

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΚΑ΄.

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1961

ΑΡΙΘ. 225

ΤΟ ΑΙΤΗΜΑ ΤΟΥ ΑΡΤΙΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΚΑΙΡΟΥΣ ΜΑΣ(*)

Τὸ αἶτημα, τοῦ ἀρτίου ἀνθρώπου εἰς τοὺς καιροὺς μας εἶναι ἓνα αἶτημα, τὸ ὁποῖον δὲν γνωρίζω ποῖος ἄλλος θὰ ἔπρεπε νὰ τὸ σπουδάσῃ ἀπὸ ἓνα ὑπεύθυνον χριστιανικὸν ἔργον καὶ ἀπὸ μίαν ὑπεύθυνον χριστιανικὴν ἡγεσίαν, ἢ ὁποῖα ἐπιθυμεῖ νὰ παρουσιάσῃ ὡς καρπὸν τῆς χριστιανικῆς πίστεως τὸν ἀρτίον ἄνθρωπον, ἓνα καρπὸν διὰ τὸν ὁποῖον γνωρίζετε ποῖα θυσίαι ἔγιναν εἰς ὅλην τὴν Ἱστορίαν, ἀπὸ τοῦ Ἰδρυτοῦ τῆς μέχρι καὶ τῆς σημερινῆς ἐποχῆς, ὥστε νὰ κατορθωθῇ νὰ παρουσιάζεται κατὰ καιροὺς ὁ ἀρτίος ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος θὰ κυβερνᾷ τοὺς χρόνους εἰς τοὺς ὁποίους ζῆ ἐκάστοτε.

Αὐτὸ τὸ θέμα τοῦ ἀρτίου ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος θὰ κληθῇ νὰ κυβερνήσῃ τοὺς καιροὺς του, εἶναι ἓνα θέμα τὸ ὁποῖον θὰ ἡμπαρούσαμεν νὰ εἴπωμεν ὅτι εἶναι τὸ θέμα τοῦ νέου ἀνθρώπου. Τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος καλεῖται ἀνακαινιζόμενος νὰ ἐργασθῇ διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν καὶ ἐκχριστιανίσῃ τὴν ζωὴν μας καὶ τὴν κοινωνίαν εἰς τὴν ὁποῖαν εὐρισκόμεθα. Ἄπ' αὐτῆς τῆς πλευρᾶς τὸ ἐγχείρημα εἶναι μέγα καὶ τὸ θέμα πού θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ εἶναι ἓνα θέμα ὁποῦ θὰ προσπαθῆσῃ ὁ ὁμιλῶν νὰ ἐμφανίσῃ ὅσον εἶναι δυνατὸν διαγραμματικῶς καὶ ἐποπτικῶς ποῖα εἶναι ἡ γραμμὴ, πού σήμερον ἀκολουθεῖται εἰς τὴν σημερινὴν Ἐπι-

στήμην, εἰς τὴν Ἐπιστήμην τῆς νεωτέρας Ψυχολογίας, ἢ ὁποῖα ἀντιμετωπίζει τὸ πρόβλημα τοῦ ἀνθρώπου ὑπευθύνως. Καὶ δεύτερον ποῖα εἶναι αἱ πρακτικαὶ ἐφαρμογαί, αἱ ὁποῖαι προκύπτουν ἤδη ἀπὸ τὴν θεωρητικὴν μας γραμμὴν, εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὸν ἀρτίον ἄνθρωπον.

★

Ὅταν εἶχε γίνει ἡ ἀπελευθέρωσις εἰς τὸ Παρίσι ὑπῆρχε μία ἐργασία ἐπιστημονικὴ καὶ πνευματικὴ κατὰ σύμπτωσιν—εὐτυχῶς εἰς τὴν Γαλλίαν ὑπῆρχε μία σύμπτωσις ἐπιστήμης ἀναζητούσης τὴν ἀλήθειαν καὶ πνευματικῶς ἐργου ἀναζητοῦντος ἀπὸ τὴν Ἐπιστήμην βοηθήματα εἰς τὴν προσπάθειάν του. Ἐκεῖ, λοιπὸν, ὁ καθηγητὴς τῆς Ψυχιατρικῆς εἰς τὸ Παρίσι, ὁ Baguck, εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, εἰς μίαν σειρὰν μαθημάτων του, ἔλεγεν ὅτι ἓνα πρᾶγμα φοβοῦμαι καθὼς ἀρχίζει μία καινούργια περίοδος εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Γαλλίας καὶ τῆς ἀνθρωπότητος μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν. Φοβοῦμαι μήπως δὲν κατορθωθῇ νὰ παρουσιασθῇ ὁ πλήρης ἐκεῖνος ἄνθρωπος, ἢ ἀρτία ἐκεῖνη προσωπικότης εἰς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν, ἢ ὁποῖα θὰ κυβερνήσῃ τοὺς καιροὺς μας. Αὐτὸν τὸν φόβον εἶχεν ὁ Baguck, μήπως ὁ ἄνθρωπος πού ἐξήρχετο ἀπὸ τὴν πολεμικὴν περιπέτειαν δὲν κατώρθωνε νὰ ἐμφανίσῃ μίαν συγκεκριμένην ἐπαρκῶς προσωπικότητα, ἢ ὁποῖα θὰ ἐκυβέρνηα τὴν ἐποχὴν πού θὰ ἤρχιζε μετὰ τὴν ἀξίωσιν καὶ μετὰ τὴν προσδοκίαν. Ἐξέφραζεν ἓνα φόβον διὰ τὴν ὑπογραμμισθῆσιν ἀπλῶς τὴν ἀνάγκην, ὅτι ὄχι μόνον

(*) Τὸ παρὸν ἄρθρον ἀποτελεῖ ἀπόδοσιν ἡμιλίας εἰς τὸ φροντιστήριον μετεκπαιδευσεως στελεχῶν νεανικῆς κινήσεως (17 Ἀπριλίου - 8 Μαΐου 1961) εἰς τὸν «Ἀπόστολον Παῦλον».

νον δὲν πρέπει νὰ ἀφίσωμεν, ὥστε ἡ προσωπικότης τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία θὰ ἦτο καὶ ἡ μόνη ἱκανὴ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς, νὰ ἀφήσωμεν νὰ ἀποδιοργανωθῇ, δηλαδὴ νὰ ὑποστῇ μίαν διαλυτικὴν ἐπίδρασιν, ὁποθενδῆρποτε προερχομένην. Ἄλλ' ἐτόνιζεν ὅτι πρέπει νὰ τὴν βοηθήσωμεν νὰ συγκροτηθῇ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ὑπευθύνως, μὲ ἡγετικὴν ἀντίληψιν τῶν εὐθυνῶν ἀπέναντι τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἤρχιζε πλέον νὰ ζῆ μίαν ζωὴν ἐλευθερίας μετὰ τὴν δοκιμασίαν τῆς γερμανικῆς κατοχῆς, νὰ καλλιεργηθοῦν πρότυπα ἀνθρώπων εἰς τὴν ἀγωγὴν ἀξίω τῆς ἐλευθερίας.

Καὶ αὐτὸς μὲν ἦτο ὁ φόβος τοῦ Baruek, φόβος, σημειωτέον, τὸν ὁποῖον ἐξέφραζον καὶ ἄλλοι ἐπιστήμονες καὶ σειρά μεγάλων διδασκάλων, ἰδιαιτέρως τῆς Ψυχολογίας, οἱ ὁποῖοι ἤθελαν νὰ ἴδουν ἓνα πολιτισμὸν, ὁ ὁποῖος νὰ εἶναι ἀντάξιος τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἠγωνίσθη διὰ τὴν ἐλευθερίαν του. Ἄλλως δὲν θὰ εἶχε νόημα αὐτὸς ὄλος ὁ ἀγὼν, εἰάν ἐπρόκειτο δηλαδὴ νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς μίαν κατάστασιν βαρβαρότητος, ἀπὸ τὴν ὁποίαν μὴδὲς ἐβγαίναμεν.

Αὐτὸς ἦτο ὁ φόβος τὸν ὁποῖον ἐξέφραζαν πολλοί, ἀλλ' ἐνῶ ἐγένετο αὐτό, παραλλήλως καὶ ταυτοχρόνως εἶχαμεν μίαν σειράν ἐργασιῶν ἐπιστημονικῶν, αἱ ὁποῖαι ἐνεφανίσθησαν ἀκριβῶς ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀναζήτησιν, ἀκριβῶς ἀπὸ αὐτὸν τὸν φόβον, προερχόμεναι ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀνησυχίαν. Σειρὰ ἐργασιῶν αἱ ὁποῖαι ἀπέβλεπαν εἰς τὴν θεωρητικὴν τοῦλάχιστον ὑπογράμμισιν τῶν βασικῶν ἐκεῖνων ἀνθρωπολογικῶν σημείων ποὺ θὰ ἠμποροῦσαν νὰ προβληθοῦν ὡς γραμμαὶ διὰ τὴν ἀριότητα, διὰ τὴν πληρότητα τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἀνθρώπος θὰ ἐκαλεῖτο νὰ ἐργασθῇ δι' ἓνα πολιτισμὸν νέον, ἀντάξιον τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἠγωνίσθη εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Ἔτσι, λοιπὸν, ἔγινε μία προσπάθεια, ἡ ὁποία ἤρχισεν ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς δοκιμασίας τοῦ πολέμου καὶ ἐπετάχυνε καὶ ἐξεμαίευσε—διότι καὶ ὕλικὸν πολὺ προσέφερεν, ἀλλὰ καὶ μελέτην πολλήν—τὴν θεωρητικὴν ἐκείνην ἐργασίαν, ἡ ὁποία ἀπέβλεπε εἰς τὸ νὰ μᾶς καθορίσῃ τί ἐννοοῦμεν ὅταν λέγωμεν ἄρτιον ἄνθρωπον.

Δὲν ἐφοβοῦντο τίποτε ἄλλο τόσον πολὺ

διὰ τὸν πολιτισμὸν οἱ ἐπιστήμονες αὐτοὶ ὄσον τὴν ἀποτυχίαν εἰς τὸ νὰ ἔχωμεν ἀνθρώπους ἰσορροπημένους, ἠθικῶς καὶ ψυχικῶς καὶ πνευματικῶς καὶ ἀνθρώπους ἱκανοὺς νὰ προβληθοῦν ὡς πρότυπα εἰς μίαν κοινωνίαν, ἡ ὁποία εἶχεν ἀνάγκη τέτοιων προτύπων. Καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἦτο μεγάλη ἡ προσδοκία, ὅτι οἱ ἀνθρώποι ποὺ θὰ εἶχαν μίαν τέτοιαν ἐπίγνωσιν διὰ τὴν ἀριότητα τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος, αὐτοὶ οἱ ἀνθρώποι ὑπευθύνως θὰ ἀναλάβουν καὶ τὴν διακυβέρνησιν τῆς καινούργιας ζωῆς καὶ τῆς νέας γενεᾶς.

Ἐνας φόβος περὶ ἀποδιοργανώσεως τῆς προσωπικότητος· μία ἐλπίς περὶ συγκροτήσεως τῆς προσωπικότητος, ἡ ὁποία θὰ ἀνελάμβανε ὑπεύθυνον θέσιν ἔναντι τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ ἔργου τοῦ πολιτισμοῦ, ποὺ θὰ προεβάλετο πλέον ἐνώπιον τῆς κοινωνίας, τῆς μεταπολεμικῆς.

★

Ἄλλ' ἡ ἀναζήτησις τοιούτων ἀνθρώπων, εἶναι μία ἀναζήτησις, ἡ ὁποία βεβαίως δὲν εἶναι μόνον τωρινή. Εἶναι ἀναζήτησις, ποὺ ἀπτησχόλει ἀνέκαθεν καὶ τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν. Καὶ ἤδη ὁ Σωκράτης ἔλεγεν, ὅτι βλέπομεν πολλὴν ἐργασίαν νὰ γίνεται διὰ τὴν ἀναζήτησιν τῶν φυσικῶν φαινομένων καὶ τῶν ἀστρῶν καὶ τῶν ἄλλων τῆς φύσεως ἀντικειμένων, ἀλλὰ δὲν βλέπω νὰ γίνεται ἀναζήτησις διὰ τὸν ἀνθρώπον καὶ διὰ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνθρώπου, δοθέντος ὅτι ὁ πολιτισμὸς εἰς τὸ τέλος τῆς ἀναλύσεως δὲν κρίνεται εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, ἀλλὰ κρίνεται εἰς τὸν μικρόκοσμον τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, δηλαδὴ εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον τοῦ ἀνθρώπου, τὸν μικρόκοσμον ἐκεῖνον ὅπου ὁ ἀνθρώπος παίρνει ἀποφάσεις εἴτε περὶ προόδου, εἴτε περὶ τοῦ ἀντιθέτου τῆς προόδου, περὶ τῆς καταπτώσεως. Ἄλλωστε πνευματικὴ ζωὴ σημαίνει, κατὰ μίαν ἄποψιν, τὸ ἐσωτερικὸν ἔργον τῆς συνειδήσεως τὸ ὁποῖον ἐπιτελεῖται εἰς τὰς στιγμὰς ποὺ ὁ ἀνθρώπος εἶναι μόνος, μὲ τὸν ἀληθῆ ἑαυτὸν του. Ἐκεῖ κρίνεται ἡ τύχη καὶ τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Διότι ἀπὸ τὰς ἀποφάσεις αὐτὰς θὰ ἐξαρτηθῇ ἡ γραμμὴ, ἡ ὁποία θὰ δοθῇ εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀτόμου, ἀλλὰ καὶ τῆς κοινωνίας. Ἔτσι ὁ ἀνθρώπος εἰς τοὺς καιροὺς μας ἔχει μίαν ὑποβόησιν, ἡ ὁ-

ποία προέρχεται ἀπὸ τὴν σύγχρονον ἐπιστήμην τῆς Ἀνθρωπολογίας, ἡ ὁποία πάλιν ὑποβοηθεῖται ἀπὸ τὴν Ψυχολογίαν.

Ἦτο σπουδαῖον τὸ ὕλικόν τὸ ὁποῖον ἤδη προσεφέρθη ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς κατοχῆς, τὸ ἀνθρώπινον ὕλικόν καὶ αἱ ἀνθρώπιναι ἐκδηλώσεις διὰ τὴν μελέτην καὶ τὴν σπουδὴν τὴν ἀνθρωπολογικὴν τοῦ ἀρτίου ἀνθρώπου. Ἦτο πολύτιμον, διότι μᾶς ἔδειξε δύο πράγματα βασικά, τὰ ὁποία καὶ σήμερον ἀκολουθοῦνται ὡς βασικαὶ προϋποθέσεις, πού ἀνατρέπουν ἄλλας παλαιότερας ἀρνητικὰς ἀντιλήψεις περὶ τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως. Ἡ μία γραμμὴ εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἓνα πλάσμα τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ἀδιάφορον εἰς ὅτι ἀφορᾷ τὴν ἀνάγκην τῆς δημιουργικότητος. Εἶναι ἡ ὑπογράμμισις τῆς ἀνάγκης, ὅτι πᾶς ἄνθρωπος, ἅμα ἄνθρωπος, εἶναι πλάσμενός διὰ νὰ προσφέρῃ μίαν συμβολὴν εἰς τὴν δημιουργίαν, προσωπικὴν συμβολὴν, ἀτομικὴν συμβολὴν, δι' ἐξόδων του συμβολὴν.

Ἦτο μία προσπάθεια, μία μελέτη, ἡ ὁποία ἀνεπτύχθη κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ἰδιαίτερος δὲ χάριτας ὀφείλομεν εἰς ἓνα τῶν γιγάντων τῆς σημερινῆς ἐπιστήμης τῆς Ψυχολογίας, τὸν Frankl, ὁ ὁποῖος καὶ κατὰ σύμπτωσιν εἰς τὴν Βιέννην εἰργάσθη, τὴν πατρίδα τῆς ψυχανάλυσεως, διὰ νὰ τῆς δώσῃ τὴν ἀληθῆ ἀνθρωπολογικὴν τῆς οὐσίαν. Αὐστριακός, καὶ συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν Γερμανῶν καὶ ἐγκλεισθεὶς εἰς στρατόπεδον συγκεντρώσεως κατὰ τὴν περιόδον τῆς κατοχῆς, ὡς γνήσιος ἐπιστήμων προσπαθεῖ νὰ μελετήσῃ τί γίνεται εἰς τὸ βάθος τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Καὶ ἔγραψε μίαν ὀλόκληρον ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν, ἡ ὁποία προήρχετο ὄχι πλέον ἀπὸ τὰ σπουδαστήρια, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν τρέχουσαν καὶ ζωντανὴν πραγματικότητα διὰ νὰ εἴπῃ ὅτι κέγῳ εἶδα καὶ διέκρινα, ὅτι ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι εἶχαν κάτι μέσα εἰς τὴν ψυχὴν των, οἱ ὁποῖοι εἶχαν μίαν σκέψιν, μίαν δημιουργικὴν συμβολὴν νὰ κάνουν μίαν ἐργασίαν, εἶχαν μίαν διάθεσιν τέτοιας δημιουργίας, οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ὄχι μόνον ἐπέζησαν, ὄχι μόνον κατῴρθωσαν νὰ ἀνθέξουν νευρικὰ καὶ ψυχικὰ, ἀλλὰ τοῦναντίον εἰς τὰ μετέπειτα χρόνια, ἀπεδείχθησαν σπουδαιότατοι στυλοβάται τοῦ πολιτισμοῦ εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου», διότι εἰς τὸ

στρατόπεδον ὑπῆρχαν ἐγκλειστοὶ ἀπὸ παντοῦ. Καὶ εἶναι τὸ θαυμάσιον βιβλίον τοῦ Frankl, τὸ ὁποῖον προερχόμενον ἀπὸ τὸ στρατόπεδον συγκεντρώσεως, ὑπογραμμίζει τὴν ἀξίαν τῆς ζωῆς, ὅταν ἡ ζωὴ αὐτὴ ἔχει νὰ ἐμφανίσῃ μίαν θετικὴν δημιουργίαν πηγάζουσαν ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ ἀνθρώπου.

Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ἀποψις περὶ δημιουργικότητος τοῦ ἀνθρώπου ὡς βασικῆς γραμμῆς εἰς τὴν ζωὴν του ἀντικαθιστᾷ μίαν ἄλλην ἀρνητικὴν ἀντιλήψιν περὶ τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ὁποίαν ἐπλήρωσε ὁ ἄνθρωπος μὲ αἷμα πολλὸ καὶ μὲ θυσίαις πολλὰς. Ποῖαν; Ἀντικαθιστᾷ τὴν ἀντιλήψιν ἡ ὁποία προῆλθεν ἀπὸ τὴν Δαρβίνειον Βιολογίαν, καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἓνα πλάσμα, πού ἀγωνίζεται εἰς τὸν περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνα ὄν τρόπον ἀγωνίζεται καὶ οἰονδήποτε ζῶον καὶ οἰονδήποτε θηρίον. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ἀποτελῶν τὸ ἀνώτατον ὄν εἰς τὴν κλίμακα τῶν ζῶων, τὸ ἀνώτατον βιολογικῶς ὄν, εἶναι ἐμπεπλεγμένον εἰς τὸν περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνα καὶ δὲν ἤμπορεῖ νὰ ξεφύγῃ μὲ οἰονδήποτε τρόπον. Εἶναι, ἐπὶ τὸ ἀπλούστερον, ἓνας λύκος ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸν συνάνθρωπόν του, ὁ ὁποῖος θὰ ἀγωνισθῆ, ὄν τρόπον θὰ ἀγωνισθῆ καὶ τὸ θηρίον τῆς ζούγκλας.

Ἄλλ' ἤδη ὁ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶν ὡς ἀνθρωπολογικὸν γνώρισμα ἀντικαθίσταται μὲ μίαν ἄλλην πρότασιν: ἀντικαθίσταται, διὰ τὴν ἀρτίαν ἀνθρώπινην προσωπικότητα, μὲ τὴν δημιουργικότητα τοῦ ἀνθρώπου, τῆς δημιουργικότητος νοουμένης ὑπὸ τὴν πλήρη πνευματικὴν ἔννοιαν τοῦ ὄρου.

Ὅταν, λέγει ὁ Frankl, συνεζητούσαμεν μὲ πολλοὺς συγκατατούμενους μου ὅτι βεβαίως ἡ θέσις μας ἦτο δεινὴ καὶ δὲν ἤξεύραμεν, ἐὰν τὴν ἄλλην ἡμέραν θὰ ἐξούσαμεν, ἐλέγαμεν τότε, πιεζόμενοι ἀπὸ τὴν ἀνάγκην, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ παρ' ὅλα αὐτὰ ἔχει μίαν ἀξίαν, ἔχει μίαν θέσιν εἰς τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ προσέξωμεν καὶ ἡ θέσις αὐτὴ εἶναι ὅτι κάθε ἄνθρωπος καλεῖται νὰ δημιουργήσῃ κάτι εἰς τὴν ζωὴν του, ν' ἀνεύρῃ τὴν ἰδικὴν του θέσιν μέσα εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἰδικὴν του ἀποστολὴν καὶ νὰ δημιουργήσῃ κάτι τὸ ὁποῖον θὰ ἤμπορῇ νὰ εἴπῃ, ὅτι ἐντάσσεται μέσα εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν καὶ μέσα εἰς τὴν κοινωνίαν.

Διηγεῖται ἓνα ὥραϊον περιστατικὸν ὁ Tournier, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ γνωστὸς εἰσηγητῆς τῆς Ἱατρικῆς τῆς Προσωπικότητος. Ὁ Tournier κατὰ τὰ ἔτη τῆς κατοχῆς εἰργάζετο εἰς τὸν Ἐρυθρὸν Σταυρὸν καὶ ἔκανε μίαν τεραστίαν προσπάθειαν διὰ τὴν ὑποβοήθησιν τῶν ἄλλων λαῶν, οἱ ὁποῖοι διετέλουν ὑπὸ τὴν κατοχὴν. Ἄλλ' ὁ πόλεμος, λέγει ὁ Tournier, ἐτέλειωσε καὶ εὐρέθηκα σχεδὸν ἄνευ ἐργασίας εἰς ἓνα δρόμον τοῦ Μιλάνου, μελαγχολικὸς καὶ κατηφῆς καὶ σκεπτόμενος ὅτι τώρα πλέον ὕστερα ἀπὸ αὐτὸ τὸ μεγαλειώδες ἔργον, εἰς τὸ ὁποῖον ἠσθάνομην καὶ τὸν ἑαυτὸν μου ἐντεταγμένον, δὲν ἔχω νὰ κάνω τίποτε ἄλλο. Ἐνῷ λοιπὸν ἐπερατοῦσα εἰς τοὺς δρόμους τοῦ Μιλάνου, ἔβλεπα ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι διέσχισαν τοὺς δρόμους, καθένας μὲ τὰ ἰδικά του προβλήματα, καθένας μὲ τὰς ἰδικὰς του ἀνησυχίας κλπ. καὶ ἀνελογιζόμεν: «Μήπως ὡς γιατρός θὰ εἶχα νὰ σκεφθῶ τὰς ἀνησυχίας καὶ τὰ ψυχικὰ προβλήματα τῶν ἀνθρώπων καὶ μήπως θὰ ἤμποροῦσα νὰ καθήσω νὰ μελετήσω τὴν συσχέτισιν τῶν προβλημάτων μὲ τὴν ἀρρώστειαν;» Ἀπὸ ἐκεῖ ἐξεπήδησεν ὁ πυρὴν τῆς λεγομένης Ἱατρικῆς τῆς Προσωπικότητος, ἡ ὁποία τόσοις καρποὺς ἔδωκε καὶ δίδει εἰς τοὺς καιροὺς μας.

Καὶ μόλις ἀνεκάλυφα, συνεχίζει ὁ Tournier, τὸ νέον δημιουργικὸν ἔργον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκαλούμην νὰ ὑπηρετήσω, ἠσθάνθη τὸν ἑαυτὸν μου νὰ θάλλῃ, νὰ μπαίνει εἰς μίαν ἀνωτέραν ζωὴν, ἠσθάνθη τὸν ἑαυτὸν μου νὰ εἶναι ἕτοιμος νὰ ζήσει, ὄντως ἐν ἐπιγνώσει, τὴν ἀνωτέραν ζωὴν. Περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς δημιουργικότητος δὲν χρειάζεται νὰ σᾶς κουράσω καὶ πάρα πολὺ, διότι εἶναι ἀπίστευτον τὸ ὕλικόν, τὸ κλινικὸν ὕλικόν, δηλαδὴ τὸ ὕλικόν τὸ ὁποῖον προσέρχεται ἀπὸ τὴν καθημερινὴν ζωὴν καὶ τὸ ὁποῖον ἠμπορεῖ νὰ προσφέρει καιεὶς διὰ νὰ ὑπογραμμίσῃ τὴν ἀξίαν τῆς προτάσεως. Ὁ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶν ἀντικαθίσταται ὡς πρότασις ἀνθρωπολογικῆ εἰς τοὺς καιροὺς μας ἀπὸ τὸν ἀγῶνα διὰ τὴν δημιουργικότητα. Εἶναι μέγα ἐπίτευγμα τῆς συγχρόνου ἀντιλήψεως περὶ τοῦ ἀνθρώπου.

★

Καὶ εἰσερχόμεθα εἰς τὸ δεύτερον ἀνθρωπολογικὸν γνώρισμα τοῦ ἀρτίου ἀνθρώπου.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ αἰῶνος, ὑπῆρχεν ἡ ἀντιλήψις, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἓνα πλάσμα, τὸ ὁποῖον μοιραῖα ἐπιδιώκει τὴν ἡδονήν, ἐπιδιώκει τὸν ἡδονισμόν του. Γνωρίζετε ὅτι ἡ τοιαύτη ἀντιλήψις ὑπεστηρίχθη ἀπὸ τὴν ψυχανάλυσιν, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Freud, ὁ ὁποῖος ἤλθε νὰ εἴπῃ ὅτι βασικὴ ἀρχὴ διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ὑπαρξιν εἶναι ἡ λεγομένη ἀρχὴ τῆς ἡδονῆς, ἡ Lust principle, τὴν ὁποίαν ὑπεστήριξε καὶ ἔγραψε τόσα πολλά, μὲ αὐτὴν τὴν ἀρχὴν, ὥστε πλέον ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἔβγαυε εἰς τὸν αἰῶνα μας τὴν ἐποχὴν ἐκείνην νὰ θεωρῆται, ὅτι εἶναι μοιραῖα ἐντεταγμένος εἰς αὐτὴν τὴν περικεῖται, δηλαδὴ τὴν ἀρχὴν τῆς ἡδονῆς. Κανένας δὲν ἤμπορεῖ νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ αὐτὴν κατὰ τὴν φροϋδικὴν ἀντιλήψιν καὶ περὶ τοῦ πᾶς ὁ ἐκφεύγων εἶναι ἀνισόρροπος. Καὶ τὸ σπουδαῖον εἶναι ὅτι ἡ ἰδία αὕτη Σχολή, ἡ νῦν Ψυχολογικὴ Σχολὴ τῆς Βιέννης, ἡ προερχομένη ἀπὸ τὴν Ψυχιατρικὴν Ἐπιστήμην, ἔρχεται νὰ εἴπῃ κάτι ἄλλο:

Ἡ ἀρχὴ τῆς ἡδονῆς σήμερον ἀντικαθίσταται ἀπὸ μίαν ἄλλην ἀρχὴν, ἀπὸ τὸ αἰσθηματῆς εὐτυχίας, τὸ ὁποῖον ἐπιδιώκει ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν ζωὴν του, ἓνα αἰσθηματὸν καθε ἀνθρώπινον πλάσμα ζητεῖ νὰ ἐπιτύχῃ καὶ τὸ ὁποῖον ἀνθρώπινον πλάσμα ζητεῖ ἀληθὲς περιεχόμενον διὰ νὰ τὸ ἐπιτύχῃ καὶ δὲν ἀρκεῖται, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀρκεσθῇ, εἰς τὰ ξυλοκέρατα. Τὸ αἰσθηματῆς ἀναζητήσεως τῆς εὐτυχίας, λέγει μαζὺ μὲ τὸν Frankl, ἓνας ἐκ τῶν μεγάλων συγχρόνων φυσιολόγων, ὁ Müller, εἶναι ἓνα αἰσθηματὸν ἐπηρεάζει βαθύτατα τὴν ὑγείαν καὶ τὴν ἁρμονίαν τῆν ψυχοσωματικὴν τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου.

Διὰ νὰ ἀναφέρω ἓνα κλινικὸν παράδειγμα καὶ νὰ ἀφήσω ἄλλα παραδείγματα, τὰ ὁποῖα διάσημοι σημερινοὶ ψυχοθεραπευταὶ ἔρχονται νὰ παρουσιάσουν, θὰ ὑπενθυμίσω μίαν περιπτώσιν τοῦ καθηγητοῦ τῆς Ψυχιατρικῆς C. G. Jung. Ἐνας πελάτης του τὸν ἐπεσκέφθη διὰ νὰ τοῦ εἴπῃ, ὅτι αἰσθάνεται ποικίλα ἐνοχλήματα ἀπὸ τὴν ζω-

ἦν του, κυρίως νευρωτικά ἐνοχλήματα, τὰ ὁποῖα δὲν τοῦ ἐπιτρέπουν νὰ αἰσθανθῇ τὸ αἶσθημα τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ἱκανοποιήσεως εἰς τὴν ζωὴν του.

Ἦτο ἓνας ἄνθρωπος, λέγει ὁ Jung, μορφωμένος καὶ καλλιεργημένος. Τόσον καλλιεργημένος ὥστε δόσως μὲ ἐπεσκέπτετο εἰς τὴν σειρὰν τῶν συναντήσεών μας, καὶ μοῦ ἐξέθετε τὰ προβλήματα του, τὰ ἐξέθετε τόσον ραφινάτα, τόσον λεπτεπίλεπτα, κατὰ τρόπον τόσον ἐξειδικευμένον ὥστε ἐγὼ ὡς ἰατρός, παρ' ὅλην τὴν πείραν πού εἶχα, ἐξεπλητόμην διὰ τὴν λεπτότητα τῶν παρατηρήσεων αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ἄλλὰ διέκρινα, ὅτι εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς ἐπισκέψεις τὸ βαθύτερον, τὸ ὁποῖον τὸν ἀτησχόλει, δὲν μοῦ τὸ ἔλεγε. Περιεπόλει δηλαδή εἰς τὴν περιφέρειαν, χωρὶς νὰ φθάνη πάντοτε εἰς τὴν οὐσίαν, καὶ διέκρινα ὅτι αὐτὸ ἦτο μία προσπάθεια τοῦ νὰ ἀποφύγη τὴν οὐσίαν. Ἄλλὰ ἐνδιαφερόμενος διὰ τὴν θεραπείαν του, συνεχίζει ὁ Jung, καὶ ἔχων τὴν ἐπίγνωσιν ὅτι δὲν ἤμποροῦσα ἀλλοιῶς νὰ κάνω, τοῦ ἀτηύθυνα μίαν ἐρώτησιν ἠθικῆς τάξεως διὰ νὰ ἴδω πῶς τοποθετεῖ τὴν ζωὴν του. Ἐκεῖ διέκρινε ὁ Jung τὸ ἀσθενὲς σημεῖον καὶ τοῦ ἐπετέθη. Καὶ λέγει, ὅτι τότε ἀπεκαλύφθη πλήρως ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος εἶπε: «Ἄ, ναί, παρέλειψα νὰ σᾶς ἀναφέρω ὅτι ἔχω μίαν σχέσιν παράνομον» μὲ μίαν νέαν ἢ ὁποῖα φαίνεται ὅτι τοῦ παρεῖχε καὶ τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Καὶ ἀπαντᾷ τότε ὁ Jung: «Καλὰ αὐτὸ ἦτο ἓνα θέμα, πού θὰ ἔπρεπε νὰ μοῦ τὸ πῆτε μεταξὺ τῶν πρώτων. Πῶς δὲν ἐσκέφθητε, ὅτι αὐτὸ τὸ θέμα ἦτο δυνατόν νὰ σᾶς κάνῃ τὴν νύκτωρ διὰ τὴν ὁποῖαν τόσον καιρὸν μὲ

ἀπασχολεῖτε; Ἐθύμωσε, λέγει ὁ Jung, καὶ ἔφυγε, ὁπότε τοῦ εἶπα: «Ἦμπορεῖ νὰ θυμώνετε, κύριέ μου, ἀλλ' ἡ ζωὴ καὶ ἡ υἰγεία δὲν εἶναι ζήτημα θυμοῦ, ἀλλὰ ζήτημα τοῦ νὰ εὐρωμεν τὴν ἀλήθειαν». Καὶ ἐπιλέγει ὁ Jung: «Θεωρῶ, ὅτι τὸ αἶσθημα τῆς εὐτυχίας τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ εἶχε βαθύτατα διαταραχθῆ καὶ δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐπανεύρη τὴν ἡρεμίαν του, τὴν υἰγείαν του καὶ τὴν ἰσορροσίαν του καθὼς καὶ τὸ αἶσθημα τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ἱκανοποιήσεως ἐὰν δὲν ἐτακτοποιεῖ μίαν τέτοιαν ὑπόθεσιν».

Ἦτο μία ἀπάντησις εἰς τὸ περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἡδονῆς.

Ἄλλ' ἐὰν ἔχωμεν αὐτὰς τὰς δύο προτάσεις, τὴν ἀρχὴν τῆς δημιουργικότητος ἀντὶ τοῦ περὶ ὑπάρξεως ἀγώνος καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ αἰσθημάτων τῆς εὐτυχίας καὶ τῆς ἱκανοποιήσεως ἐναντὶ τῆς «περὶ ἡδονῆς», τότε ἔχομεν πλέον δύο βασικὰ κατευθύνσεις τοῦ ἀρτίου ἀνθρώπου. Ὅτι δηλαδή ὁ ἀρτίος ἄνθρωπος ἐπιδιώκει, ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ εἶναι δημιουργικὸς ἄνθρωπος, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ αἰσθάνεται τὸ αἶσθημα τῆς εὐτυχίας μέσα εἰς τὴν συνόλην ζωὴν, ἢ ὁποῖα περιλαμβάνει τὰ πάντα ἀπὸ τὴν ὥραν πού θὰ σηρωθῆ ἀπὸ τὸν ὕπνον μέχρι πάλιν τοῦ ὕπνου καὶ τῶν ὀνείρων ἀκόμη, πού θὰ ἔχη καθ' ὕπνον ὁ ἄνθρωπος αὐτός. Τὴν σύμπασαν ζωὴν περιλαμβάνει τὸ αἶσθημα τῆς εὐτυχίας. Ἄλλὰ καὶ αἱ δύο αὐταὶ προτάσεις, εἶναι προτάσεις αἱ ὁποῖαι ἔχουν ὠρισμένας συνεπείας τὰς ὁποίας πρέπει νὰ ἐκθέσωμεν ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸ προσεχές.

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ CHARLES DU BOS

Ἡ ψυχὴ δὲν εἶναι πλασμένη νὰ ζῆ μὲς στὴν ἀγωνία τῆς ἀπιστίας. Ὅταν βγῆκε ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Δημιουργοῦ, πνοὴ θεία τῆς ἐμπιστεύθηκε. Ἀσβεστη πνοή, πὺν κ' ὅταν καταχωνιάζεται, πάλι ξαναφουρνώνει. Ἡ κλονισμένη καρδιὰ στὸ βάθος τῆς κατέχεται ἀπὸ μιὰ βαθειὰ νοσταλγία πρὸς τὸν Θεό τῆς.

Ἡ ἐποχὴ μας, πὺν γνώρισε τὴν ἀπιστία κ' ἔζησε τὴν διάσπασι τῆς προσωπιότητος καὶ τοῦ «ἐγὼ», ἔμαθε καὶ τὴν ἀξία τῆς πίστεως καὶ τὴν ζητάει, πολλές φορές, μὲ λαχτάρα! Καὶ νοιώθει κάποτε πόσο μιὰ πίστι μπορεῖ νὰ γεμίση καὶ νὰ δικαιώση μιὰ ζωὴ, καὶ νὰ στηρίξη ἓνα πεπρωμένο. Ὁ αἰὼνας μας μᾶς χαρίζει πολλές εὐκαιρίες νὰ νοιώσουμε πὺν βαθειὰ τὸ ὑπέροχο ψαλμικὸ κομμάτι: «Ὅν τρόπον ἐπιποθεὶ ἢ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, οὕτως ἐπιποθεὶ ἢ ψυχὴ μου πρὸς σὲ ὁ Θεός». Καὶ νὰ χαροῦμε τὸ «ἀνάστας», πὺν πραγματοποιήσαν στὴ ζωὴ τους μεγάλοι σοφοί, ξακουσμένοι ποιητὰ καὶ λογοτέχνηι: François Mauriac, J. Maritain, P. Claudel, Elliot, T. Merton ἀποτελοῦν τὴν πρωτοπορία τῶν ἐπιστροφῶν στὴν ἐποχὴ μας. Γύρω τους περιστρέφονται κ' ἄλλα ἐκλεκτὰ ὀνόματα διανοητῶν, ποιητῶν, πεζογράφων, πὺν ἔζησαν τὴν ἀγωνία τῆς ἀμφιβολίας καὶ πορεύθηκαν στὸ πᾶμφωτο παλάτι τοῦ Πατέρα.

Ἀπ' αὐτοὺς ξεχωρίζουμε ἓναν: τὸν Charles du Bos. Θὰ τὸν παρουσιάσουμε, ὄχι γιὰ νὰ τὸν γνωρίσουμε σὰν καλλιτέχνη τῆς πέννας, ἀλλὰ γιὰ νὰ παρακολουθήσουμε τὴν πνευματικὴ του πορεία, πὺν δὲν θὰ μᾶς δείξη τοὺς τρανταγμοὺς ἑνὸς Papini, ἀλλὰ θὰ μᾶς φανερώσῃ τὸν δρόμο ἀπὸ τὴν ἀδιαφορία καὶ τὸν κλονισμό, στὴν στερεή, ἀκλόνητη Πίστι.

Ὁ Charles du Bos, πὺν γεννήθηκε στὸ Παρίσι στὶς 27 Ὀκτωβρίου 1882, ἀπέκτησε μιὰ εὐρύτατη μόρφωσι, πὺν τοῦ ἐπέτρεπε νὰ ἐρχεται σὲ ἐπικοινωνία μὲ Ἄγγλους, Γερμανοὺς, Ἴταλοὺς καὶ Ρώσους συγγραφεῖς. Σπούδασε στὴ Γαλλία, στὴν Ἀγγλία, στὴν Ἰταλία. Παντρεύτηκε στὰ 1907 τὴν Juliette Siry, μιὰ πνευματικὰ καλλιερρημένη γυναίκα. Αὐτὴ τὸν βοήθησε καὶ μέσα στὶς ἀσχολίες του νὰ μὴ λησμονῆ τὸν Θεό. Τοῦ διάβαζε καὶ κατόπιν συζητοῦσαν πάνω στοὺς Ψαλμοὺς, στὴν Καινὴ Διαθήκη, στὶς Ἐξομολογήσεις τοῦ Αὐγουστίνου. Στὰ τέλη τοῦ 1913, πρὶν ἀπὸ μιὰ δύσκολη ἐγχείρησι, ἐξομολογήθηκε καὶ κοινώνησε, ἀφοῦ διάβασε τὴν ὑπέροχη προσευχὴ στὸ Χριστὸ ἀπὸ τὴν Μίμησι τοῦ Κεμπρισίου Θωμᾶ.

Λίγους μῆνες ἀργότερα, ὅταν ἄρχισε ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος, ὁ Du Bos ἐπειδὴ δὲν μποροῦσε νὰ πάη στὸ μέτωπο—ἦταν ἀκόμη ἄρρωστος—ἴδρυνε μαζὶ μὲ τὸν φίλο του τὸν André Gide, μιὰ ἔνωσι γιὰ τὴν περιθάλψι τῶν προσφύγων. Στὰ 1916 ἔχασε τὸν ἀδελφὸ του καὶ ἀργότερα τὴν μητέρα του.

Οἱ θλίψεις τῆς ζωῆς καὶ τὸ ὕλιστικὸ πνεῦμα, πὺν ἐπικρατοῦσε, ἄρχισαν μετὰ τὸν πρῶτο παγκόσμιον πόλεμον, νὰ σβήνουν ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ Du Bos τὴν Πίστι. Ὁ Charles πῆρε τὸ δρόμον πὺν ξεκινούσε ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ Πατέρα καὶ ἔφθανε σὲ «χώρα μακρινή». Τὰ ἐνδιαφέροντά του περιωρίσθηκαν, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ «Journal» τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, στὸ καλλιτεχνικὸ καὶ λογοτεχνικὸ τομέα. Καταβροχθίζει τὰ ἔργα τοῦ Barres, τοῦ Loti, τοῦ Giraudoux, τοῦ Proust, τοῦ Gide. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ τελευταίου εἶναι φανερὴ στὸ Du Bos, ὅπως δείχνει τὸ βιβλίον «Dialogue avec

André Gide» πὺν ἔγραψε ἀργότερα ὁ Du Bos. Συγχρόνως «δημοσιεύει βιβλία, γράφει κριτικὲς καὶ δίνει διαλέξεις στὰ σαλόνια τῆς Mm^e Chanler, τῆς Mm^e André Maurois γιὰ τοὺς Walter Prater, Tolstoi, Thomas Hardy, Stefan George, Nietzsche, Tchekhov, Byron, Valery... Ἄπ' ὅλα αὐτὰ, σημειώνει χαρακτηριστικὰ ὁ Jacques Hérissey, ἀπουσιάζει ὁ Θεός».

Ἄλλ' ἡ ψυχὴ τοῦ Du Bos, ὅπως καὶ τόσες ἄλλες ἐκλεκτὲς ψυχὲς τοῦ καιροῦ μας, δὲν παραδόθηκε ὀλοκληρωτικὰ στὴν ἀμφιβολία καὶ τὴν ἄρνησι. Δὲν ἔλησμόνησε τελειῶς τὸ Θεό. Νωρὶς νοιώθει τὸ πρῶτο σίριστμα τῆς μισοσβωμένης πίστεως, καθὼς ἓνα βράδυ μπαίνει μέσα σὲ μιὰ θαυμασία ἐκκλησία ἑνὸς παλαιοῦ μοναστηριοῦ. «Αὐτὴ ἡ ἐπίσκεψις, σημειώνει, ἦταν ἀπὸ τὶς ἐπισκέψεις ἐκείνες, πὺν ἀναμοχλεύουν βαθειὰ τὸ εἶναι μας καὶ περικεῖς φορὲς τοῦ δίδουν προσανατολισμὸ γιὰ καιρό. Νοιώθω ὅτι μοῦ ξύπνησε πτυχὲς τῆς προσωπικότητος, πὺν εἶχαν ἀνάγκη ἑνὸς συγκεκριμένου συμβόλου γιὰ νὰ βγοῦν ἀπὸ τὸν λήθαργο...».

Μὰ τοῦτο μόνον τὸ γεγονός δὲν στάθηκε ἰκανὸ νὰ ἐλευθερώσῃ τὸ Du Bos, ἀπὸ τὸ δίχτυ τῆς ἀμφιβολίας. Ἀργότερα, στὶς 14 Φεβρουαρίου τοῦ 1925, ἦρθε ὁ χριστιανικὸς θάνατος τοῦ Jacques Rivière νὰ ταράξῃ περισσότερο τὰ λιμνάζοντα νερὰ τῆς ψυχῆς του. Ἀπὸ τότε ἄρχισε πῶ ἐντατικὴ ἡ πάλη μὲς στὴν καρδιά του γιὰ νὰ ξανακατακτήσῃ τὸ χαμένο—μὰ τόσο πολῦτιμο γιὰ τὴν ψυχὴ δῶρο—τὴν Πίστι, πὺν καταχωνιάζοταν ἀπὸ τὶς ἀμφιβολίες καὶ τοὺς δισταγμοὺς. Ἐγραφε τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1925: «Δὲν ἔχω τίποτα ἐναντίον τῆς θρησκείας, εἶμαι στὸ βάθος ὁ πῶ θρησκευτικὸς ἄνθρωπος ἀπ' ὅλους... Καὶ ὅμως δὲν μπορῶ νὰ περάσω σὲ μιὰ προσωπικὴ θρησκεία... Θέλω νὰ ἀνακτήσω τὴν χαμένη μου προσωπικότητα μόνον μὲ τὶς δικὲς μου δυνάμεις, ὄχι βοηθούμενος ἀπὸ τὴν θρησκεία... Συγχρόνως ὅμως νοιώθω καὶ τὴν ἀνάγκη τῆς καὶ τὴν ἀνάγκη τῆς ἐπιστροφῆς μου...». Τὸν ἐπόμενον χρόνον συνεχίστηκε ἡ ἁγία πάλη, πὺν θὰ τὸν ὀδηγήσῃ, στὰ 1927, στὴν ὀλοκληρωτικὴ παράδοσι στὸ

μεγάλον Κυνηγόν.

★

Βαρυφορτωμένος ἀπὸ ἐργασίες, δίνοντας διαλέξεις, γράφοντας ἄρθρα, διευθύνοντας πολλὰς Collections, ἐνοιωθε ὁ Du Bos τὴν ἀνάγκη μὲς «ρετραίτ», πὺν θὰ τοῦ ἐπέτρεπε μιὰ ἀναθεώρησι τοῦ ἐσωτερικοῦ του. Ἐτοί περάσε ἀρκετὲς καλοκαιριάτικες ἐβδομάδες στὴ Σαβότα καὶ στὴν Ἀλσατία. Ἐκεῖ διάβασε τὸν Francois de Sales καὶ τὴν ἁγία Jeanne de Chantal. Μὰ παρ' ὅλα αὐτὰ, τὰ τελευταῖα κύματα τῆς ἀμφιβολίας ἀναστάτων ἀκόμα τὴν ψυχὴ του. Ἐγραφε: «Ὅταν λέω—καὶ τοιμῶ νὰ τὸ λέω συχνά, γιὰ εἶναι ἀλήθεια—ὅταν λέω ὅτι πιστεύω στὸ Θεό, θέλω νὰ πῶ ὅτι τὸν αἰσθάνομαι μόνον τὶς καλύτερες στιγμὲς τῆς ζωῆς μου. Ὑπάρχουν τόσες ἄλλες, πὺν δὲν μπορῶ, μὲν εἶμαι ἰκανὸς νὰ τὸν νοιώσω μὲσα μου. Εἶμαι λοιπὸν ἓνας ἀληθινὸς πιστός;» Αὐτὲς του τὶς σκέψεις δὲν τὶς καταχωρεῖ μόνον στὸ «Journal» του, τὶς ἐκμυστηρεῖται καὶ σὲ φίλους του. Τὶς γράφει στὴν Rivière, καὶ μιὰ ἡμέρα παίρνει αὐτὴ τὴν ἀπάντησι ἀπὸ τὴν Isabella Rivière:

—Charles, εἶναι ὅτι στὸ βάθος εἶσαι ἐγώιστις καὶ δὲν ξέρεις πόσο εἶσαι...

Ἀντιδρᾷ σ' αὐτὴ τὴ σκέψι, ἀλλὰ εἶναι ἀναγκασμένος κατὰ βάθος νὰ τὴν παραδεχθῇ. Γιὰ βλέπει ὅτι ἂν καὶ ἀκούει τὴν κλήσι τοῦ Θεοῦ δὲν παραδίδεται ἀκόμη σ' αὐτὴ, γιὰ μιὰ ἐγώιστικὴ σκέψις τὸν πιάζει. «Ἡ σκέψις ὅτι ἂν θὰ μετανοήσῃ καὶ ἐπιστρέψῃ στὸ Χριστό, πολλοὶ φίλοι του θὰ τὸν πιστεύσουν χαμένον γι' αὐτούς...». Ἐδῶ ἴσως σκέπτεται τὸν Proust, τὸν Valery, κυρίως τὸν Gide, τοῦ ὁποῦ ἀναμετρᾷ τὴν ἀπελπισία, πὺν ξεχειλίζει στὴν τραγικὴ φωνὴ τοῦ ἀπογοητευμένου φίλου του: «Ἄς τὸ νοιώσετε καλά ὅτι δὲν ἐπιδοκιμάζω τὴν ζωὴ μου!»

Μὰ παρ' ὅλη τὴν ἐσωτερικὴν τὴν ἀντίδρασι, παρ' ὅλους τοὺς φόβους νὰ γίνῃ «ἀποσυνάγωγος», ἡ πορεία του πρὸς τὸ πάμφοτον παλάτι τοῦ Πατέρα συνεχίζοταν. Πρῶτὶ σημανόταν καὶ ἐπῆγαινε στὴν Ἐκκλησία, ὅπου μὲ προσοχή, παρακολουθοῦσε τὴν λατρεία. Ξαναρίχτηκε πάλι στὸ καθημερινὸ διάβασμα τῆς Ἁγίας Γραφῆς,

βυθίστηκε «στὸν αἰώνιο ἅγιο Αὐγουστῖνο». Ἀκριβῶς πάνω στὴν ὥρα παρουσιάστηκε μιὰ νέα μετάφρασις τῶν «Ἐξομολογήσεων», πού τὴν ἔκανε τὸ διάβασμα τοῦ προσκεφάλου του.

Συγχρόνως βοηθοὶ καὶ παραστάται του στὸν πνευματικὸ του ἀγῶνα, στάθηκαν καὶ πολῦτιμοὶ φίλοι καὶ σύντροφοι. Ἀνάμεσά τους ὁ Henri Cheon καὶ Abbé Alterman, πού ἔπαιξε μεγάλο ρόλο στὴν μεταστροφή τοῦ μεγάλου διανοητοῦ.

Μὲ ὄλ' αὐτὰ ἡ ψυχὴ τοῦ Du Bos κάθε ἡμέρα καὶ περισσότερο ἔνοιωθε τὴν ἀνάγκη τοῦ «Ζῶντος Ὑδατος». «...Κάμε, Κύριε, προσευχόταν, νὰ μὴ ξεχνῶ τὴν παρουσία Σου καὶ νὰ αισθάνομαι τὴν χάρι Σου σὰν τὸ «ὔδωρο», πού δὲν καθαρίζει μόνο, ἀλλὰ καὶ τροφοδοτεῖ καὶ ἐνισχύει νὰ μὲνη κανεὶς πιστός... **Κύριε... Σὲ ἀγαπῶ καὶ θέλω νὰ Σὲ ὑπηρετήσω. Χορηγήσέ μου λίγο ἀπὸ τὸ φῶς Σου καὶ δῶσε νὰ Σὲ ὑπηρετήσω μὲ τὸν τρόπο, πού προτιμᾷς**».

Ἔτσι ἔφθασε ἡ μεγάλη, ἀποφασιστικὴ ἡμέρα τῆς ζωῆς του: Ἡ 28 Ἰουλίου 1927, πού θὰ πήγαινε στὸν ἱερέα νὰ δώσῃ τὴν τελικὴ σου συγκατάθεσι καὶ θὰ ἔμπαινε στὸ «ποιμνιο» τοῦ Χριστοῦ. Ἡ παραμονὴ τῆς ἡμέρας ἐκεῖνης ὑπῆρξε τραγικὴ. Ἀπὸ τὴς 8 τὸ βράδυ ὡς τὰ μεσάνυχτα ἡ ψυχὴ του πάλεψε σκληρά. Ἐνα πηγαينوῦλα δοκίμασε. Ἦρθαν μάλιστα στιγμὲς, ὅπως γράφει ὁ βιογράφος του Jacques Hérissey (1), πού σκέφθηκε νὰ ἀναβάλῃ τὴν τελικὴ του ἀπόφασι γιὰ τὸ φθινόπωρο, γιὰ νὰ καλοεξετάσῃ τὸ πρᾶγμα. Ἀλλ' ἐκεῖνη τὴν ὥρα πῆρε στὰ χέρια του τὸ βιβλίον τοῦ φίλου του J. M. Murry «The Life of Jesus». Ρίχτηκε στὸ διάβασμά του ὡς τὶς πρωινὲς ὥρες. Τότε μιὰ ὑπέροχη σκέψις τὸν κυρίεψε: Κάθε ἀναβολὴ μποροῦσε νὰ ἦταν ματαιώσις. Μπρός, λοιπόν, μπρός γιὰ τὸ μεγάλο βῆμα.

Τὴν ἐπομένῃ πῆγε στὸ ἐξομολογητήρι. Τί εἶπε στὸν Abbé Alterman δὲν μᾶς τὸ ἀποκαλύπτει ἡ αὐτοβιογραφία του. Πάν-

τως, ὅπως μπορεῖ νὰ συμπεράνῃ κανεὶς ἀπὸ τὶς λέξεις, πού ἔγραφε στὶς 13 Αὐγούστου τοῦ ἰδίου ἔτους, ἡ συνάντησις ἐκεῖνη ἦταν ἡ ἀπαρχὴ μιᾶς καινούργιας ζωῆς γιὰ τὸν Charles du Bos. «Οἱ τελευταῖες αὐτὲς ἡμέρες, λέει, ἦταν γιὰ μένα, ἀπὸ ἀπόψεως πνευματικῆς, οἱ σπουδαιότερες ἡμέρες τῆς ζωῆς μου». Ἀλλ' ἦταν συγχρόνως καὶ ἀπὸ τὶς πιὸ σκληρὲς, γιατί ξεπούλησε τὰ βιβλία, πού ἔγραφε τὰ χρόνια τῆς ἀμφιβολίας του.

Τὰ πρῶτα βήματα δὲν εἶναι πάντοτε τελείως σταθερά. Τρικλισηματα παρουσιάζονται συχνά. Καὶ στὴν πνευματικὴ ξαναγέννησι μερικὲς φορὲς τὸ ἴδιο συμβαίνει. Τὰ πρῶτα βήματα τῆς συνειδητὰς χριστιανικῆς ζωῆς συχνά εἶναι κάπως ἀσταθῆ, ἀβέβαια. Τοῦτο δοκίμασε τοὺς πρώτους μῆνας ὁ Du Bos, πού παραπονιόταν στὰ τέλη τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1927, «εἶμαι ἀκόμα πολὺ μακρινὰ ἀπὸ τὴν πλήρη ἐσωτερικὴ εἰρήνη, ἀλλὰ ἀρχίζω νὰ νοιώθω τί σημαίνει ἐσωτερικὴ γαλήνη». Καὶ πάλι γιὰ τὴν ἴδια ἐποχὴ ἔγραφε: «Ἐρχνοῦσα, τολμῶ νὰ πῶ, ὅτι πιστεῖνα...». Γρήγορα ὅμως ἡ πορεία τοῦ Du Bos, στὴ νέα του ζωὴ γίνηκε σταθερότερη, καθὼς ἔμπαινε ὀριστικὰ στὴν Δαμασκό. Ἡ ἀγάπη του στὴν προσεσχὴ καὶ στὴν περιουσιολογὴ τὸν βοήθησαν σ' αὐτό. Ἡ καθημερινὴ θεία λειτουργία τὸν ἐτόνωνε καὶ τὸν ἐμάγευε, γιατί ἔνοιωθε, ὅπως γράφει, «τὴν ὥρα τῆς λατρείας τὴν ἱερὴ συγκίνησι τῆς ἀναγεννήσεως» (2).

Ἰδιαίτερος ἐπέδρασε στὴ ζωὴ του ἡ θ. λειτουργία τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1927. Γράφει γιὰ τὴν ἡμέρα ἐκεῖνη, πού ἦταν ὁ δεύτερος μεγάλος σταθμὸς, πού ὀλοκλήρωσε τὴν ἐπιστροφή του: «Ἡ θεία χάρις μὲ πλημμύρισε στὴ λειτουργία τῶν Χριστουγέννων... Ἐνοιωσα βαθεῖα τὰ σοφὰ λόγια: Ἄφησε στὴν εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ τὸ παρελθόν σου, τὸ παρὸν στὴν στοργὴ Του, τὸ μέλλον σου στὴν θεία πρόνοια... Ἀπὸ ἐκεῖνη τὴ στιγμὴ λησμονῶντας τὰ πάντα, βυθίστηκε στὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ».

Ἡ θέρη μὲ τὴν ὁποία παρακολουθοῦσε τὴ λατρεία καὶ κοινωνοῦσε, ἔκανε βαθεῖα

(1) Jacques Hérissey, Charles du Bos, Paris. Τὸ βιβλιαράκι αὐτὸ ἀνήκει σὲ μιὰ πολῦτιμη σειρὰ, πού φέρνει τὸ γενικὸ τίτλο «Ἐπιστροφὰ τοῦ XX αἰῶνος».

(2) Louis Chaigne, Anthologie de la Renaissance Catholique, Tom. III Paris p. 80.

ἐντύπωσι σὲ φίλους καὶ γνωστούς του. «Μιὰ εἰκόνα μοῦ ἔμεινε ἀπὸ τὸν Du Bos, γράφει ὁ Ἀκαδημαϊκὸς Francois Mauriac (3), ἡ μορφὴ του, ὅταν προχωροῦσε πρὸς τὴν Ἁγία Τράπεζα, μὲ τὰ χέρια σταυρωμένα, τὰ μάτια βουρκαωμένα, γιὰ νὰ κοινωνήσῃ... Ἔνοιωθα ἐκεῖνη τὴ στιγμή ὅτι αἰσθανόταν βαθεῖα τὴν παρουσία τοῦ Δημιουργοῦ του. Τίποτε δὲν ὑπῆρχε γι' αὐτόν. Κάθε τι κοσμικὸ εἶχε σῆσει...». Καὶ καταλήγει: «Ἡ καθημερινὴ παρακολούθησις τῆς θ. λατρείας ἔγινε γιὰ τὸν Du Bos ὁ ἀρογονιαῖος λίθος τῆς ἀφοσιώσεώς του στὸ Θεό...».

Τούτη ἡ πορεία τοῦ Du Bos ἀπὸ τὴν ἀδιαφορία, τὸ λησμόνημα τοῦ Θεοῦ, ὡς τὴν ἐπανανακάλυψι τοῦ Κυρίου εἶναι τόσο ἀνθρώπινη, τόσο δικιά μας. Σὲ πολλοὺς ἔχει συμβεῖ καὶ πολλοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ τὴν ζοῦν. Θυμᾶμαι αὐτὴ τὴ στιγμή λίγες γραμμὲς τοῦ Francois Mauriac, ποὺ στὸ βιβλίο του «Ἡ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ», ὅταν φθάνῃ στὸ γεγονός τῆς Ἐμμανουῆλ, ὁμολογεῖ: «Σὲ ποῖόν ἀπὸ μᾶς τὸ πᾶνδοχεῖον τῆς Ἐμμανουῆλ δὲν εἶναι οἰκεῖο; Ποιὸς δὲν περπάτησε στὸ δρόμο αὐτόν κάποιο βράδυ, ποὺ ὅλα φαινόταν χαμένα; Ὁ Χριστὸς εἶχε πεθάνει μέσα μας. Μᾶς τὸν πήρανε: ὁ κόσμος, οἱ φιλόσοφοι κ' οἱ πανεπιστήμονες, τὰ πάθη μας. Δὲν ὑπῆρχε πιά Χριστὸς γιὰ μᾶς ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀκολουθήσαμε ἓνα δρόμο, καὶ κάποιοι ἐβιάδισαν πλάι μας. Εἴμαστε μόνοι κ' ὅμως δὲν εἴμαστε μόνοι. Ἦτανε βράδυ. Νὰ μιὰ πόρτα ἀνοιχτή, ἡ σκοτεινιὰ ἐνὸς δωματίου ὅπου ἡ φλόγα τοῦ τζακιοῦ δὲν φωτίζει παρὰ τὸ πατημένο χῶμα καὶ κάνει νὰ σαλεύουν σκιές. Ὡ, τὸ κομμένο ψομί! Κομμάτι τοῦ Ἄρτου, ποὺ μᾶς δόθηκε, καὶ μᾶς ἀνακούφισε μέσα στὴ τόση δυστυχία... «Κύριε, μείνε μαζί μας γιὰ νὰ νυχτώνει...» (4).

★

Γυρῶντας στὸν Du Bos παρακολουθοῦμε πιά τὴ πορεία του μέσα στὴ χάρι τοῦ Χριστοῦ: «Ὡ, μὲ τὴ βοήθεια τῆς θείας Χάριτος ἀφήνω, χωρὶς πιά πο-

τὲ νὰ γυρῶ πίσω, τὸν Χριστὸ νὰ βασιλεύῃ εἰς τὴν ζωὴν μου...» ὁμολογεῖ. Γίνεται ἔτσι ὁ βαθὺς πνευματικὸς ἄνθρωπος—μὲ τὴν σωστὴ ἀνώτερη σημασία τῆς λέξεως—ποὺ νοιώθει τὸν ἁγιασμό τῆς Χάριτος.

Δὲν μπορῶ ν' ἀντισταθῶ στὴν ἐπιθυμία νὰ δώσω ἓνα ὑπέροχο κομμάτι τοῦ Du Bos, ποὺ εἶναι στὸ «Journal» τῆς 7 Σεπτεμβρίου 1935. Γράφει:

«Νὰ γονατίζω κάθε ἡμέρα πῶς πολὺ, νὰ αἰσθάνωμαι τὴν ἀνάγκη νὰ γονατίζω, νὰ μὴ καταλαβαῖνω πιά πολὺ καλὰ πὼς μπορεῖ κανεὶς νὰ ζήσει ἄλλοιῶς παρὰ γονατιστός, νά, Κύριε, τί ἐτούτη τὴ στιγμή καταγίνεσαι νὰ κάμης ἐντός μου. Καὶ μοῦ γεμίζει αὐτὸ τὴν ὑπαρξί με εὐγνωμοσύνη σὲ τέτοιο βαθμὸ, ποὺ νοιώθω παράλυτος γιὰ ὅποιαδήποτε ἄλλη ἐνέργεια ἐκτός ἀπὸ τούτη... «Ὁς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγάπησατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῶ» (5). Ὡ, ἂν οἱ ἀπιστοὶ καὶ τόσοι ἀπ' τοὺς ἴδιους τοὺς πιστοὺς μποροῦσαν νὰ νοιώσουν (σ' ὅλες τὶς ἐκδοχὰς τοῦ ρήματος ἐννοῶ) ὅλα ὅσα αὐτὸς ὁ στίχος περιέχει καὶ σημαίνει! Προαιώνια ἦταν ὁ Χριστὸς Θεός, καί, ἐνῶ ἦταν Θεός—ἦταν πάνω στὴ γῆ ὄχι λιγώτερο Θεὸς ἀπὸ ὅ,τι ἦταν σὰ οὐράνια ἴη—ὅμως «οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγάπησατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῶ». Ἔτσι λοιπόν, ἴσως μὲ τὸν Θεὸ ὁ Λόγος, δὲν ἔλπει νὰ «ἐξισωθῇ» μὲ ὁ νοῦς του μὲ τὸν Πατέρα. Ὑπάρχει μέσα σ' ὅλη τὴ Καινὴ Διαθήκη μάθημα, ἢ μᾶλλον παράδειγμα, ποὺ θάπρεπε ὁ ἄνθρωπος νὰ τὸ δεχθῆ σὰ βάθη τῆς καρδιάς του καὶ ὑπάρχει—ἀλλοίμονο!—μάθημα, παράδειγμα, ποὺ γιὰ τὸν ἄνθρωπο νὰ ἔχη πῶς πολὺ παραγνωρισθῆ καὶ λησμονηθῆ; Ὅλο τὸ ἀνθρώπινο δράμα περιστρέφεται γύρω ἀπὸ τό: «Ἔσεσθε ὡς θεοὶ» τῆς Γενέσεως. Αὐτὸς ἦταν πάντα καὶ παραμένει παντοτεινὰ ὁ πῶς μεγάλος πειρασμὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἓνας πειρασμὸς ἀκατανίκητος σχεδόν... Καὶ ὅμως ἐδῶ τὸ παράδειγμα τοῦ ἔρχεται ἀπὸ τὸν μόνο ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ εἶναι ἀληθινὰ Θεός. —«Ἄρπαγμὸν». Ὡ, ἡ θαυμάσια αὐτὴ ἔκφρασις, ποὺ βεβαιότατα ὁ ἴδιος ὁ Θε-

(3) Charles du Bos, Qu' est-ce que la Littérature? Suivi de Hommage a Du Bos, Paris 1945.

(4) Francois Mauriac, Ἡ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, Μετάφρασις Τ. Μπάρλα, Ἀθήνα.

(5) Ἐπιστολὴ Ἀπ. Παύλου πρὸς Φίλιπ. Β' 6.

ὅς τὴν ἐνέπνευσε στὸν ἀπόστολο Παῦλο καὶ πού, ἐδῶ δὲν ἐφαρμόζεται λιγώτερο στὸ ἄλλο ἀνθρώπινο δρᾶμα πού πάντα μοῦ κάμνει ἐντύπωση: τὸ δρᾶμα τῆς «πρωτοκαθεδρίας», αὐτῆς τῆς τόσον δυνατῆς στὸν ἀνθρώπο ἀνάγκης νὰ θέλῃ πάντα, καὶ στὶς πῶ ἱερὲς περιοχές, νὰ προβαδίζῃ. Κι' ὅμως ὁ Κύριος βάδισε τὸ δρόμο, πού συνίσταται στὴν ἄρνησι κάθε «ἀρπαγμοῦ», στὴν ἄρνησι κάθε προβαδίσματος!

»Κύριε, κάνε πάντα νὰ γονατίζω καὶ νὰ μὴ ξεχνῶ ποτὲ ὅτι τὸ ὄνομά σου στέκει πῶ ψηλά ἀπὸ κάθε ἄλλο ὄνομα!»

Μὰ ὁ Du Bos δὲν ἔνοιωθε μόνο βαθεῖα τὸ αἴτημα τῆς αὐτοκαλλιέργειας. Πραγματῶναι καὶ τὸ αἴτημα τῶν καιρῶν του: τῆς ἀποστολῆς τὸ αἴτημα. Ὅποιος διαβάσει τὴν ἀνάλυσι τῶν σκέψεων του μέσα στὰ «ἡμερολόγια» τῶν χρόνων τῆς μεταστροφῆς, τὶς πνευματικὲς συζητήσεις, πού εἶχε μὲ πολλοὺς διανοητάς, τὶς συγκινήσεις του, τοὺς πόθους του, νοιώθει τὸ παλμὸ τῆς καρδιᾶς τοῦ μεγάλου διανοητοῦ, πού ποθεῖ νὰ ὑπηρετήσῃ τὸν Χριστὸ μ' ὅλες του τὶς δυνάμεις. Καὶ τὸν ὑπηρετήσε μὲ τὴν πέννα του ὁ μεγάλος διανοητῆς. Ἔργα τῆς περιόδου αὐτῆς εἶναι τὰ «Approximations», τὰ «Extraits d'un Journal», τὸ «Byron», τὸ «Dialogue avec André Gide». Ἐπίσης ἀπὸ τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1930 κυκλοφόρησε μαζί μὲ τὸν Mauriac καὶ τὸν πάτερ Altermann τὴν ἐπιθεώρησι «Vigile».

Τὰ ἔργα του αὐτὰ ἀνεβάζουν τὸν Du Bos—ὅπως σημειώνει ὁ André Molitor στὸ εἰδικὸ ἄρθρο «Charles du Bos vu a travers ses livres»—πολὺ ψηλά. «Τὸν φανερόνουν σάν ἓνα ἀπὸ τὰ πῶ πλατεῖα πνεύματα, μιὰ ἀπὸ τὶς πῶ εὐγενικὲς καρδιές, ἓναν ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους Γάλλους κριτικούς τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ αἰῶνος».

Μὲ τέτοια ἐπιτεύγματα ἱερὰ κύλησαν τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του. Ἦταν τὰ χρόνια, πού ἄφηκε ὀλοκληρωτικὰ νὰ βασιλεύσῃ στὴ καρδιά του ὁ Χριστὸς καὶ νὰ πορεύεται στὸ μονοπάτι, πού αὐτὸς τοῦ χάραξε. Ἀλλὰ τὸ μονοπάτι δὲν ἦταν ἀνθρώπινο. Πέραγε ἀπὸ τὸν πόνο ὀδυνηρᾶς ἀρρώστιας. Μὰ καὶ τότε στὸν Κύριο κατέφυγε καὶ τοῦ ζητοῦσε νὰ τὸν βοηθήσῃ

νὰ ὑπομένῃ τὸν πόνο. Γονάτιζε μπρὸς στὸν Ἐσταυρωμένο καὶ ἰκέτευε τὸ θεῖο ἔλεος: «Ἄχ! Κύριε, τὸ ξέρουμε ὅτι πρέπει νὰ ὑπομένουμε τοὺς πόρους, πού Σὺ μᾶς δίδεις, ἀλλὰ ξέρουμε συγχρόνως ὅτι Σὺ εἶσαι ὁ Κύριος τοῦ ἔλεους καὶ τῆς εὐσπλαγχνίας».

Τὸ τελευταῖο του ἡμερολόγιο⁽⁶⁾ (τὸ ἡμερολόγιο τοῦ 1939) εἶναι πλούσιο σὲ πίστι καὶ ἐμπιστοσύνη στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Συχνὰ βυθιζόταν, γράφει, σὲ σκέψεις γύρω ἀπὸ τὴν ἀρρώστια καὶ τὸν πόνο του. Μὰ τοῦτο τὸν πόνο τὸν ἔνοιωθε θεῖα ἐπίσκεψι πού εἶχε σκοπὸ νὰ τὸν ἐξιλεώσῃ καὶ νὰ τὸν ἀναγεννήσῃ. Ἔλεγε στὴν ἀδελφή: «Πιστεύω βαθεῖα ὅτι ὁ φυσικὸς πόνος εἶναι ὁ προορισμὸς μου». Καὶ τὸ ἡμερολόγιο αὐτὸ τελειώνει μὲ μιὰ μικρὴ προσευχὴ στὸν Κύριο νὰ τοῦ δίδῃ ἀκόμα λίγες δυνάμεις γιὰ ν' ἀγαπᾷ καὶ νὰ ὑπηρετῇ. Κι' ἀγάπησε κι' ὑπηρετήσε ὡς στὶς 5 Αὐγούστου 1939, πού γαλήνιος φτερούγισε κοντὰ στὸν Πατέρα ψελλίζοντας λόγια ἰκεσίας!

Ὁ Jean Mouton στὸ ἄρθρο του «Charles Du Bos et sa mort» μᾶς δίδει συγκινητικὲς λεπτομέρειες γιὰ τὶς τελευταῖες ὥρες καὶ τὸν θάνατο τοῦ Γάλλου διανοητοῦ. Τὴν παραμονὴ τοῦ θανάτου του μὲ ἀνακούφισι δέχτηκε ὁ Du Bos καὶ ἡ γυναῖκα του τὴν ἐπίσκεψι τοῦ ἐφημερίου τῆς Celle-Saint-Cloud, πού τοῦ ἔφερε τὴν θεῖα Κοινωνία. Μπαίνοντας ὁ ἱερεὺς τοῦ ἔδωσε νὰ φιλήσῃ τὸν Ἐσταυρωμένο καὶ τοῦ εἶπε νὰ πῆ τρεῖς φορὲς τὴ λέξι «Ἰησοῦς». Ὁ ἐτοιμοθάνατος μὲ εὐχαρίστησι συγκέντρωσε ὅλη του τὴ δύναμι πού τοῦ ἔμεινε στὰ χεῖλη του καὶ πρόφερε τὸ ἀγαπημένο αὐτὸ ὄνομα. Κατόπι πῆρε στὰ γόνατά του τὸ βιβλίον, διάβασε μόνος του τὶς προσευχὲς τῆς θείας Μεταλήψεως. Κοινώνησε μὲ βαθεῖα συναίσθησι. Ἀργὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη, ἀκούγοντας τὸν ἄνεμο, θυμήθηκε τὸ κομμάτι τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, «τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ, καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις, ἀλλ' οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται καὶ

(6) Charles du Bos, Le dernier journal στὸ βιβλίον «Qu'est-ce que la littérature? ἐνθ. ἀν. σ. 103.

ποῦ ὑπάγει» (Ἰωάν. Γ', 8). Τὸ πνεῦμα ποῦ εἶχε πάντα γιὰ ὁδηγὸ στὶς ἀναζητήσεις τῆς ζωῆς του, τὸν συντρόφευσε καὶ τὴν τελευταία του στιγμή, ποῦ εἰρηνικὸς ἀποχαιρέτησε ὄλους καὶ ἔγειρε γιὰ πάντα τὸ κεφάλι στὸν αἰώνιον ὕπνο.

Πολλοί(?) ἔκριναν τὴν ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Du Bos. Ὁ Mauriac τονίζει ὅτι ἐπιστροφή στὸ Χριστὸ εἶναι ἡ συνταίτισις τοῦ εἶναι μας μὲ τὸν ἕως χθὲς ἄγνωστό μας. Εἶναι τὸ ὁλοκληρωτικὸ δόσιμο στὸν Κύριο. Ταλέντα, παραγωγὴ, ἐπίδρασις κοινωνικὴ, ὅλα, μαζὶ μ' ὅλες τὶς στιγμὲς τῆς ζωῆς μας παραδομένες στὸ Δημιουργό τους, αὐτὸ εἶναι πραγματικὴ μετάνοια. Σὲ μεγάλο βαθμὸ τοῦτο τὸ πέτυχε ὁ Du Bos, ποῦ συχνὰ ἐπαναλάμβανε τὰ λόγια τοῦ Pascal: «Seigneur je vous donne tout»

(Κύριε στὰ δίνω ὅλα). «Τὸ ἔργο τοῦ Du Bos, τονίζει καὶ ὁ Daniel Rops, ἦταν ζωντανό, γιατί οἱ ρίζες του ποτιζόντουσαν στὰ νερά τῆς πίστεως».

Μὴ θέλοντας νὰ προσθέσω στὶς κρίσεις τῶν μεγάλων αὐτῶν μιὰ φτωχὴ κρίσις, περιορίζομαι νὰ ὁλοκληρώσω τὴν παρατήρησι μὲ τὴν ὁποία ἀρχίσαμε: Ὁ πόθος τοῦ Θεοῦ σὰν μείνει πόθος, τίποτα τὸ θετικὸ δὲν θὰ χαρίσῃ. Χρειάζεται τὸ ἀποφασιστικὸ βῆμα. Χρειάζεται ἐκεῖνο τό: «**Κύριε, χορηγήσέ μου λίγο ἀπὸ τὸ φῶς Σου καὶ δώσε νὰ σὲ ὑπηρετήσω...**». Εἶναι πιὸ δύσκολο αὐτὸ νὰ εἰπωθῇ ἀπὸ τὸ φανέρωμα τοῦ πόθου. Μὰ γι' αὐτὸ εἶναι καὶ πιὸ ἥρωικό, βαθύ, μεγάλο. Καὶ μόνον τοῦτο ὁ Du Bos νὰ μᾶς εἶχε χαρίσει, ἢ εὐγνωμοσύνη μας τοῦ ἀνῆκει!

(7) Βλ. Marie-Anne Gouhier, Charles du Bos, Paris.

Ι. Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

Ν Υ Κ Τ Ο Β Ι Ο Ι

«...καὶ ἠγάπησαν τὸ σκοτός μᾶλλον ἢ τὸ φῶς».

Κάθε νυχτιά, οἱ μαῦρες τους σκιές,
ἐπίμονα τὸ φῶς τὸ τεχνητὸ
πῶς τριγυρίζουν!
Τοῦ κάκου λές, ἀναζητοῦν,
στὴ ζάλη μέσα τῶν θορύβων,
στὴς ἀνθρωπιᾶς τὸ βουητό,
κάποια εὐχαρίστησι νὰ βροῦν
—κι' ἄς πλημμυρίζει τὴν ψυχὴ τους
τῆς νυχτιάς τὸ παγερὸ σκοτάδι.—

Ἄχόρταγα διψοῦν,
ἀβέβαιες νὰ γευτοῦν χαρές,
μέσα σὲ χρώματα,
σ' ἀρώματα μεθυστικά,
πάνω σὲ τόνους ρυθμικούς,
σὲ γέλια, σὲ ξεφονητά...

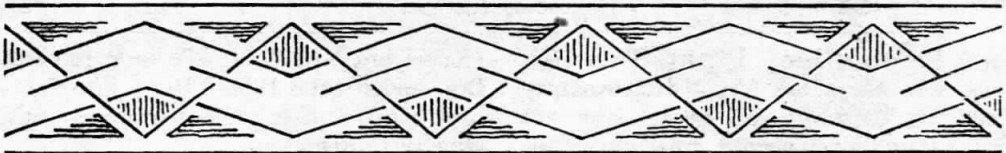
Μοιάζουν πουλιά,
ποῦ σὲ χρυσά,
λαμπρὰ κλονθιά κλεισμένα,
τὰ ξεγελοῦν τ' ἀφεντικά
μὲ ψεύτικες ἀνατολές,
νὰ κελαῖδοῦν γλυκὰ τὰ βράδια,
σκεπάζοντας μὲ φωτερὸ,
λεικῶ πανί
τῆ φυλακὴ τους.

Καὶ τὰ φτωχά, τ' ἀθῶα λουλουδία
—μπουκέτα γιασεμιά,
τριαντάφυλλα καὶ βιόλες—
ποῦ συντροφιάζουν σιωπηλά
τοὺς θλιβεροὺς ξενύχτες
—καὶ θᾶναι μαραμμένα τὸ πρωῒνό—
πρόσκαιρα μοιάζουνε στολίδια νεκρικὰ
στὶς τόσες τὶς ψυχές
π' ἀργοπεθαίνουν...

Κύριε, δώσε κάποιο βραδυνο,
πιὸ γρήγορα ἀπὸ τ' ἄλλα νὰ περάσει.
Νὰ σθῆσει τὸ σκοτάδι βιαστικὸ
κι' ὄλες αὐτές, οἱ δύστηνες ψυχές,
ποῦ μέσ' στὴν νύχτα παραδέρνον,
κάμε τὸ φῶς τ' ἀληθινὸ νὰ δοῦν
τῆς χαραυγῆς, καθὼς προβάλλει
ζωογόνο, χαρωπὸ,
στὸ χρυσορόδινο οὐρανό...

Τὴν ὁμορφιὰ τῆς μέρας ποῦ γεννιέται
ὦ νὰ ἦταν ν' ἀντικρύσουν,
τὴν νύχτα ν' ἀρνηθοῦν,
τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ν' ἀγαπήσουν.

Γ. Δ. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗΣ

Ο Ν. ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

ΜΕΡΙΚΕΣ ΠΡΩΤΕΣ ΑΠΟΦΕΙΣ

Ἡ στάση τοῦ Καζαντζάκη στο πρόβλημα τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι πρωτότυπη. Ἡ «Ἀσκητική», γραμμένη στο Βερολίνο στὰ 1922 μὲ 23, εἶναι κομμένη στ' ἀχνάρια τῆς γερμανικῆς σκέψης, πού σὲ κείνα τὰ χρόνια ζητοῦσε τὰ πλάσιμο ἑνὸς καινούργιου Θεοῦ, ἔτσι ὅπως τὸν χρειαζότανε τὸ ἰδανικὸ τῆς ξεχωριστῆς γερμανικῆς ράτσας.

Ἡ κεντρικὴ ἰδέα τῆς «Ἀσκητικῆς», πού θέλει τοὺς ἀνθρώπους σωτῆρες τοῦ Θεοῦ (Salvatores Dei) εἶναι γέννημα καὶ καρπὸς ἐκείνης τῆς φιλοσοφικῆς κατευθύνσεως πού ἀναπτύχθηκε στοὺς κόλπους τοῦ Γερμανικοῦ Ἰδεαλισμοῦ καὶ πῆρε τὸ ὄνομα Ἐξελικτικῆς Θεολογίας.

Ἡ Ἐξελικτικὴ Θεολογία σχηματίζει τὸ ὑλικὸ τῆς μὲ δεδομένα ἐμπειρικά. Ἡ ἔννοια τοῦ «ἀδιακόπως γίνεσθαι», πού εἶναι βασικὴ ιδιότητα τῶν φαινομένων τοῦ κόσμου τούτου, μεταφέρεται στὴ φύση τοῦ Θεοῦ. Ἡ φύση τοῦ Θεοῦ δένεται μὲ τὴν ἐξέλιξη, τὴν ἀέναη πράξη, τὴν ἀδιάκοπη μεταβολή. Ἀλλὰ γιὰ νὰ ὑπάρχῃ ἀτέλειωτη ἐξέλιξη καὶ συνεχιζόμενη πορεία, προϋποτίθεται μιὰ ἐσωτερικὴ ἀντίθεση κ' ἕνας ἀγώνας ἐνάντια στὴν ἀντίθεση. Καὶ τὰ δυὸ αὐτὰ στοιχεῖα βρίσκονται μέσα στὴ φύση τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς βρίσκεται σὲ μιὰ ἀδιάκοπη προσπάθεια λυτρώσεως, ἢ λύτρωση τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ αὐτοπραγματώσή του. Ὁ Θεὸς ἀγωνίζεται ἐνάντια σὲ κάθε τι πού δὲν πρέπει νὰ εἶναι Αὐτός. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο καὶ ὀνομάζεται «γιγνόμενος Θεός» (Der werdende Gott).

Σ' αὐτὴ τὴν τιτανικὴ του πάλη ὁ Θεὸς ἔχει ἄμεση ἀνάγκη ἀπὸ τὴ βοήθεια τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἀνθρώπος εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ Θεοῦ, πρέπει νὰ σώσῃ ὁ ἴδιος τὸ Θεὸ πού κινδυνεύει. Αὐτὸς ὁμοῦς ὁ ἀγώνας γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἕνας ἀντικατοπτρισμὸς τῆς ἠθικῆς συγκρούσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Θεὸς γίνεται μ' αὐτὸ τὸν τρόπο σύμφωνος μὲ τὴ φύση τῆς

ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, πλάθεται ἀπ' τὴν ἀρχὴ σὲ μέτρα ἐγκόσμου.

Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἡ Ἐξελικτικὴ Θεολογία δὲν εἶναι, τελικὰ, τίποτε περισσότερο ἀπὸ μιὰ ἀποθεωτικὴ ἀνθρωπολογία. Εἶναι ἡ ἴδια ἐκείνη «ἐπιθυμία πρὸς θεοποίηση» (desir d' être Dieu) πού τοποθετήθηκε ἀπὸ τὸν Sartre σὰν ὀρισμὸς τοῦ ἀνθρώπου. «Ὁ ἀνθρώπος εἶναι ἐκείνο τὸ ὄν πού ἔβαλε σκοπὸ του νὰ γίνῃ θεός, λέει ὁ Sartre. Ἡ ἔννοια ἑνὸς θεοῦ πού πλάθεται, γεννήθηκε μέσα στοῦ πνευματικὸ κλίμα τοῦ Φρειδερίκου Nietzsche. Εἶναι καρπὸς τῆς ἀνάγκης γιὰ τὴ δημιουργία ἑνὸς κάποιου Θεοῦ, τώρα πού συντρίψαμε τὴν καθολικὴ ἔννοια τοῦ ἀποκαλυφθέντος Θεοῦ. «Ἐκεῖνος πού δὲν βρῖσκει στὸ Θεὸ ὅ,τι ζητάει μεγάλο, δὲν θὰ τὸ βρῆ ποτέ πιά. Πρέπει ἢ νὰ τὸ ἀρνηθῆ ἢ νὰ τὸ πλάσῃ», ἔγραφε ὁ Nietzsche. Ὁ ἴδιος δὲν πρόλαβε ἢ δὲν θέλησε νὰ διαπιστώσῃ ὅτι καὶ τὰ δυὸ σημαίνουν τὸ ἴδιο. Μέσ' στὸ δυνατὸ μεθύσι τοῦ ἀνθρώπου πού γινόταν Θεός, ἡ λογικὴ εἶχε τὸ δεύτερο λόγο: «Τί θὰ ἀτόμενε λοιπὸν γιὰ νὰ δημιουργήσουμε μεῖς, ἂν ὑπῆρχαν θεοί;».

★

Ὁ Νίκος Καζαντζάκης εἶναι γνήσιο παιδί τοῦ ἀρνητικοῦ αὐτοῦ κλίματος. Βάδισε ἀκριβῶς στ' ἀχνάρια πού ἦταν κ' ὀδὸς χαραγμένα. Ὅμως μὲ τὴ δική του καταπληκτικὴ φυσιογνωμία καὶ τὴ δύναμη τῆς τέχνης του, ἔδωσε στὴν πορεία αὐτὴ μιὰ ξεχωριστὴ ἔμφαση. Γράφοντας τὴν «Ἀσκητικὴ» διεκήρυξε ὁ ἴδιος πὼς δὲν ἔκανε «μῆτε ἔργο τέχνης μῆτε φιλοσοφία». Τί ἔκανε; Τὴν ἀπάντηση τὴ δίνει ὁ μελετητῆς του Karl Kerényi, ὁ περίφημος καθηγητῆς-ἐλληνιστής: «Ἐκανε πραγματικότητας τὸ ἔργο μιᾶς νέας θρησκείας. Μᾶς κάλεσε στὴ μεγάλη ἀποστολὴ νὰ σώσουμε τὴν ἐσωτερικὴ μας φλόγα, τὸ Πνεῦμα καὶ τὸ Θεὸ μας. Ὁ ὑπότιτος τῆς «Ἀσκητικῆς»

ἀποδόθηκε στὰ γερμανικά: Rettet Gott! (σώστε τὸ Θεό!).

«Ο Θεός, μέσα στὴν περιοχή τῆς ἐφήμερης σάρκας μας, κιντυνεύει ὄλος. Δὲν μπορεῖ νὰ σωθεῖ ἂν ἐμεῖς μὲ τὸν ἀγώνα μας δὲν τονε σώσωμε. Δὲν μποροῦμε νὰ σωθοῦμε ἂν αὐτὸς δὲ σωθεῖ. Εἴμαστε ἕνα. Ἀπὸ τὸ τυφλὸ σκουλήκι στὸ βυθὸ τοῦ ὠκεανοῦ ὡς τὴν ἀπέραντη παλαιστρα τοῦ Γαλαξία, ἕνας μονάχα ἀγωνίζεται καὶ κιντυνεύει, ὁ ἑαυτὸς μας. Καὶ στὸ μικρὸ, τὸ χωματένιο στήθος μας, ἕνας ἀγωνίζεται καὶ κιντυνεύει, τὸ Σύμπαντο».

Ἡ ἴδια ἰδέα ἐπαναλαμβάνεται συχνὰ καὶ στὰ μεγάλα του μυθιστορήματα:

«Μεγάλα πράματα γίνονται ὅταν Θεὸς καὶ ἄνθρωπος σμίγουν· ὁ Θεός, χωρὶς τὸν ἄνθρωπο δὲ θά'χε στὴ Γῆς ἐτούτη ἕνα μυαλὸ νὰ καθρεφτίζει νοητερά τὰ πλάσματά του καὶ νὰ ἐρευνάει μὲ ἀναιδέια καὶ τρόμο τὴ σοφὴ τοῦ παντοδυναμίας δὲ θά'χε στὴ γῆς ἐτούτῃ μιὰ καρδιά, πὺν νὰ πονάει γιὰ ξένες ἔγνιες καὶ νὰ μάχεται νὰ δημιουργήσει ἀρετές καὶ στενοχώριες, πὺν ὁ Θεὸς δὲ θέλησε ἢ ἐξάσσει ἢ φθοήθηκε νὰ πλάσει· φύσηξε ὁμως ἀπάνω στὸν ἄνθρωπο καὶ τοῦ· ὄρωκε τὴ δύναμη καὶ τὴν ἀποκοτιά νὰ συνεχίσει τὴ δημιουργία.

Κι' ὁ ἄνθρωπος πάλι, χωρὶς τὸ Θεό, ἔτσι πὺν γεννιέται ξαρμάτωτος, θά τὸν εἶχαν ἀφανίσει ἢ πεῖνα, ὁ φόβος καὶ τὸ κρῦο· κι' ἂν γλύτωνε, θά σούρνονταν, γυμνοσόλιαγας, ἀνάμεσα στὰ λιοντάρια καὶ στὶς ψεῖρες· κι' ἂν κατάφερνε, μὲ ἀκατάπαιστον ἀγώνα, νὰ σταθεῖ στὰ πσινά του ποδάρια, δὲ θά μποροῦσε ποτὲ νὰ γλιτώσει ἀπὸ τὸ ζεστό, τρυφερὸ σφιχταγκάλιασμα τῆς μάνας του τῆς μαίμους...» («Ὁ τελευταῖος πειρασμός»).

Εἶναι ξεκάθαρο ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ Θεοῦ δὲν ἔχει γιὰ τὸν Καζαντζάκη κανένα χαρακτηριστῆρα ἀπολύτου. Εἶναι μιὰ ἔννοια δεμένη μὲ τὴν ἀνθρώπινη ὑπόσταση, ἐξηρημένη ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση. Ὁ Καζαντζάκης δὲν προσπάθησε νὰ εὐρίνη τὸ μεταφυσικό του χῶρο οὔτε λίγο πὺν πέρα ἀπὸ τὰ ὄρια πὺν χάραξαν ὁ Nietzsche, ὁ Fichte καὶ ὁ Feuerbach. Βάδισε ἀκριβῶς στ' ἀχνάρια «τῆς μεγάλης καὶ ἁγίας γεωμανικῆς θρησκείας, πὺν πιστεύει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι «ιάτι» πὺν τὸ κουβαλάμε μέσα μας σὰ μιὰ μορφή πὺν ἀδιάκοπα δημιουργεῖται καὶ ἀναπτύσσεται. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι Θεός, εἶναι ὁμως ὁ τύπος ὅπου γεννιέται ὁ Θεός. Μέσα στὸν ἄνθρωπο γίνεται καὶ ἀναπτύσσεται ὁ Θεός. Ἄν ὁ Θεός δὲν ἔρθῃ στὸν ἄνθρωπο, δὲν ἔρχεται ποτέ. Γι'

αὐτὸ ἡ γερμανικὴ θρησκεία εἶναι ἡ θρησκεία τῆς ἀπολύτης ἀφοσίωσης στὸν ἄνθρωπο». (Ernst Bergmann: Die 25 Theesen der Deutschreligion, (1934) (1)).

Ὁ περιορισμὸς τοῦ μεταφυσικοῦ χῶρου μέσα στὴν περιοχὴ τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης, φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ παρακάτω ἀπόσπασμα τῆς «Ἐπιστολῆς στὸν Γκρέκο».

«Ποῖος εἶναι ὁ Θεός; Ἡ ἄγρια κορυφὴ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, πὺν ἀκατάπαυτα τὴ φτάνουμε κι' ἀκατάπαυτα τινάζεται αὐτὴ κι' ἀνεβαίνει πὺν ἀπάνω».

Καὶ παρακάτω:

«Καμαρώνω τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, καμμιά δύναμη οὐρανοῦ καὶ γῆς δὲν εἶναι τόσο μεγάλη· κουβαλοῦμε μέσα μας τὴν παντοδυναμία καὶ δὲν τὸ ξέρομε».

Καὶ στὸν «Τελευταῖο Πειρασμό»:

«Τόσο μεγάλη λοιπὸν ἡ δύναμη τῆς ψυχῆς; Μπορεῖ νὰ προστάξει τὰ βουνά: Ἐλάτε! καὶ τὰ βουνὰ νὰ ῥθοῦν; νὰ σκίσει τὴ γῆς καὶ νὰ βγάλει πεθαμένους; Νὰ γκρεμίσει σὲ τρεῖς μέρες τὸν κόσμον καὶ σὲ τρεῖς μέρες νὰ τὸν ἐνασχίσει; Μὰ ἂν τόσο παντοδυναμὴ ἡ δύναμη τῆς ψυχῆς τότε ὄλο τὸ βῆρος τοῦ χαμοῦ γιὰ τῆς λύτρωσης πέφτει στοὺς ὤμους τοῦ ἀνθρώπου· τὰ σύνορα Θεοῦ κι' ἀνθρώπου σμίγουν...».

★

Ὅμως ὁ Καζαντζάκης δὲν ἀπομένει γιὰ πολὺ στοὺς χῶρους τῆς θεωρητικῆς σκέψης. Ἡ ταύτιση ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ εἶναι τὸ σκαλοπάτι πὺν χρειάζεται γιὰ νὰ φτάσῃ σ' ἕνα γνήσιο Νιτσεικὸ Διονυσιασμὸ, στὴ θεοποίηση τοῦ πάθους τῆς ζωῆς. Ἡ ἐγκοσμιότητα τοῦ Καζαντζάκη δὲν εἶναι μονάχα μιὰ δέσμευση μέσα στὸ θεωρητικὸ χῶρο τοῦ πεπερασμένου, ἕνα πιστὸ δέσιμο στὸ μαγγάνι τῆς λογικῆς. Εἶναι

(1) Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἐξαρτοῦν συχνὰ τὴ γνώση τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν ἠθικὴ ποιότητα τοῦ συγκεκριμένου ἀνθρώπου, ἀλλ' αὐτὴ εἶναι μιὰ τοποθέτηση πολὺ διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν ἐξάρτηση τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ἀπ' τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξὴ πὺν κάνουν οἱ ἐξελικτικοί. Γράφει ὁ Θεόφιλος Ἀντιοχείας:

«Δεῖξον μοι τὸν ἀνθρωπὸν σου καγὼ σοι δεῖξω τὸν Θεόν μου. Βλέπεται γὰρ Θεὸς τοῖς δυναμένοις αὐτὸν δρᾶν, ἐπὰν ἔχωσι τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς ἀνεωγμένους» (Πρὸς Αὐτολ. Α'. § 2).

Καὶ ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης:

«Ὁ πάσης ἐμπαθοῦς διαθέσεως τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν ἀποκαθήρας, ἐν τῷ ἰδίῳ κάλλει τῆς θείας φύσεως καθορᾶ τὴν εἰκόνα» (Περὶ ψυχῆς καὶ ἀνάστ. Migne 44, 1269).

προπάντων μιὰ ἀπόλυτη κατάφαση στη βιολογική πραγματικότητα τοῦ ἀνθρώπου, στὶς ἀρχέγονες δυνάμεις πὺν κρύβει μέσα του ὁ ἀνθρώπος. Διεκήρυττε κι' ὅλας ὅτι Θεός του ἦταν ὁ Ἐταφος.

«Πρέπει νὰ πολεμήσουμε νὰ πλάσουμε πάλι τὸ νέο, σύγχρονο πρόσωπο τοῦ Θεοῦ μας μετὴ τὴ σάρκα καὶ μετὴ τὸ αἷμα μας. Ὁ Θεός μας δὲν εἶναι ἀφηρημένος στοχασμός· δὲν εἶναι ἀμόλυτο κατασκεύασμα τοῦ κεφαλιοῦ μας. Εἶναι ἀντρας καὶ γυναίκα, θνητὸς κι' ἀθάνατος, κοπριά καὶ πνέμα. Ὁ Θεός χορεύει πέρα ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς λογικῆς. Δὲν εἶναι παντοδύναμος· δὲν εἶναι πανάγαθος· δὲν εἶναι πάνσοφος. Ὁ Θεός εἶναι σὰν ἕνας ἐρωτικός ἀνεμος πὺν συντρίβει τὰ κορμιά γιὰ νὰ περάσει».

«Ὁ κόσμος εἶναι ἐρωτικὴ παλέστρα. Ἀπὸ τὸ πιὸ βαρὺ σκοτεινὸ μῶριο τῆς ὕλης, ὡς τὸν πιὸ μεγάλο στοχασμὸ, μεταδίνεται ὁ χορὸς τῆς γιγάντιας ἐρωτικῆς σύγκρουσης. Ἡ ὕλη εἶναι ἡ γυναίκα τοῦ Θεοῦ μου. Οἱ δυὸ μαζί παλέβουνε, γελοῦνε, κλαῖνε, φωνάζουν μέσα στὸ θάλαμο τῆς σάρκας» («Ἀσκητική»),

Αὐτὴ ἡ θεοποίηση τοῦ καθολικοῦ φαινομένου τῆς ζωῆς γίνεται τὸ σύνορο τῆς μεταφυσικῆς τοῦ Καζαντζάκη. Ἡ δίψα τοῦ ἀπόλυτου γίνεται μόνο μιὰ δίψα ζωῆς. Ὁ Πρεβελάκης στὸ βιβλίο: «Ὁ ποιητὴς καὶ τὸ ποίημα τῆς Ὀδύσειας» μᾶς λέει ὅτι στὸ ἔπος αὐτὸ τοῦ Καζαντζάκη «ἡ αἰσθησιακὴ ἔξαρση τῆς ζωῆς φτάνει μέχρι τῆς λαγνείας». Τὴ διαπίστωση αὐτὴ θὰ μπορούσαμε νὰ τὴν κάνουμε καὶ γιὰ τὰ τέσσερα μεγάλα του μυθιστορήματα μετὴ ἐπικεφαλῆς τὸν «Ἀλέξη Ζορμπᾶ» πὺν θεωρεῖται καὶ τὸ ἀντιπροσωπευτικότερο τοῦ Καζαντζάκη. Ἡ ἔξαρση τῆς βιολογικῆς πραγματικότητας καταντάει στὸ πρόσωπο τοῦ Ζορμπᾶ ἕνας ξεκάθαρος πρωτογονισμός. Ἀκόμα καὶ ἡ ψυχικὴ ἔκφραση τοῦ Ζορμπᾶ εἶναι καθαρὴ ζωϊκὴ ἐκδήλωση.

«Ὅταν πλαντοῦσε καὶ πιὰ δὲν τὸν χωροῦσαν τὰ λόγια, τινάζουνταν ἀπάνω, στὰ χοντρά χαλίκια τοῦ γιαιλοῦ, κι' ἀρχίζε νὰ χορεύει».

Ὁ ἴδιος ἦρωας δὲν διστάζει νὰ ὁμολογήσει, ἢ, καλλίτερα, νὰ καυχῆθῃ ὅτι εἶναι «χτηνός». Ἀλλὰ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὁ Καζαντζάκης τὸν διαλέγει σὰν «ψυχικὸ ὀδηγὸ» καὶ νομίζει ὅτι μόνο αὐτὸς «ὁ ἑξαισιος φηγός, πιότης, δουλευταράς, γυναικάς καὶ ἀλήτης» ἔχει «ὅ,τι χρειάζεται ἕνας καλαμαράς γιὰ νὰ σωθεῖ». «Δύσκολο νὰ πῆσει

ὄξω αὐτὸς, γιὰτὴν ἀκουμπᾶ ἀλάκερος ἀπὸ τὶς πατούσες ὡς τὸ κεφάλι, στὸ χῶμα. Οἱ ἄγριοι τῆς Ἀφρικῆς λατρεύουν τὸ φίδι, γιὰτὴν ἀλάκερό του τὸ κορμὶ ἀγγίζει τὸ χῶμα κι' ἔτσι ξέρει ὅλα τὰ μυστικὰ τῆς γῆς. Τὰ ξέρει μετὴ τὴν κοιλία του, μετὴ τὴν οὐρά του, μετὴ τ' ἀχάμινά του, μετὴ τὸ κεφάλι. Ἀγγίζει, σμίγει, γίνεται ἕνα μετὴ τὴ Μάνα. Τέτοιος κι' ὁ Ζορμπᾶς».

Βέβαια ὁ ἴδιος Καζαντζάκης μᾶς μιλάει γιὰ τὴν «ἀκατάπαυτη, ἀνήλεη πάλη ἀνάμεσα στὸ πνέμα καὶ στὴ σάρκα». Μᾶς βεβαιώνει πὺς «κάθε ἀνθρώπος εἶναι θεάνθρωπος, σάρκα καὶ πνέμα· νὰ γιὰτὴν τὸ μυστήριό τοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι μονάχα μυστήριό μιᾶς ὠριμένης θρησκείας· εἶναι πανανθρώπινο». («Ὁ τελευταῖος Πειρασμός»). Ὅμως αὐτὴ ἡ παραδοχὴ δὲν εἶναι μιὰ ἀντίφαση στὴν ἀπόλυτη κατάφασή του στὶς ἀρχέγονες δυνάμεις τῆς ζωῆς καὶ τὸν αἰσθησιασμό. Ἡ σάρκα γιὰ τὸν Καζαντζάκη εἶναι τὸ πεπερασμένο. Καὶ γι' αὐτὸ βρίσκεται σὲ ἀντίθεση καὶ πάλη μετὴ τὶς ἀπόλυτες ἀπαιτήσεις τῆς ψυχῆς. Ἡ ἀντινομία «ἀνάμεσα στὴ σάρκα καὶ στὸ πνέμα» εἶναι ἡ ἀντίθεση ἀνάμεσα στὴ λαχτάρα τοῦ ἀπόλυτου, πὺν φωνάζει στὴν ψυχὴ τοῦ κάθε ἀνθρώπου, καὶ στὸ ἀνικανοποίητο ἀπὸ τὶς περιορισμένες δυνατότητες πὺν ἔχει ἡ σάρκα γιὰ νὰ χερσὶ ἕνα κάποιον πλήρωμα. Ὁ Ἰησοῦς τοῦ Καζαντζάκη, στὸν «τελευταῖο Πειρασμό» εἶναι ἴσως ἡ πιὸ καθαρὴ ἔκφραση τοῦ γερμανικοῦ θεογονισμοῦ πὺν καταντάει στὸ τέλος σὲ εἰδωλοποίηση τοῦ Θεοῦ. Δὲν εἶναι παρὰ μόνο «τὸ πρότυπο τοῦ ἀγωνιζομένου ἀνθρώπου». Νοιώθει μέσα του «πολλὴ λάσπη» θυμῶνει, φοβᾶται, ζηλεύει καὶ ἀντιμετωπίζει κάθε μέρα τὸν πειρασμό. Βέβαια θέλει νὰ κληρονομήσει καὶ κάτι τὸ ἀπόλυτο μέσα στὴ ζωὴ, καὶ αὐτὸ τὸ ὀνομάζει Θεό, μὰ αὐτὴ ἡ ἀναζήτησις εἶναι τόσο βασανιστικὴ καὶ ἀρρωστημένη ὡστε πολὺ σωστὰ ὁ γέρο-Μελχισεδὲκ τὸν συμβουλεύει: «Καλὰ ἔκαμες, παιδί μου, γλύτωσες ἀπὸ τὸν κόσμο· μὰ ἔχε τὸ νου σου, κακομοίρη· μετὴ κακὸ διάλογο ἐμπλέξες τώρα, μετὴ τὸ Θεό». Δὲν νομίζω ὅτι ξεφεύγουμε μετὴ τὸν «τελευταῖο Πειρασμό» οὔτε στὸ ἐλάχιστο ἀπὸ τὸν ἀνθρωποθεϊσμό τοῦ Feurbach καὶ ἀπὸ τὴν βασικὴ του πίστη ὅτι «ἡ συνείδηση

ση τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ αὐτοσυνειδησία τοῦ ἀνθρώπου» καὶ ὅτι «θρησκεία εἶναι τοῦτο μόνο: ἡ ταυτότητα τοῦ ὑποκειμενικοῦ καὶ τοῦ ἀντικειμενικοῦ». Ἡ ταυτότητα αὐτὴ στὸ ἀνθρωποκεντρικὸ πλάνο τῆς σκέψης τοῦ Καζαντζάκη ἐκφράζεται πολὺ καθαρὰ στὸ παρακάτω κομμάτι ἀπὸ τὸν «Ἀλέξη Ζορμπά»:

«Βεβαιώθηκα χεροπιαστὰ πὼς κ' ἡ ψυχὴ εἶναι κ' αὐτὴ σάρκα, πῶς γοργοκίνητη ἴσως, πῶς διάφανη, πῶς λεύτερη· μὰ σάρκα. Κι' ἡ σάρκα εἶναι κ' αὐτὴ ψυχὴ, νυσταγμένη λίγο, κατακουρασμένη ἀπὸ μεγάλες πορείες, καταφορτωμένη ἀπὸ βαριές κληρονομίες· μὰ μέσα στὶς μεγάλες στιγμὲς ζυπνάει κ' αὐτὴ, ἀνατρανίζει, τινάζοντας καὶ τὰ πέντε τῆς πλοκάμια, σὰ φτεροῦ-γες».

★

Ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ μέχρι τὸν ἀπόλυτο μηδενισμό ἡ ἀπόσταση εἶναι ἐλάχιστη. Ἐξ ἄλλου ὁ δρόμος εἶναι τὸ ἴδιο πολυπατημένος, οἱ σύντροφοι τοῦ Nietzsche καὶ τοῦ Feuerbach ἔχουν προηγηθῆ. Ὅσο πείσμα κ' ἂν κρύβη μέσα τῆς ἡ ταύτιση τοῦ Θεοῦ μὲ τὶς Διονυσιακὲς δυνάμεις τῆς ζωῆς, δὲν μπορεῖ νὰ μὴ σαρωθῆ ἀπὸ τὴ γεύση τοῦ πεπερασμένου καὶ τὴ συνειδητοποίηση τοῦ κενοῦ ποῦ συνοδεύει μιὰ τέτοια προσπάθεια. Ὁ Καζαντζάκης κυμαίνεται ἀνάμεσα στὸ γκρέμισμα κάθε παραδεδομένης ἀξίας καὶ στὴν ἔξαρση τοῦ αἰσθησιασμοῦ. Αὐτὸν τὸν κύκλο ὁ Π. Πρεβελάκης τὸν ὀνομάζει «Διονυσιακὸ μηδενισμό». Καὶ ἐξηγεῖ: «Ὅλες οἱ ἀξίες ποῦ ὁ Ἑλληνισμὸς εἶχε κατεργαστεῖ, ἀπὸ τὴν ὥρα ποῦ ὁ Ὀμηρὸς στερέωσε τὴ μορφή τῶν Ὀλυμπίων, καὶ ποῦ ὁ Χριστιανισμὸς εἶχεν ἐπαυξήσει μὲ τὸ κήρυγμα τῆς ἀγάπης καὶ τὴν ὑπόσχεση τῆς αἰώνιας ζωῆς⁽²⁾, ὅλες αὐτὲς οἱ ἀξίες καταποντίζονται στὰ φρένα τοῦ νέου Ὀδυσσεά. Ὅχι μόνο οἱ ἀξίες. Ἀκόμα καὶ τὸ περιεχόμενο τῆς κοινῆς ἀνθρώπινης ζωῆς διασύρεται μέσα στὸ ποίημα. Κάθε κατορθωτὸ ἐγχείρημα, ὁ ποιητὴς τὸ σαρκάζει καὶ κάθε ἀνθρώπινη ἐλπίδα τὴν ξεπουπουλιάζει. Ὁ ἀναγνώστης ὀδηγεῖται, ἀπὸ χυλασμό σὲ χυλασμό,

μπρὸς στὴν κεφαλὴ τῆς Μέδουσας... Ὁ κύκλος κλείνει. Οἱ θεοὶ πέθαναν!... Ἀλίμονο! Ἡ Ὀδύσεια δὲν εὐαγγελίζεται ἓνα καινούργιο Μῦθο. Ἡ μόνη θετικὴ ἰδέα ποῦ ἀντιβάλλεται στὸν ὀλικὸ μηδενισμό εἶναι ἡ κατάφαση τῆς ζωῆς. Ὁ Ὀδυσσεύς, ἀντὶ νὰ ὀδηγεῖται ἀπὸ τὴ συνειδηση τοῦ Τίποτα στὴν ἀπάρνηση τῶν πάντων, νιώθει νὰ τρανεύει μέσα τὸν μιὰ ἀκόρεστη πείνα. Διονυσιακὸς μηδενισμὸς! Ὅμως ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξὴ παραμένει ἀδικαιώτη».

«Ὅχι δὲν πιστεύω σὲ τίποτα—φωνάζει ὁ Ζορμπάς—. Πόσες φορές νὰ σοῦ τὸ πῶ; Δὲν πιστεύω σὲ τίποτα, μίτη σὲ κανένα, παρὰ μονάχα στὸ Ζορμπά. Ὅχι γιατί ὁ Ζορμπάς εἶναι καλλίτερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους, καθόλου, μὰ καθόλου! Χτῆνος κ' αὐτός. Μὰ πιστεύω στὸ Ζορμπά, γιατί αὐτὸν μονάχα ἔχω στὴν ἐξουσία μου, αὐτὸν μονάχα ξέρω, ὅλοι οἱ ἄλλοι φαντάσματα. Μὲ τὰ μάτια τὸν βλέπω, μὲ τ' αὐτιά του ἀκούω, μὲ τ' ἄντερα του χωνεύω. Ὅλοι οἱ ἄλλοι, σοῦ λέω, φαντάσματα. Ἀμα θὰ πεθάνω ἐγὼ, ἄλλα πεθαίνουν. Ὅλος ὁ Ζορμπάδοσμος πάει στὸ φούντο!».

Καὶ στὴν «Ὀδύσεια»:

«Μίτη θεὸς ὑπάρχει ἀφεντικὸ μίτη ἀρετὴ καὶ δίκιο» (π 1242)

Καὶ παρακάτω:

«Παιδιά, σκυλιά, θεοὺς καὶ σύντροφους στὸν κόσμο πιά δὲν ἔχω, καλὸ τους καταθόδιο, στὸ καλὸ! κ' ἀγέρας στὰ πανιά τους! Φτάνει· δὲ θέλω πιά τὰ χνώτα τους καὶ τὶς γλυκεῖες ζαλάδες» (π. 1365-7).

★

Ὅμως ἡ πορεία τοῦ Καζαντζάκη δὲν εἶναι μιὰ εὐθύγραμμη κίνηση ἀπὸ τὴν κατάφαση τῆς ζωῆς στὸ μηδενισμό. Εἶναι ἓνας κύκλος, ποῦ ξαναγυρνᾷ ἀπὸ τὸ μηδενισμό στὸ κνηγητὸ τοῦ ἀπόλυτου μέσα στὴ ζωὴ. Αὐτὴ εἶναι μιὰ στάση ζωῆς ποῦ χαρακτηρίζεται τὸν Καζαντζάκη, ὅπως χαρακτηρίζει καὶ τὸν Nietzsche, ἴσως ἀκόμα καὶ τὸν Sartre, καὶ ποῦ δὲν ἔχει καμμιὰ σχέση μὲ τὸ μαζάριο ὕλισμὸ τοῦ Büchner καὶ τοῦ Βολταίρου. Εἶναι ἡ τραγικὴ μαρτυρία τῆς δίψας τοῦ Θεοῦ. Ἴσως, κανένας ἄλλος δὲν μᾶς ἔπεισε τόσο ἀπόλυτα γιὰ τὴν ἀνάγκη ποῦ ἔχει ὁ ἀνθρώπος ἀπὸ τὸ Θεό, ὅσο ἡ Σχολὴ τῆς Ἐξελικτικῆς Θεολογίας καὶ τοῦ «γιννομένου Θεοῦ»⁽³⁾.

(2) Αὐτὸ ἔδωσε ὅλο κ' ὅλο ὁ Χριστιανισμὸς; ἀλλοίμονο, ὁ ὀρίζοντας τῶν στοχαστῶν μας εἶναι ἀφόρητα στενὸς γιατί δὲν θέλησαν νὰ γνωρίσουν τὸ φῶς τῆς Θεολογίας.

(3) Περισσότερα στοιχεῖα γιὰ τὴν ἐξελικτικὴ

πού μέσα από τὰ ἐρείπια τῆς ἄρνησης ζήτησε νὰ πλάσῃ ἕνα Θεό, ἕναν ὁποιοδήποτε Θεό. Δὲν ξέρω ἂν ἐκφράστηκε ποτὲ μὲ περισσότερο πείσμα ἢ δίψα τοῦ Θεοῦ, ἀπ' ὅ,τι τὴν ἐξέφρασε ὁ Καζαντζάκης στὴν «Ὁδύσειά» του.

«Θεὸς θὰ πεῖ νὰ κυνηγᾷς Θεὸ στὸν ἄδειανὸν ἀγέρα» (Σ. 1017).

Θλίβεται κανεὶς γιὰ τὴν τόση τραγικότητα πού συνοδεύει μιὰ τέτοια δυνατὴ ἀναζήτηση. Θλίβεται, γιατί τὸ μονοπάτι τῆς ἀληθινῆς ἀναζήτησης τοῦ Θεοῦ εἶναι τόσο κοντινὸ στὸν καθένα μας. Κι' οἱ ὀδηγοὶ δὲν λείπουν. Οἱ ἄνθρωποι πού πείνασαν καὶ δίψασαν δυνατὰ τὸ Θεό, ὅλη αὐτὴ ἡ σειρά τῶν χριστιανῶν μυστικῶν πού ξεκίνησαν ἀπὸ τὴν «κάθαρσιν» τὴν «ἀπάθειαν καὶ κακοῦ παντὸς ἀλλοτριώσιν» (Γρηγ. Νύσσης) μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι ὀδηγὸς σὲ μιὰ τέτοια πορεία εἶναι ἡ «ἡθῶν κατάστασις»

Θεολογία μπορεῖ νὰ βρῆ ὁ ἀναγνώστης στὰ βιβλία:

—Σπυρ. Κυριαζοπούλου: Προλεγόμενα εἰς τὴν ἐρώτησιν περὶ Θεοῦ.

—Νικ. Λούβαρι: Ἐπὶ λόφο σὲ λόφο.

καὶ ὄχι τὸ «ἐπιχειρεῖν ἀνεφίκτως θεολογεῖν» ("Αγ. Νεῖλος ἀσκητῆς). Γεγονὸς πού σημαίνει ὅτι ἡ ἀναζήτησις τοῦ Θεοῦ εἶναι πραγματικὰ μιὰ δυνατὴ πείνα καὶ δίψα, βαλμένη ὁμῶς σὲ δρόμο σωστό, στὸ δρόμο τῆς ταπεινῆς ἀποδοχῆς τῶν κλήσεων τοῦ Θεοῦ, στὸ δρόμο τῆς πίστεως. Χωρὶς μιὰ τέτοια στάση, ἡ ἀναζήτησις τοῦ Θεοῦ εἶναι μιὰ ἀνέλπιδη πορεία, εἶναι μιὰ τραγικότητα. «Ὁ Θεὸς εἶναι μιὰ εἰκασία, εἶπε ὁ Nietzsche. Ὅμως ποιὸς θὰ κατάπινε ὅλες τὶς ἀγωνίες τῆς εἰκασίας αὐτῆς χωρὶς νὰ πεθάνῃ; Εἶναι δυνατὸ νὰ ἀφαιρεθῆ ἡ πίστις στὸ δημιουργὸ καὶ ἀπὸ τὸν αἰτὸ ὁ μετεωρισμὸς του στὸ αἰτήσιο διάστημα;»

Εἶναι δυνατό; ρωτᾶμε καὶ μεῖς. Ὁ Nietzsche ἔδωσε τὴν ἀπάντησίν του σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα. Ὅπως τὴν ἔδωσε κι' ὁ Καζαντζάκης.

Ἴσως ὁμῶς κι' οἱ δυὸ δὲν πρόλαβαν νὰ νοιώσουν πὼς ἡ ἀπάντησή τους ἦταν ἀρνητικὴ.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ

Δ Ε Σ Μ Ι Ο Σ Χ Ρ Ι Σ Τ Ο Υ

Χριστέ, Σοῦ παραδίνομαι,
σηκώνοντας τὰ χέρια μου ψηλά,
αἰχμάλωτός Σου.
Λάφυρο τῆς νίκης Σου.

Τὴν ἀλυσίδα Σου, χρυσοῦ,
περνᾶω στὸ λαιμὸ μου
καὶ θέλω, γιὰ πάντα, νὰ μὲ δένη
ὁ κρῖκος τῆς ἀγάπης Σου: Σταυρός!

Ε. ΜΑΪΝΑΣ

ΜΙΑ ΕΣΤΙΑ ΑΓΑΠΗΣ ΣΤΗ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗ

Ἐδῶ καὶ σαράντα χρόνια ἔχει ἀνάψει μιὰ πνευματικὴ ἐστία ἀγάπης στὴ Σαντορίνη. Εἶναι τὸ πτωχογηροκομεῖο ὁ «Ἁγίος Εὐθύμιος» στὴν Ἐξῶ Γωνιά. Ἡ φλόγα τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, ποὺ καίει σ' αὐτήν, θερμαίνει τὸν φτωχό, τὸν καταφρονημένο, τὸν κατατρεγμένο, ὅπως κι' ἐκείνους ποὺ στὴ δύσι τῆς ζωῆς τους δὲν ἔχουν ἓνα γαλήνιο λιμάνι νὰ ἀράξουν, ὅσπου νὰ φύγουν ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦτο τοῦ πόνου καὶ τοῦ μόχθου. Ἐπειδὴ εἶχαμε τὴν εὐκαιρία νὰ γνωρίσωμε ἀπὸ κοντὰ τὸ ὄραϊο αὐτὸ ἴδρυμα τῆς ἀγάπης, νομίσαμε πὼς ἀξίζει τὸν κόπον νὰ γίνῃ καὶ εὐρύτερα γνωστό.

Α'. Τὸ ἱστορικὸ του.

Ἐνα ζευγὸς γερόντων, ὁ Εὐθύμιος καὶ ἡ Θεοδώρα Ἀναπλιώτη, γύρω στὰ 1920 ἀποφάσισαν νὰ διαθέσουν τὴν περιουσία τους γιὰ ἓνα καλὸ σκοπὸ. Ἀπλοῖκοι ἄνθρωποι ὅπως ἦταν, φαντάστηκαν πὼς τὸ πῶ καλὸ κοινοφελὲς ἔργο, ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ κάνουν, θὰ ἦταν ἓνα νεκροταφεῖο, γιὰ αὐτὸ ποὺ εἶχε τὸ χωριὸ ἦταν πολὺ μικρό. Θεώρησαν ὅμως ἀναγκαῖο νὰ ρωτήσουν καὶ κανέναν ἄλλον, γιὰ νὰ τοὺς πῇ, ἂν ἡ ἀπόφασί τους ἦταν σωστή. Τότε στὸ χωριὸ τους ἔμενε ὁ ἀειμνήστος π. Ἰγνάτιος Κολιόπουλος, ποὺ εἶχε σταλῆ ἐκεῖ ὡς τοποτηρητῆς τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου Θήρας. Ἡ φήμη του ὡς πνευματικοῦ εἶχε ἀπλωθῆ ἤδη σ' ὅλο τὸ νησί καὶ τὸ κῦρος του στοὺς κατοίκους του ἦταν πολὺ μεγάλο. Ποῖον ἄλλον καλλίτερον σύμβουλον θὰ μπορούσαν νὰ βροῦν ὁ γερο-Εὐθύμιος καὶ ἡ γυναῖκα του;

Πραγματικὰ τὸν ἐπισκέφθηκαν καὶ τοῦ ἐξέθεσαν τὸ σχέδιό τους. Ὁ π. Ἰγνάτιος παίρνει τὴν καλὴν τὴν διάθεσιν, ἀλλὰ τοὺς πρότεινε ἓνα ἄλλο σχέδιον.

—Νεκροταφεῖο, τοὺς εἶπε, θέλει δὲν θέ-

λει θὰ κάνῃ τὸ χωριὸ, ἂν χρειασθῇ. Ὅμως νομίζω—καὶ ἡ γνώμη του ἐπαληθεύτηκε σήμερον—κάποια μέρα θὰ φτάνῃ κι' αὐτὸ τὸ νεκροταφεῖο ποὺ ἔχει τὸ χωριὸ, γιὰτὶ ὁ κόσμος θὰ σκορπίσῃ. Συνεπῶς δὲν θὰ πιάσῃ σπουδαῖο τόπο ἢ προσφορά σας. Ἐγὼ θὰ εἶχα νὰ σᾶς προτείνω νὰ κάνετε ἓνα γηροκομεῖο.

—Μὰ τὰ χρήματά μας εἶναι λίγα. Δὲν φτάνουν γιὰ νὰ γίνῃ ἓνα τέτοιο ἴδρυμα, εἶπαν ἐκείνοι.

—Αὐτὸ δὲν ἔχει σημασία, ἀποκρίθηκε ὁ π. Ἰγνάτιος. Ἐσεῖς θὰ σπεύρετε τὸ σπόρο. Ὁ Θεὸς θὰ στείλῃ ἀνθρώπους νὰ τὸν ποτίσουν, γιὰ νὰ γίνῃ δέντρο μεγάλο. Καὶ μιὰ μέρα κάτω ἀπὸ τὸν ἴσκιον του θὰ ξεκουράζονται πολλοί, ποὺ θὰ σᾶς μακαρίζουν. Νὰ εἴστε βέβαιοι γι' αὐτό.

Ὁ λόγος τοῦ μακαριστοῦ γέροντα ἦταν πειστικός. Οἱ δύο γέροντες σύζυγοι δέχθηκαν τὴν πρότασιν καὶ ἀποφάσισαν τὴν ἴδρυσιν ἑνὸς πτωχογηροκομείου. Μέσα σὲ πολὺ σύντομον χρονικὸ διάστημα ἔγιναν ὅλες οἱ ἀναγκαῖες διατυπώσεις γιὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ πτωχογηροκομείου, τὸ ὁποῖον ἄρχισε νὰ λειτουργῇ στὸ ἴσγειο τοῦ σπιτιοῦ τοῦ ζευγὸς Ἀναπλιώτη. Μία φτωχὴ γερόντισσα καὶ δύο φουκαράδες γέροντες στάθηκαν οἱ πρῶτοι τρόφιμοί του. Ὅσο ὅμως περνοῦσε ὁ καιρὸς, τὰ λόγια τοῦ π. Ἰγνατίου γινόταν μία χειροπιαστὴ πραγματικότητα. Τὸ ἴδρυμα ὀλοένα μεγάλωνε. Ἡ δραστηριότητα τῶν μελῶν τοῦ πρώτου διοικητικοῦ συμβουλίου καὶ ἰδιαίτερος τῶν ἀειμνήστων π. Μακαρίου Σιγάλα, Γεωργίου Σαλίβερου καὶ Ἰωάννου Ζώρζου, τὸ ἔκανε εὐρύτερα γνωστό, ἀλλὰ καὶ τὸ βοήθησε νὰ μεγαλώσῃ. Μὲ τὴν δικήν τους πρωτοβουλία ἔγιναν ἔρανοι, βρέθηκαν ἄνθρωποι ποὺ ἔκαναν εἰσφορὰς γενναῖες καὶ κινήθηκε γενικώτερα τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ ἴδρυμα. Ἔτσι μαζεύθηκε ἀρκετὸ χρῆμα

για να αρχίσει ή επέκτασι του αρχικού κτιρίου πού δέν μπορούσε να ανταποκριθῆ πιά στίς αύξανόμενες όλοένα ανάγκες.

Τό κράτος δέν βοήθησε καθόλου τότε τήν εύγενική αυτή ιδιωτική πρωτοβουλία. Βοήθησαν όμως αρκετοί πονόφυχοι και φιλόανθρωποι συντοπίτες. Άνάμεσά τους διακρίνεται ό μακαρίτης ό Πέτρος Νομικός. Με πολύ ένδιαφέρον για τό ίδρυμα έδωσε επανειλημμένως τρόφιμα, δώρησε έπιπλα, προσέφερε χρήματα και άφθονα ύλικά. Με τόν τρόπο αυτόν κατορθώθηκε να έκκεταθῆ πραγματικά τό κτίριο. Μπορούσε τώρα να χωρέση χωρίς δυσκολία τριανταπέντε άτομα με αρκετή για τό χωριό άπλοχωριά, πράγμα πού του επέτρεπε να λειτουργῆ άνετα και πολιτισμένα. Δέν έλειψε άκόμα και τό όμορφο παρεκκλήσιο για τίς λατρευτικές ανάγκες τών τροφίμων του και του προσωπικού.

Χρειάστηκε να περάσουν κάπου τριάντα πέντε χρόνια άθρόυνης, αλλά γόνιμης δράσεως, για να προσέξῃ και τό κράτος τό ίδρυμα και να του δώση μιá χορηγία, όχι σημαντική βέβαια, αλλά κάπως ένισχυτική για τήν προσπάθειά του. Έπίσης μετά τούς σεισμούς του 1956 τό ίδρυμα με δικά του μέσα και σε συνεργασία με τό Γραφείον Οίκισμου Θήρας έχτισε και δεύτερη πτέρυγα κοντά στο κεντρικό του κτίριο. Έτσι θα μπορῆ να έξυπηρετῆ τώρα πιά πολλά άτομα. Θα είναι δυνατόν να έπαρκῆ όχι μόνον στίς ανάγκες του νησιού, αλλά να έξυπηρετῆ ένδεχομένως και γειτονικά νησιά.

B'. Τό πνεῦμα και ή δράσις.

Τό πνεῦμα, πού διεπότισε και διαποτίζει τήν εργασία του ιδρύματος έξακολουθητικά από τότε πού πρωτοιδρύθηκε ως σήμερα, είναι τό πνεῦμα τῆς γνήσιας χριστιανικής αγάπης, ή όποία ξέρει να θυσιάζεται χωρίς θόρυβο και επίδειξι. Μπορούμε να πούμε πως από τήν άποψη αυτήν άποτελεῖ ένα αξιόλογο πρότυπο για πολλά ιδρύματα του είδους του. Άν υπάρχη και λειτουργῆ παρ' όλες τίς δυσκολίες, πού ἦταν φυσικό να συναντήση στή μακροχρόνια πορεία του, τό πωρογρησκομείο τῆς Σαντορίνης, υπάρχει και λειτουργεῖ όχι τόσο γιατί υπάρχουν σπουδαία ύλικά κεφά-

λαι (αυτά είναι σχετικώς πολύ λίγα), αλλά κυρίως γιατί υπάρχουν ανεξάντλητα πνευματικά κεφάλαια καταθεθειμένα. Τέτοια πνευματικά κεφάλαια είναι τό πνεῦμα τῆς αὐτοπροσφορᾶς, ή κρυστάλλινη τιμιότητα, ή σπάνια άνιδιοτέλεια, τό ειλκιρινές και πηγαῖον ένδιαφέρον και ή ανεξάντλητη διάθεσι διακονίας και αυτών πού τό διευθύνουν και αυτών πού εργάζονται σ' αυτό. Έτσι εξηγείται πως ό προϋπολογισμός δαπανών για τό προσωπικό, πού διευθύνει και υπηρετεῖ στο ίδρυμα είναι μόνο 13.000 δραχ. τό χρόνο! Όλοι εκεί μέσα, από τόν πρόεδρο του ιδρύματος, τόν Μητροπολίτη Θήρας, ως τόν τελευταῖον εργάζονται με τό ίδιο πνεῦμα και τήν ίδια διάθεσι. Είναι όλοι τους έθελονταί και άχθοφόροι τῆς αγάπης. Σηρώνουν με όλη τους τήν καρδιά τά άπομεινάρια τῆς ζωῆς κάποιων παιδιών του Θεού. Αυτών πού τούς θεωροῦν βάρος και τά ίδια τους τά παιδιά! Καί, ἄς τό σκεφθοῦμε καλά αυτό, δέν είναι και τόσο ρομαντική ένασχόλησι τό να φροντίζῃ κανείς ανθρώπους αξιοσυμπάθητους βέβαια καθ' όλα, αλλά πάντως βαρυσφορτωμένους με λογιῆς-λογιῆς κακές συνήθειες μιᾶς όλόκληρης ζωῆς, γεμάτους με έλαττώματα και αναποδιές πού άπόκτησαν στο διάβα μιᾶς μακροχρόνιας περιπέτειας ανάμεσα στον πόνο, στή φτώχεια και τήν κακομοιριά. Έπί πλέον, μερικοί από αυτούς είναι άρρωστοι και έχουν ανάγκη ειδικῆς παρακολουθήσεως και ειδικῆς περιποιήσεως.

Ό διευθυντής του ιδρύματος κ. Ά. Σαλίβερος, ένας καλόκαρδος και εύγενικός σαντορινιός, είναι αξιόλογος νοικοκύρης στον τόπο του. Καί ένῶ ό μόχθος τῆς ζωῆς και ή φροντίδα για τήν οίκογένεια τόν κουράζουν, όπως είναι φυσικό, τόσον πολύ, έν τούτοις αυτός κατορθώνει, συνεχίζοντας ό,τι έκαμνε ό μακαρίτης ό πατέρας του, να δουλεύῃ ακούραστα και για τό ίδρυμα με κέφι και ένθουσιασμό. Διαθέτει πολύτιμον καιρό και άσχολείται με όλα τά ζητήματα του ιδρύματος σαν να επρόκειτο για τό ίδιο του τό σπίτι χωρίς καμμιά άμοιβή.

Από τά άλλα πρόσωπα πού εργάζονται εκεί μέσα αξίζει να έξαρθῆ ιδιαίτερα ή προσωπικότητα τῆς μάνας του ιδρύματος,

της κυρα-Χρυσούλας (*). Σχεδόν από τότε που έγινε το πτωχογηροκομείο μέχρι σήμερα ασχολείται μ' αυτό. Έδωσε σ' αυτό όλο της το είναι και την καρδιά της. Χωρίς να φοιτήσει σε άνωτερες σχολές, χωρίς να κάνει οικονομικές, παιδαγωγικές και ψυχολογικές μελέτες, με τη δύναμη της αγάπης της και μόνο και τη λεπτή της γυναικεία διαίσθησι κατορθώνει να ανακαλύπτει κάθε φορά ποιά είναι το σωστό και το προεπιλεγμένο σε κάθε περίπτωση και σε κάθε πρόβλημα που ανακύπτει. Ίδιαίτερα πετυχαίνει στις σχέσεις της με τους τροφίμους. Καταφέρνει να εισδήσει στην ψυχολογία τους και να τους φέρει έξατομικευμένα. Γι' αυτό τους έχει σκλαβώσει όλους εκεί μέσα και γι' αυτό όλοι τη σέβονται και την εκτιμούν ειλικρινά.

Το μυστικό της είναι η ζωντανή χριστιανική ζωή που ζει από μικρή. Δεν την έχει περιορίσει σε μια έξωτερική θρησκευτικότητα με τον χαρακτηριστικό εκείνον πληθωρισμό της ωφελιμολογίας της ξένης προς τη ζωή. Αντίθετα έχει εισδώσει στην ουσία της που είναι «αγάπη εκ καθαρής καρδιάς και συνειδήσεως αγαθής και πίστεως ανυποκρίτου» (Α' Τιμοθ. α' 5). Γι' αυτό στην ευγενική της μορφή δεν δυσκολεύεται κανείς να αναγνωρίσει τα χαρακτηριστικά των αρχαίων χριστιανών γυναικών, που στάθηκαν πρωτοεργάτριες της φιλανθρωπίας.

Όταν τέτοιους ανθρώπους διαθέτει το ίδρυμα, πώς να μη πάη μπροστά; Πώς να μη σκορπάη τη θερμή της αγάπης στις παγωμένες καρδιές;

Μόλις μπη κανείς μέσα στο πτωχογηροκομείο, νοιώθει έναν αλλοιώτικον αέρα να πνέη. Μια έξωκόσμος γαλήνη και μια ήρεμη άπαλη κυριαρχούν σ' αυτό. Είναι κυριολεκτικά χειροπιαστά. Η τάξι και η καθαριότητα έχουν στήσει εκεί το κонаκι τους. Στα πρόσωπα όλων λάμπει μια ήμεράδα και μια καλωσύνη, αλλά και μια ικανοποίησι που άμέσως αντιλαμβάνεται κανείς πως δεν είναι προσποιητά, αλλά πηγαία. Είναι αδύνατο να υποκριθίη, όσο κι

άν υποθέσουμε πως του έγινε διδασκαλία, ως πούμε ο μάρμαπα-Ραιμόνδος που ύστερα από πλούσια δράσι στη Λεγεώνα των Ξένων και μετά από τη βαρεία αρρώστια του ύπνου, κατέληξε εδώ. Όταν τον δήτε, θα είναι όλος κέφι και θα σ' διαβεβαιώνη γελαστός με παιδική απλότητα πόσο είναι εύχαριστημένος. Την ίδια γαλήνη διαπιστώνει κανείς και στο πονεμένο πρόσωπο του μάρμαπα-Νικολού. Πάσχει ο καημένος από καρκίνο. Το ξέρει. Λιγοστός ο καιρός που του μένει να ζήση. Είναι όμως έτοιμος για το μεγάλο ταξίδι. Περιμένει την κλήσι του ουρανού με καρτερία. Το έλαφρό χαμόγελο που φωτίζει τα πονεμένα του χαρακτηριστικά είναι το απλό φως της χριστιανικής έλπίδας, που τον τονώνει και τον στηρίζει στις δύσκολες αυτές στιγμές της δοκιμασίας του. Το ίδιο διαπιστώνει κανείς και στο ρυτιδωμένο πρόσωπο της κυρα-Άννως με τα σθημένα μάτια. Το ίδιο σ' όλους, σ' όλους άνεξαιρέτως, όσοι μένουν εκεί.

Σ' αυτό το ίδρυμα ταιριάζουν πιο πολύ, θαρρώ, τα λόγια του ποιητή:

Όλα γελούν σ' αυτό το σπίτι.

Ρωτώ: Ποιός είν' αφεντικό;

Μοῦπαν για κάποιον Σαμαρείτη...

Πραγματικά. Τα ήμερα πρόσωπα, οι χαμογελαστοί όψεις, τα γεροντάκια που φαίνονται αρνάκια δεν ήταν βέβαια τέτοια όταν ήρθαν. Ούτε τους άλλαξαν μόνα τους τα πολλά χρόνια που τους βαραίνουν. Μαλάκωσαν σιγά-σιγά οι καρδιές. Μαλάκωσαν οι σκληρές απ' την καταφρόνια ψυχές, όπως το κερύ που το βλέπει ο ήλιος. Το περιβάλλον που σ' αυτό βρέθηκαν τους άφωμοίωσε σιγά-σιγά. Η χριστιανική πνοή εκεί μέσα τους έκανε άλλους ανθρώπους.

Γι' αυτό μαρτυρεί εύγλωττα η περίπτωση του Γιάκουμου του ζητιάνου. Η κατάστασί του, όταν τον πήγαν στο ίδρυμα ήταν έλεεινή και αυτόχρονα τραγική. Άπλητος χρόνια-Άηδής και άπλησίαστος. Από την άβιταμίνωσι και την πείνα είχε γίνει όλος μια βρομερή πληγή. Όχι μονάχα είχε εγκαταλειφθίη από όλους, αλλά είχε γίνει ο περίγελως των παιδιών που δεν τον άφριναν σε χλωρό κλαρί. Τον έδιωχναν, όπου κι' αν πήγαινε. Έτσι δεν είναι περί-

(*) Χρησιμοποιούμε αυτό το όνομα γιατί η ίδια δεν θέλει να γραφή το πραγματικό της όνομα.

εργο πώς είχε γίνει ένα αγόρι. Κάτι μεταξύ ανθρώπου και θηρίου. Όταν τον πήγαν, σέ τρισάθλια κατάστασι, στο Ίδρυμα, κανείς δέν πίστευε πώς θά μπορούσε νά ξαναγίνη άνθρωπος κανονικός. Και όμως έγινε! Τόν ήμέρευε ή θαυματουργός αγάπη πού κατοικεί εκεί και πού μαλακώνει και τίς πιό σκληρές και πετρωμένες καρδιές.

Μέ τον τρόπο αυτόν καλλιεργούνται οι τροφίμοι. Συνδέονται μέ την Έκκλησία. Ζούν τή λατρευτική και μυστηριακή ζωή, όσο τους είναι μπορετό και φεύγουν όλοι έτοιμοι πιά, όταν τους ξρθη ή κλήσι για κεί, «ένθα ούκ έστι πόνος, ού λύπη, ού στεναγμός, αλλά ζωή άτελεύτητος». Γύρω στους 350 τροφίμους πέρασαν από τό Ίδρυμα αυτό ως τά σήμερα.

Η εδεργετική όμως επίδρασις του «Άγίου Εύθυμίου» δέν περιορίζεται στους τροφίμους του μονάχα. Στάθηκε πολύτιμος βοηθός και στους άλλους κατοίκους σέ δύσκολες γι' αυτούς στιγμές. Τήν εποχή των σεισμών είχε παραμείνει τό Ίδρυμα άθικτο. Οι άνθρωποι του έθεσαν στη διάθεσι των σεισμοπλήκτων κατοίκων ό,τι είχαν. Έτσι οικονομήθηκαν οι άνθρωποι, ώσπου πήγαν τά πρώτα εφόδια στο νησί. Εκεί φιλοξενήθηκαν επίσης μαζί με τους τροφίμους του και άλλοι ανήμποροι γέροντες και άρρωστοι, πού είχαν μείνει άστεγοι.

Άξιο σημειώσεως είναι και τό ότι χάρις στο Ίδρυμα σώθηκαν αρκετές οικογένειες από τή διάλυσι και τή ολοκληρωτική καταστροφή και πολλά οικογενειακά δρά-

ματα άποσοβήθηκαν. Σέ πολλές δηλαδή οικογένειες ή παρουσία του ιδιότροπου ή με διάφορα ένοχλητικά έλαττώματα γέροντα ή γερόντισσας ήταν πηγή καχοδαιμονίας. Η νύφη ή ο γαμπρός άπειλούσαν νά διαλύσουν τό γάμο ή και τά ίδια τά παιδιά τους δέν ήταν σέ θέσι νά τους περιποιηθούν. Τό Ίδρυμα έδειξε κατανόησι σέ τέτοιες περιπτώσεις. Δέχτηκε τους ανθρώπους αυτούς στους κόλπους του και ήσύχασαν και οι ίδιοι και οι γύρω τους. Πολλά τέτοια, συγκινητικώτατα στις λεπτομέρειές τους, περιστατικά, θά μπορούσε κανείς νά άκούση από τους ύπευθύνους του ιδρύματος ή και από τους ίδιους τους τροφίμους του.

Προσπαθήσαμε μέ πολύ άδρες γραμμές νά δώσουμε μιá άμυδρή εικόνα του πωχογηροκομείου «ό Άγιος Εύθυμιο» τής Σαντορίνης. Τό Ίδρυμα τούτο άποτελεί μέ τή μαροχρομία και άθόρυβη δρασι του μιá παρουσία και μιá μαρτυρία, κοντά στις τόσες άλλες, για τήν εποχή μας. Άποτελεί μιá ζωντανή παρουσία τής χριστιανικής αγάπης πού ακούραστα κάνει και σήμερα τό έργο της, έστω κι' αν φαίνεται πώς μόνο ό εγωϊσμός βασιλεύει στην σημερινή μας κοινωνία. Άποτελεί και μιá μαρτυρία του τί μπορεί νά κάνη μιá καλή ιδέα, όταν βρη γόνιμο έδαφος και καλλιεργηθη ύπομονητικά μέ πνεύμα Χριστού.

Άρα γε θά θελήση ή κοινωνία μας στο σύνολό της νά προσέξη αυτή τή μαρτυρία και νά εμπνευσθη από αυτήν τήν παρουσία;

Η ΔΙΑΚΗΡΥΞΙΣ

Δυὸ χρόνια μετὰ τὸ τέλος τῆς Κατοχῆς, τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1946, ἐκυκλοφόρησε στὴν κατεστραμμένη Ἑλλάδα ἕνα βιβλίο σὲ καταπληκτικούς ἀριθμούς. Πενήντα περίπου χιλιάδες ἀντίτυπα ἀγοράστηκαν ἀπὸ τὸν λαὸ μας μέσα σὲ μιὰ ἐβδομάδα. Ἄλλες πενήντα χιλιάδες—ἢ ἀνατύπωσης—πουλήθηκαν σὲ λίγους ἔπειτα μῆνες.

Τὸ βιβλίο ἦταν ἡ «Διακήρυξις τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων», πού ἀπετέλεσε καὶ τὸ 63ο τεῦχος τοῦ δεκάτου ἔτους τῶν «Ἀκτίνων».

Τὴν Διακήρυξι πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὅτι τὴν υπέγραψαν τὰ χίλια μέλη τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων. Μιὰ περίληψι τῶν βασικῶν γραμμῶν τῆς Διακήρυξεως, τὴν «Δήλωσι τῶν Ἑλλήνων Ἐπιστημόνων, Λογοτεχνῶν καὶ Καλλιτεχνῶν» τὴν υπέγραψαν διακόσιοι εἴκοσι δύο κορυφαῖοι ἐκπρόσωποι τῆς ἑλληνικῆς διανοήσεως. Ἐπειτα ἀπὸ λίγο τὴν προσυπέγραψαν, μὲ ἐνθουσιώδη σχόλια, πάνω ἀπὸ ἑκατὸ ἐργάτες τοῦ πνεύματος, ἀπὸ ὅλο τὸν κόσμον.

Ἐξῆ χρόνια προετοιμασίας εἶχαν προηγηθῆ τῆς ἐκδόσεως τῆς Διακήρυξεως. Προετοιμασίας γεμάτης ἀγωνία. Τὸ βράδυ τῆς 28ης Ὀκτωβρίου τοῦ 1940, ὁ Μελίτης, μαζί μὲ ἕνα μικρὸ ὄμιλο συνεργατῶν του, ἐθεμελίωσε τούτῃ τὴν ἐκδήλωσι, μέσα στὴν γενικότερη χριστιανικὴ πολιτιστικὴ του ἐργασία. «Ἡ Ἄρνησι τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν, μέσω τοῦ ὕλιστικοῦ ἐπιστημονισμοῦ, εἶχε ἐμποδίσει μετὰ τὸ 21 τὴν Ἑλλάδα νὰ οἰκοδομηθῆ ὑλικά καὶ πνευματικά. Ἡ ἴδια Ἄρνησι εἶχε ἐμπνεύσει τοὺς ἐπιτιθεμένους δικτάτορες ἀλλὰ καὶ τὴν ἠτοπαθῆ ἐθελοδοουλεία σ' αὐτούς. Ἡ Ἑλλάς ἔπρεπε ν' ἀγωνισθῆ ἐναντίον τῆς Ἄρνήσεως σὲ ἀγῶνα διμέτωπο, ὑλικὸ καὶ πνευματικόν...».

Ὁ μικρὸς ὄμιλος ἐπιστρατεύθηκε ὁλόψυχα σὲ ἕνα σχέδιο πνευματικῆς δράσεως (Σχετικὸ εἶναι τὸ δημοσίευμα τοῦ Ἰ-

στορικοῦ «Ὅταν ἐχάναμε τὴν ἐλευθερία μας», στὸ τεῦχος Μαρτίου 1960 τῶν «Ἀκτίνων»). Ἐπρεπε κάποτε αὐτὴ ἡ ἐργασία νὰ φθάσῃ σὲ μιὰ ἐθνικὴ διακήρυξι:

«Θὰ μιλήσωμε εἰς τὸν εὐρύτερον κύκλον, θὰ μιλήσωμε εἰς τοὺς μορφωμένους καὶ τὸν λαόν μας...».

Ἐπειτα «εἰς τὰς φοβεράς ἐκείνας ἡμέρας, εἰς τὰς ἀγωνιώδεις νύκτας, ὅταν ἔξω ἤκούετο ὁ ἀπαίσιος γδοῦπος τῆς μπότας τοῦ κατακτητοῦ», σὲ μιὰ σειρὰ μυστικῶν συγκεντρώσεων συνεργατῶν, παρουσίασε ὁ Μελίτης τὰ βασικά κεφάλαια τῆς Διακήρυξεως.

Οἱ παλῆοι ἀγῶνες τῆς «οἰμάδος τῶν «Ἀκτίνων», οἱ ἐννῆα τόμοι τοῦ Περιοδικοῦ τούτου πού βγήκαν πρὶν ἀπὸ τὴ Διακήρυξι, τὸ πανηγυρικὸ Πασχαλινὸ τεῦχος τοῦ 1943, τὰ «Μηνύματα» πρὸς τὸν ἑλληνικὸ λαόν, στὰ κατοχικά Χριστούγεννα τοῦ 1943 καὶ μέσα στὴν «μάχη τῶν Ἀθηνῶν» τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1945, ἡ διεύρυνσις τῆς ἀρχικῆς μικρῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων, γίνθηκαν ὅλα αὐτὰ ἡ προδρομικὴ ἐργασία γιὰ τὸ μεγάλο μήνυμα τῆς Διακήρυξεως.

Ἡ κυκλοφορία τῆς Διακήρυξεως προγραμματίσθηκε γιὰ τὸ Πάσχα τοῦ 1945, ὥστε νὰ βοηθήσῃ ἀμέσως στὴν ἐθνικὴ ἀναμόρφωσι. Ὁ συμμοριτοπόλεμος ὅμως, πού ξέσπασε ἀμέσως μετὰ τὴν φυγὴ τῶν κατακτητῶν, καὶ ἡ καταστροφὴ τῆς ὑπαίθρου ἀνάγκασαν στὴν ἀναβολὴ τῆς κυκλοφορίας τῆς Διακήρυξεως γιὰ τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1946.

★

Στὸν Πρόλογό της, ἡ Διακήρυξις ἐξηγεῖ τὸν σκοπὸ τῆς ἐκδόσεώς της:

«Πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαόν ἀπευθύνεται τὸ τεῦχος αὐτό. Πρὸς κάθε Ἑλληνα, χωρὶς καμμίαν διάκρισιν... Ἐρχεται νὰ διακηρύξῃ εἰς ὅλον τὸ Ἑλληνικόν Ἔθνος τὰ συμπεράσματα ἐπιμελοῦς, ὀλοπλεύρου, αὐστηρῶς ἀμερολήπτου ἐρεῦνης, ἡ ὅποια ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν συνετελέσθη εἰς τοὺς κόλπους της. Ἀντικείμενον τῆς ἐρεῦνης αὐτῆς

ἦσαν τὰ θέματα ἐκεῖνα πού ἀποτελοῦν τὸ θεμέλιον τῆς ζωῆς ἀτόμων καὶ λαῶν.

...Πέραν ἀπὸ τοῦ φοβερόν φαινόμενον τῆς βαρβαρότητος πού κατέκεισε τὴν Εὐρώπην κατὰ τὸν πόλεμον καὶ ἔτυραννοῦσε μὲ ξεχωριστὴν σκληρότητα τὸν τόπον μας, ἔπρεπε ἢ ἔρευνα αὐτὴ νὰ εὑρῇ τὴν αἰτίαν πού ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ βαρβαρότης αὐτὴ, μέσα εἰς τὸν πολιτισμόν, μεσοῦντος τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος. Ἐπρεπε ἢ ἔρευνα αὐτὴ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ πνευματικὸν νόημα τοῦ φοβεροῦ δράματος πού ἐξοῦσαμεν, ὥστε νὰ γίνῃ δυνατὴ ἢ κάθαρσις, ἢ οἰκοδομὴ ἐνὸς πράγματι εὐτυχισμένου μέλλοντος...

...Ἀπευθυνόμεθα λοιπὸν πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν λαόν. Τοῦ ἐκθέτομεν τὰς σκέψεις μας καὶ τὰ συμπεράσματα εἰς τὰ ὅποια κατελήξαμεν. Μὲ αὐτὸ ὀλοκληρώνομεν τὴν ὑποχρεωσίμ μας. Ἡ ἀμερόληπτος μελέτη τῆς διακηρύξεώς μας αὐτῆς, ἢ ἀναγνώρισις τῆς ἀλήθειας καὶ ἢ ἐφαρμογὴ τῆς κατόπιν, χωρὶς δισταγμούς καὶ περιστροφάς εἶναι πλέον τὸ χρέος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Διότι καὶ τῶν γενεῶν πού θὰ ἔλθουν τὸ μέλλον θὰ ἐξαρτηθῇ κατὰ πρῶτον λόγον ὄχι ἀπὸ τὴν ἐξέλιξιν τῶν πολεμικῶν ἐξοπλισμῶν ἀλλὰ ἀπὸ τὸν πνευματικὸν προσανατολισμόν πού θὰ πάρῃ ἢ ἰδική μας γενεά...

...Ἀπὸ τὸ κατὰ πόσον ἢ γενεά μας θὰ ἀντικρύσῃ μὲ μάτι ἀπροκατάληπτον, θὰ ἀσπασθῇ καὶ θὰ ἀκολουθήσῃ μὲ συνέπειαν, ἐπὶ τῶν μεγάλων προβλημάτων τοῦ Πνεύματος, τὴν Ἀλήθειαν πού μόνον αὐτὴ σώζει...».

★

Τὸ περιεχόμενον τῆς Διακηρύξεως ἦταν σύντομο, περιεκτικὸ, σφιχτοδεμένο μέσα σὲ διακόσιες σελίδες 8ου σχήματος, μὲ ἰδιαίτερον ἐπίτιτλο στὴν καθεμίαν.

Τὸ πρῶτον κεφάλαιον (σελ. 13-18) μιλοῦσε γιὰ τὸ κατάντημα τοῦ πολιτισμοῦ μας, τὴν ἀπαθλίωσιν μέσα εἰς ὅλα τὰ ἀγαθὰ καὶ αἰτιολογοῦσε τὴν φοβερὴν ἀποτυχία μὲ τὴν —προτοφανῆ εἰς τὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος— ἀπουσία πνευματικοῦ θεμελίου στὸν πολιτισμό. «Διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἱστορίαν ἐμφανίζεται γενεὰ ὀλόκληρος ἢ ὁποία ἀπὸ τὴν κούνια ἔως τὸν τάφο, ἔρχεται καὶ παρέρχεται χωρὶς νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν παραμικρὰν ἐπαφὴν μὲ τὴν πηγὴν ἐκείνης τῆς πνευματικῆς ἀνωτερότητος πού λέγεται θρησκευτικὴ πίστις».

Τὸ δεύτερον κεφάλαιον (σελ. 19-29) ἐξέθετε ἀναλυτικὰ πῶς ἐκυβέρνησε τὴν σύγ-

χρονη ζωὴ ἢ ἀρνησις, σὲ ὅλο τὸν κόσμον καὶ εἰδικώτερα στὴν Ἑλλάδα, πῶς ἐνέπνευσε τὴν πνευματικὴν ἠγεσία, τὴν ἐκπαίδευσιν, τὶς ἄλλες ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς.

Τὸ τρίτον κεφάλαιον (σελ. 30-113) παρουσίαζε τοὺς λόγους «ἐνεκα τῶν ὁπίων προσεκλήθη ὁ λαὸς μας νὰ ποδοπατήσῃ ἐκεῖνο πού ἀπετέλει μέχρι τοῦδε τὸ βάθος τῆς πνευματικῆς του ζωῆς». Τὴν δὴθεν σύγκρουσιν ἐπιστήμης καὶ θρησκείας, τὸ ξεκαθάρισμα μεταξὺ ἐπιστημονικῶν δεδομένων—ὑποθέσεων—εἰκασιῶν:

«Καὶ τὰ τρία περιβάλλονται μὲ τὸ ὄνομα τῆς ἐπιστήμης. Ἀλλὰ ἐπιστήμην ἀποτελεῖ μόνον τὸ πρῶτον, ἐκεῖνο δηλαδὴ πού ἔχει ἐξακριβωθῆ μὲ τὴν παρατήρησιν, ἢ τὸ πείραμα καὶ ἔχει πάρει τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ μαθηματικοῦ λογισμοῦ». Μὲ τὸ ξεκαθάρισμα αὐτὸ ἐλέγχονται ἔπειτα οἱ τρεῖς βασικὲς προτάσεις τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ὅσα ἔλεγε ἐναντίον τῆς ὀυλισμῶς. Ἡ «αὐτόματος γένεσις», οἱ πιθηκάνθρωποι καὶ τὰ περίφημα κρανία τους, ὁ «ἄνθρωπος—μηχανὴ τοῦ La Mettrie, ἢ «χωρὶς ψυχὴν ψυχολογία», ὁ φρουδισμὸς καὶ ἢ θεοποίησις τοῦ ἐνστίκτου, αἱ φαντασιώσεις καὶ τὰ σοφίσματα τῆς ἀρνήσεως. Ὅλα αὐτὰ, ἕνα-ἕνα, μὲ συντομία ἀλλὰ πληρότητα ἐλέγχονται σὰν κάτω ἀπὸ ἕνα ἀντικειμενικὸν δικαστικὸν ἔλεγχον τῆς ἀλήθειας.

Δὲν ἦταν ἐδῶ μὰ ξερὴ δὴθεν «ἀπολογητικὴ», ἀπομακρυσμένη ἀπὸ τὴν σημερινὴν ζωὴ καὶ τὴν σύγχρονη σκέψιν. Ἦταν ἕνα ζωντανό, ἔξυπνο, πειστικόν, θαρραλέον ξέτιναγμα τῆς ἀρνήσεως, μὲ λογοτεχνικὴ χάρι καὶ ἐπιστημονικὴ ἐμβριθία καὶ εὐσυνειδησία.

Στὸ τέταρτον κεφάλαιον. «Τί λέγει ἢ ἱστορία» (σελ. 115-174) «χωρὶς νὰ λάβῃ καθόλου ὑπ' ὄψιν χριστιανικὰς μαρτυρίας ἀλλὰ μόνον τοὺς ἰσχυρισμούς τῶν ἀρνητῶν ἢ μαρτυρίας, κατὰ τοῦ κύρους τῶν ὁποίων δὲν ἐγείρεται ἀμφισβήτησις» ἢ Διακήρυξις ἔκανε ἱστορικὸν ἔλεγχον γιὰ τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς πίστεως, ἐν ὀνόματι τῆς ἱστορικῆς κριτικῆς. Μέσα σὲ 60 σελίδες παρουσίασε ἀνάγλυφα τὴν σχέσιν τῆς Βίβλου μὲ τὴν ἱστορικὴν ἔρευνα, τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴν ἱστορία (Ἑλληνισμὸς-Χριστιανισμὸς, Μεσαίων, Βυζάντιον, Ἀνα-

γέννησις, Ἱερά Ἐξέτασις). Τὴν σχέσι τοῦ Χριστιανισμοῦ μὲ τὸν ἀληθινὸ φεμινισμό καὶ τὴν προστασία τῆς γυναικός.

Γεγονότα κρυμμένα ἔντεχνα ἀπὸ τὴν ἀρνητικὴν προπαγάνδα ἔρχονται σὲ φῶς: «Ὁ Μεσαίων... μὰ δὲν εἶναι μεσαίων. Διὰ τὸν δυτικὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν εἶναι ἀπαρχή. Ἡ ἀπαρχὴ τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Δύσιν. Διὰ πρώτην φορὰν οἱ Εὐρωπαῖοι ἀπὸ ἀνθρωποφάγοι σχεδὸν ποῦ ἦσαν ἔγιναν ἄνθρωποι, δηλαδὴ ἀπέκτησαν τὴν πρώτην ἐπαφήν μὲ τὸν πολιτισμὸν. Τὴν ζωὴν τοῦ Μεσαίωτος τὴν ἐρρῦθμισαν δύο ἀντιμαχόμενα στοιχεῖα. Ἡ βαρβαρότης ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἔως τότε, ἐπὶ χιλιάδας ἐτῶν ἔζη ἡ Εὐρώπη, καί, ἀντιθέτως, ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία, ἡ ὁποία σὰν κάτι τὸ ξενικὸν στοιχεῖον ἦλθε σιγά-σιγά νὰ διαπλάσῃ τὴν νέαν ζωὴν». Καὶ ἄλλου: «ἔσπεύσαμεν νὰ ἀποκόψωμεν τὸ Βυζάντιον ἀπὸ τὴν ἱστορίαν μας, ἀμιλλώμενοι μὲ τοὺς Φράγκους εἰς χλευασμοὺς καὶ ἐκδηλώσεις περιφρονήσεως, ἐνῶ συγχρόνως ἐζητούσαμεν νὰ παραστήσωμεν ὅτι εἴμεθα κατ' εὐθειαν ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους προήλθομεν χωρὶς τὴν μεσολάβησιν τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ». Ἐπίσης γιὰ τὸν ἀρνητικὸ φεμινισμό: «Ἐπῆρξε ἀπλούστατα μία ἀπάτη. Δὲν ἦτο φεμινισμός— πρόνοια διὰ τὴν γυναῖκα. Ἄνδρες τὸν ἐπροπαγάνδισαν καὶ διότι δὲν ἠνόησαν τίποτε ἀπὸ τὸ πρόβλημα τῆς γυναικός, ἔκαμαν ἓνα «φεμινισμὸν» ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τὸ καλύτερον μέσον διὰ τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἀνδρὸς ἐπάνω εἰς τὴν γυναῖκα».

Τὸ τελευταῖο, πέμπτο κεφάλαιο (σελ.

175-198). «Τί λέγει ἡ Πίστις» «δὲν εἶναι καμμιά εἰδικὴ θεολογικὴ ἀνάπτυξις. Ὡς ἄνθρωποι κοινωνικοί, ὡς Ἕλληνες ποῦ ζοῦμε εἰς τὴν κοινωνία τοῦ 1946, θὰ ἰδοῦμε τί λέγει εἰς ἡμᾶς ἡ κλήσις ἡ χριστιανική... τί εἶναι ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖον μᾶς καλεῖ νὰ οἰκοδομήσωμε τὴν ζωὴν μας».

Μέσα σὲ 23 σελίδες ἐδόθηκε ἐκεῖ μιὰ λαμπρὴ περιληπτικὴ εἰκόνα τῆς πραγματικῆς ὀρθόδοξης πίστεως. Μιά, «εἰσαγωγὴ εἰς τὸν Χριστιανισμό» γεμάτη ἀπὸ τὴν δροσιά τῆς χριστιανικῆς οὐσίας, γεμάτη ἀγάπη καὶ χριστιανικὴ πείρα.

★

«Αὐτὰ εἴχαμε νὰ ποῦμε. Αὐτὰ εἶναι τὰ συμπεράσματα τῆς ἐρεῦνης μας μιᾶς ἐρεῦνης ποῦ γραμμὴν τῆς εἶχε τὴν ἀντικειμενικὴν ἐκζήτησιν τῆς ἀληθείας καὶ κινήτρον τῆς τὸν πόθον ποῦ ἔχομεν ὅλοι οἱ Ἕλληες: Νὰ ἀνατεῖλουν διὰ τὸν τόπον αὐτὸν ἡμέραι καλύτεραι ἀπὸ ἐκείνας ποῦ ἐπεράσαμε καὶ ἀπὸ ἐκείνας ποῦ περναῖμε τώρα...».

Πέρα γιὰ πέρα ἀληθινὰ τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ ἐπιλόγου τῆς Διακηρύξεως. Τὸ αἰσθάνεται ὁ ἀναγνώστης. Αἰσθάνεται στὶς σελίδες τῆς τὴν ἀπόλυτη εἰλικρίνεια καὶ τὴν ἀγάπην γιὰ τὴν λύτρωσιν τοῦ λαοῦ μας ποῦ ἐνέπνεε τὴν Διακήρυξιν.

Στὸ τέλος τοῦ βιβλίου δημοσιεύεται τὸ ἱστορικὴς ἀξίας ντοκουμέντο. Ἡ «Δήλωσις τῶν Ἑλλήνων Ἐπιστημόνων Λογοτεχνῶν καὶ Καλλιτεχνῶν». Στὴν Διακήρυξιν ὅμως καὶ τὴν Δήλωσιν πρέπει νὰ ἐπανέλθωμε.

ΟΥΤΙ Σ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΑΙ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΑΙ ΜΗΧΑΝΑΙ
ΚΑΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Κύριε Διευθυντά,

Ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ἄρθρου μου «Ἡλεκτρονικοί ἐγκέφαλοι» θὰ ἤθελα νὰ προσθέσω μερικὰ στοιχεῖα σχετικῶς μὲ τὸ τί ἔχουν ἐπιτύχει ἤδη οἱ ἠλεκτρονικοὶ ὑπολογισταί.

Τὸ τεῦχος τοῦ Ἰουνίου 1958 τοῦ περιοδικοῦ Scientific American περιέχει μίαν πολλὴν ἐνδιαφέρουσαν περιγραφὴν τῆς μεθόδου κατὰ τὴν ὁποίαν παίζει σκάκι ἕνας ἠλεκτρονικὸς ἐγκέφαλος τύπου I B M 704. Εἶναι γνωστὸν ὅτι εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ σκακιοῦ ὁ ἀριθμὸς τῶν δυνατῶν κινήσεων εἶναι τόσον μέγας, ὥστε εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατον, ἀκόμη καὶ ὁ ταχύτερος ἠλεκτρονικὸς ἐγκέφαλος, νὰ τὰς προβλέψῃ. Διὰ τοῦτο ἡ μηχανὴ ἐνεργεῖ βάσει τῶν ἰδίων κανόνων, ὅπως καὶ ἕνας πεπειραμένος σκακιστής. Ζητεῖ τὴν καλύτεραν κίνησιν καὶ προβλέπει τὰς ἀντιδράσεις τοῦ ἀντιπάλου. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐν γένει νικᾷ τὸν ἀντίπαλον, ὅχι ὅμως πάντοτε. Ἡ μηχανὴ ἔχει καὶ αὐτὴ τὰ ἀδύνατα σημεία τῆς, τὰ ὁποῖα εἶναι δυνατόν νὰ ἐκμεταλλευθῇ ὁ ἀντίπαλος σκακιστής. Μὴ νομίση ὅμως κανεὶς ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ κάμῃ «κάπαρν» εἰς τὸ παιγνίδι του. Τότε ἡ μηχανὴ ἀπαντᾷ ἀμέσως εὐγενέστατα «παρακαλῶ, ἐλέγξατε τὴν τελευταίαν σας κίνησιν!»

Μία ἄλλη μηχανή, κατασκευασθεῖσα ὑπὸ τοῦ Carnegie Institute of Technology καὶ τῆς Rand Corporation ἀποδεικνύει μαθηματικὰ θεωρήματα. Ἡ ἀπόδειξις ἐνὸς τοῦλάχιστον θεωρήματος μέχρι τοῦδε εἶναι καλύτερα ἀπὸ τὴν ἀπόδειξιν τῶν Russell καὶ Whitehead εἰς τὰ Principia Mathematica!

Τελευταῖος κατασκευάζονται μηχαναί, ἱκαναὶ νὰ ἀναγνωρίζουν σχήματα. Π. χ. ἀναγνωρίζουν ἕνα σχῆμα ἔστω καὶ ἐὰν ἔχη στραφῆ ἢ μετακινήθῃ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον αἱ μηχαναὶ ἀρχίζουν νὰ μαθαίνουν «ἀνάγνωση» γραμμάτων γραμμένων διὰ τῆς χειρὸς (ἴδε περιοδικὸν Scientific American Αὐγούστου 1960 καὶ Discovery Μαΐου 1961). Αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον βῆμα διὰ τὴν δημιουργίαν πλήρους «δράσεως» εἰς τοὺς ἠλεκτρονικοὺς ἐγκεφάλους.

Ἡ ἀνθρώπινος, ἐκ πρώτης ὄψεως, συμπεριφορὰ τῶν ἠλεκτρονικῶν ἐγκεφάλων εἶναι ἐνίοτε πολλὴ ἐντυπωσιακῆ. Εἶδα π.χ. εἰς Ἦν. Πολιτείας μίαν ἀπλουστατὴν σχετικῶς μηχανήν, ἡ ὁποία ἐρωτᾷ ἐκάστοτε τί νὰ κάμῃ. Π.χ. δίδετε ὠρισμένους ἀριθμοὺς καὶ αὐτὴ ἐρωτᾷ: «Ποῦ θὰ τεθῇ ἡ ὑποδιαστολή;» κ.ο.κ.

Ἐνας συνάδελφος εἰς Princeton μοῦ ἔλεγε ὅτι ὁ ἠλεκτρονικὸς τοῦς ἐγκέφαλος ἔχει τὴν καλωσύνην, ὅταν συμβῇ καμμία ἀνωμαλία ἢ λάθος, νὰ τηλεφωνῇ εἰς τὸν εἰδικὸν (ἀναλόγως τῆς ἀνωμαλίας καλεῖ ἀντίστοιχον τηλεφώνον) καὶ νὰ ζητῇ βοήθειαν. Ἄν ὁ προγραμματιστὴς

κάμῃ κάποιο λάθος, ὁ ἐγκέφαλος διαμαρτυρεῖται ἐντόνως, ἕως ὅτου τὸ λάθος διορθωθῇ. Ἄν δὲν γίνῃ κανένα λάθος, τότε ἡ μηχανὴ «εὐχαριστημένη» τυπώνει εἰς τὸ τέλος: «Συγχαρητήρια, δὲν κάνατε κανένα προφανὲς λάθος!» Ὁμολογῶ, μοῦ εἶπε ὁ συνάδελφος, ὅτι αἰσθάνομαι πολλὴ ὑπερήφανος ὅταν δέχομαι τοιαῦτα συγχαρητήρια ἀπὸ τὴν μηχανήν μας, ἔστω καὶ ἂν αὐτὰ ἀναφέρονται μόνον εἰς τὰ «προφανή» λάθη.

Ἐνας ἄλλος συνάδελφος πάλιν μοῦ διηγεῖτο ὅτι τηλεφώνησε εἰς ἕνα κατάστημα καὶ ἔλαβε τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν: «Προσοχὴ παρακαλῶ. Ἐγὼ ποῦ σᾶς ὁμιλῶ εἶμαι μία μηχανή. Αὐτὴν τὴν στιγμὴν δὲν εἶναι κανεὶς ἐδῶ ἀλλ' ἐὰν θέλετε, ἀφήστε τὴν παραγγελία σας καὶ θὰ μαγνητοφωνηθῇ». Ὁ συνάδελφος εἶπε τὴν παραγγελία του καὶ τέλος προσέθεσε «Εὐχαριστῶ πολὺ, μηχανή. Καὶ πολλὰ συγχαρητήρια, διότι, ἂν καὶ μηχανή, μιλάτε πάρα πολὺ καλά».

Κατόπιν ὅλων αὐτῶν δὲν εἶναι ἀδιανόητον τὸ ὅτι ὑπάρχει τὸ πρόβλημα τοῦ κατὰ πόσον ἡ μηχανὴ ὁμοιάζει ἢ ὄχι μὲ τὸν ἄνθρωπον.

Μετὰ τιμῆς

Γ. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης

ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Ἄγαπηται «Ἀκτίνες»,

Διάβασα μὲν μεγάλῳ ἐνδιαφέρον τὸ ἄρθρο τοῦ κ. Ἀνδρεσσίνου Ν. Παπαδοπούλου στὸ τεῦχος Ὀκτωβρίου ἐ.ξ. τῶν «Ἀκτίνων» μὲ τὸν τίτλο «Ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνησις διὰ τὴν Ἐνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἡ ἐν Chevotogne (Βέλγιον) μονὴ τῶν Βενεδικτίνων», θὰ ἤθελα δὲ νὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ προσθέσω κ' ἐγὼ δυὸ λόγια στὸ θέμα, μὴ καὶ ἔτυχε νὰ ἐπισκεφθῶ πέρασιν τὴν μονὴ αὐτὴ, κατὰ τὴν διάρκειαν μᾶς ὀκταήμερου παραμονῆς μου στὸ Βέλγιο, ὡς προσκεκλημένος τοῦ Βελγικοῦ Ὁργανισμοῦ Τουρισμοῦ.

Ἦταν, ἀληθινὰ, μὰ πολλὴ εὐχάριστη ἐκπληξὴ μου ὅταν, στὰ πλαίσια τῆς ξεναγῆσεώς μου στὸ Βέλγιο, βρέθηκα ἕνα ἀπόγευμα στὴ μονὴ αὐτὴ, ποῦ δεσπόζει σ' ἕνα λόφο στὴ κατάφρητη ἐκείνην περιοχὴ τῶν Ἀρδεννῶν. Ἐνοιῶσα περιφάνεια μὰζὺ καὶ συγκίνηση γιὰτὶ, στὴν καρδίαν μᾶς κατ' ἐξοχὴν Καθολικῆς χώρας, βρέθηκα μὴ ἀτύσχημα καθαρὰ δροσδοξῆ, μ' ἕνα καθ' ὅσον ὁ ρυθμὸς καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα του, ὅπως πολὺ καλὰ γράφει ὁ συνεργάτης σας, «δὲν θὰ ἐξένιξεν οἰονδήποτε ἐνοσίτην τῆς Καπνικαρέας». Οἱ Καθολικοὶ καλόγηροι μὲ δέχθησαν μὲ ἀληθινὴ εὐγένεια κ' ἐγκαρδιότητα, ἰδίως ὅταν ἔμαθαν πὼς εἶμαι Ἑλλήν δροσδόξος δημοσιογράφος, μοῦδωσαν πλῆθος πληροφοριῶν, ἔγραψα δὲ σχετικῶς τότε στὴν ἀθηναϊκὴ ἐφημερίδα «Ἐλευθερία» (2 Αὐγούστου 1960), καθὼς καὶ σὲ Κυπριακὰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ. Εἶχα καὶ τὴν μεγάλην εὐχαρίστησιν νὰ γνωρίσω καὶ

τοὺς δυὸ ἄξιους μαθητὰς τοῦ Φώτιου Κόντογλου κ.κ. Πάλλην Κοψίδην καὶ Γεώργιον Χοχλιδάκη, ποὺ ἠσχολοῦντο τότε μὲ τὴν εἰκονογράφηση τοῦ ὁρθοδόξου ναοῦ τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ, μιὰ ἐργασία ποὺ ἀλλήθιν τιμᾶ τὴν ἑλληνορθόδοξη βυζαντινὴ παράδοση.

Οἱ λίγες ὥρες ποῦμενα στὴ μονὴ δὲν μοῦ ἐπέτρεψαν βέβαια νὰ δλοκληρώσω τὶς ἐντυπώσεις μου ἀπὸ τὴν συντελούμενη ἐργασία, ἢ πρόχειρη ὅμως ἐντύπωσή μου ἀπὸ τὴν ἐπικρατούσα ἀτμόσφαιρα συμφωνεῖ μὲ τὶς διαπιστώσεις τοῦ κ. Παπαδοπούλου, ὅτι δηλαδὴ γίνεται μιὰ ἀληθινὰ ἀξιοπρόσεκτη ἐργασία γιὰ τὴν προβολὴ τοῦ θησαυροῦ τῆς Χριστιανικῆς Ἀνατολῆς καὶ μιὰ ἐλπιδοφόρα προσπάθεια γιὰ τὴν, διὰ τῆς ἀμοιβαίας γνωριμίας καὶ κατανοήσεως, ποθητὴ ἐνοποίηση τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν.

Μετὰ τιμῆς

Δ. Α ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

Δημοσιογράφος

ΑΠΟ ΜΙΑ ΕΚΘΕΣΙ

Ἀγαπητὲς «Ἀκτινές»,

Τοῦτο τὸ μῆνα σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς αἰθουσες τοῦ «Παροναοῦ» ἀνοίχθηκε ἡ ἔκθεσι ἀπὸ ἔργα τῆς ζωγράφου κ. Ἀριάνδης Βορνόζη. Γιατὴ τὴν ἔκθεσι θὰ ἔπρεπε νὰ γραφτοῦν πολλὰ κι' ὄχι τοῦτο τὸ γράμμα.

Τὰ δεκάξη ἔργα τῆς Βορνόζη, δοσμένα μὲ

μιὰ μοντέρνα φόρμα, περιορίζονται στὴ μορφικὴ συμβατικότητα, γιὰ νὰ φανερώσουν ἐπὶ ἐσώτερο ἑξεπίλιμα τῆς ἀνθρώπινης ὑπόστασης. Θέματα συγκεκριμένα, παρμένα μέσα ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς σύγχρονης πραγματικότητας, τολμᾶνε νὰ παρουσιάσουν ὅ,τι πιδ ἀπλὸ καὶ πιδ βαρὺ ἀπόχτησε τὸ ἀνθρώπινο γένος: τ ὀ ν π ὀ ν ο.

Τὸν πόνο σὰν κατάστασι καὶ σὰν δύναμι.

Ἡ γραμμὴ καὶ τὸ χρῶμα, διαλέχτηκε ἡ τέμπερα γιὰ νὰ ἀποφύγῃ ἡ ζωγράφος τὸν ἐντυπωσιασμὸ τοῦ λαδιοῦ, ἀφίνουν τὸ μάτι νὰ βυθιστῇ σ' ὅ,τι κρύβει τὸ κορμί: στὴ γιομάτη ἴδρωτα ψυχῆ.

«Τὸ δουλάκι» ποὺ σκύβει κάτω ἀπὸ τὸ φόρτωμα μὲ τὰ ψῶνια, «ἡ γριά» ποὺ κάθεται στὸ κεφαλόσκαλο δίχως νὰ προσμένῃ δεύτερη μοῖρα, οἱ ἠθοποιοὶ στὴ σκηνή, ποὺ καρτερᾶνε ν' ἀκούσουν τὰ χειροκροτήματα τῶν θεατῶν μὲ μορφὲς ποὺ λησιμονᾶνε τὴ μάσκα κι' ἀφίνουν μάτια καὶ πρόσωπο νὰ χαραχτοῦνε ἀπ' τὴν ἐναγώνια προσμονή, καὶ τὸ πιδ φοβερὸ ὁ κύκλος μὲ ἀνθρώπους, κορμιά — ψυχές, τρόφιμους ψυχιατρείου' ἐδῶ στὰ γιομάτα σπασμοῦς σώματα, στὰ φριχτὰ μάτια μπηγεται ὄλος ὁ πόνος, ὄλη ἡ ἀπογοήτεψη.

Δὲν φανερότανε ἡ θλίψη τῆς στιγμῆς, μὰ ὁ πόνος ποὺ ἀποτύπωσε τὸ πέρασμά του σφραγίζοντας μιὰ γιὰ πάντα τὰ πρόσωπα. Λίγα ἔργα παρουσιάζονται τόσο δυναμικά!

Εὐχαριστῶ.

ΝΙΚΟΣ ΜΟΞΧΟΝΑΣ

Ἡ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

Ἡ ΛΑΪΚΗ ΜΑΣ ΤΕΧΝΗ

Ἀξίζει νὰ ξεραθῇ ἰδιαιτέρως μιὰ πρόσφατη ἐγκύκλιος τοῦ Ἐπισημοῦ Παιδείας πρὸς τοὺς ἐπιθεωρητὰς τῆς δημοτικῆς καὶ τῆς μέσης παιδείας σχετικὰ μὲ τὴ λαϊκὴ τέχνη. Σκοπὸς τοῦ Ἐπισημοῦ εἶναι νὰ προφυλαχθῇ ἡ λαϊκὴ μας τέχνη ἀπὸ τὸν κίνδυνον τῆς νοθείας καὶ τῆς ἀλλοιώσεως ἀπὸ ξένες ἐπιδράσεις, νὰ καλλιεργηθοῦν καὶ ν' ἀναπτυχθοῦν οἱ γνήσιες πηγὲς τῆς ἐμπνεύσεως καὶ τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ λαοῦ μας, νὰ διαφυλαχθοῦν τὰ παλαιότερα ἐπιτεύγματα καὶ νὰ προστατευθοῦν καὶ νὰ ἐνισχυθοῦν οἱ σύγχρονες εἰλικρινεῖς καὶ πηγαῖες προσπάθειες.

Γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τοῦ ὄραίου καὶ σπουδαίου αὐτοῦ σκοποῦ τὸ Ἐπισημὸν ζητεῖ ἀπὸ τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς τῆς χώρας νὰ φροντίζουν γιὰ τὸν καθαρισμὸ συλλογῶν ἀπὸ ἀντικείμενα λαϊκῆς τέχνης στὰ σχολεῖα, γιὰ τὴν ὁργάνωση ἐκθέσεων μὲ παρόμοια ἔργα, γιὰ τὴν συγκρότηση μουσικῶν καὶ χορευτικῶν λαϊκῶν ὁμάδων καὶ γενικὰ γιὰ τὴν προφύλαξι καὶ τὴ διατήρησι τῶν λαϊκῶν παραδόσεων καὶ τῆς λαϊκῆς τέχνης.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ σοβαρὴ καὶ μεγάλη αὐτὴ προσπάθεια, ποὺ ζητεῖ τὸ Ἐπισημὸν ἀπὸ τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς, εἶναι δύσκολη καὶ κοπιαστική. Ἀλλὰ εἶναι ἐπίσης τόσο ὠραία κι' εὐγενική, καὶ τόσο ἀληθινὰ ἐθνικὴ καὶ πολιτιστική, ποὺ εἶναι βέβαια πὼς οἱ πάντα πρόθυμοι κι' ἐνθουσιῶδες Ἕλληνες ἐκπαιδευτικοὶ θὰ τὴν ἐνστερνισθοῦν καὶ θὰ τὴν πραγματοποιήσουν.

ΤΟ ΘΑΥΜΑ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

Μέσα στὴ χούφτα τῆς μικρῆς κοφάλας καὶ τυφλῆς Ἑλλεν Κέλλερ ἡ νεαρή, ἀλλὰ γεμάτη ἀπὸ ἀνθρωπιά καὶ θέλησι δασκάλα τῆς, ἡ Ἄννυ Σάλλιβαν, σὲ μιὰ στιγμῆ ἀμοιβαίου ψυχικοῦ συγκλονισμοῦ καὶ πνευματικῆς ἐντάσεως, γράφει μὲ σήματα καὶ κτυπήματα τῶν δακτύλων τὴ λέξι «ἀγάπῶ». Καὶ σὰν νὰ εἶχε μεταδοθῇ μὲ τὰ δάκτυλα τῆς δασκάλας στὴν παλάμη τῆς μικρῆς ἀνάπηρης ἑνας καυτὸς καὶ ζωοποιὸς ἠλεκτρισμὸς, τὸ μεγάλο νόημα τῆς λέξεως — τὸ ὕψιστο συναίσθημα τῆς ἀγάπης — πέρασε ἀπὸ τὴν καρδιὰ τῆς δασκάλας κι' ἐφθασε στὴν ψυχῆ τῆς μικρῆς. Κι' ἀφοῦ θέρανε καὶ δόνησε τὴν κρῶα καὶ πετρωμένη καρδιὰ τῆς, ἄ-

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

στραψε κατόπιν μέσα στὴν σκέψη τῆς καὶ φώτισε καὶ καθάρισε καὶ πλάτυνε τὸ σθεστό καὶ κλειστό μυαλό τῆς. Κι' ἔγινε τὸ θαῦμα: Τὸ ἄγριο μικρὸ ζῶακι μεταμορφώθηκε μὲ μιάς σὲ ἄνθρωπο, κι' ἔμαθε μέσα σὲ λίγες στιγμὲς νὰ αισθάνεται καὶ νὰ σκέφτεται.

Αὐτὴ τὴν ἴδια λέξη, αὐτὸ τὸ ἴδιο νόημα ἀποτυπώνει βαθιὰ στὴν ψυχὴ τῶν ἀκροατῶν του καὶ ὅλο τὸ ἔργο: «τὸ θαῦμα τῆς Ἄννου Σάλλιβαν» τοῦ Οὐίλλιαμ Γκίμπσον. Εἶναι ξυνας ὀλοζώντανος καὶ παραστατικώτατος πίνακας ἀγάπης, μιὰ δυνατὴ καὶ συγχρονιστικὴ μουσικὴ σύνθεση ποῦ δοξολογεῖ τὴν ἀγάπη. Μὲ τὴν ἐξαίρετη καὶ θαυμαστὴ ἔρμηνεία τῆς Ἑλλης Λαμπέτη, ποῦ ἐνσάρκωσε τὴν Ἄννου Σάλλιβαν, καὶ μὲ τὴν καταπληκτικὴ ἀπόδοση τῆς μικρῆς Φιλῶς Γαλιδάκη στὸν ὄλο τῆς Ἑλλεν Κέλλερ, κάθε ἀκροατὴς συνειδητοποιοῦσε μέσα του τίς δικές του ἀναπνίξεις, τίς παθῆσεις καὶ τίς ἐλαττωματικότητες τῆς δικῆς του πνευματικῆς ὁράσεως καὶ ψυχικῆς κωφόσεως, καὶ ἔνοιωθε μὲ ἀνακούφιση καὶ θάρρος τὴν ἐξαγνιστικὴ καὶ θεραπευτικὴ δύναμη τοῦ θαύματος, ποῦ λέγεται ἀγάπη.

Ἔτσι τὸ ἔργο δὲν ἦταν μόνο ἡ ζωντανὴ ἀπεικόνιση καὶ ἡ καλλιτεχνικὴ μετουσίωση μιᾶς ἀληθινῆς ἱστορίας — τῆς γνωστῆς σὲ ὅλο τὸν κόσμῳ ἱστορίας τῆς Ἑλλεν Κέλλερ —, ἀλλὰ καὶ ἓνα ὑπέροχο μάθημα ἀγάπης καὶ ἀνθρωπιᾶς.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΕΡΑΜΕΙΚΗ

Ἐκδηλῆ καὶ σημαντικὴ πρόοδος — τεχνικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ — ἐσημειώθηκε στὴν ἐφετεινὴ Κεραμεικῇ Ἐκθεσῇ Ἀμαρουσίου. Τριαντατέσσερις ἐκθέτες — ἄτομα καὶ ἐργαστήρια, βιοτεχνίες καὶ βιομηχανίες — συναγωνίστηκαν μὲ ὠραία καὶ ἄξια κεραμεικὰ δημιουργήματα πάνω σ' ἓνα ἀνώτερο καλλιτεχνικὸ ἐπίπεδο. Καὶ εἶναι ἐξαιρετικὰ εὐχάριστο καὶ ἱκανοποιητικὸ νὰ μπορῇ κανεὶς νὰ διαπιστώσῃ πὼς τὸ ἐπίπεδο αὐτὸ δὲν ὕστεροῦσε καθόλου ἀπὸ τὰ ἀντίστοιχα ξένα, καὶ πὼς ἀνάμεσα στὰ ἄφθονα καὶ ποικιλότατα ἐκθέματα, ποῦ ἄρχιζαν ἀπὸ τίς ἀπλές γλάστρες κι' ἔφθασαν ὡς τίς πολύμορφες σμαλτωμένες συνθέσεις, ὑπῆρχαν ἀρκετὰ ἐπιτεύγματα μὲ ἀνώτερη ἔμπνευση, μ' ἐξαιρετικὴ πλαστικὴ τεχνουργία καὶ μὲ γνήσια αἰσθητικὴ καὶ πνευματικὴ ἔκφραση.

Μὲ τὴν ἐφετεινὴ ἔκθεση ἐνισχύθηκε καὶ στερεώθηκε ἀκόμη περισσότερο ἡ πεποίθηση ὅτι ἡ σύγχρονη Ἑλληνικὴ κεραμεικὴ, ὅσο κι' ἂν τὴ βαραινῇ ἡ μεγάλῃ καὶ δοξασμένη κληρονομιά τῆς ἀρχαίας ἀγγειοπλαστικῆς, κρατεῖ μέσα τῆς ζωντανούς τοὺς σπόρους τῆς παραδόσεως καὶ τίς καλλιτεχνικὲς δυνατότητες τῆς Φυλῆς, καὶ μπορεῖ ν' ἀνανεώνεται, νὰ δυναμώνῃ καὶ νὰ προχωρῇ μὲ θάρρος στὸν πατροπαράδοτο δρόμο.

Γενικὴ ἱκανοποίησις καὶ χαρὰ ἐπροκάλεσε ἡ πραγματοποιήσις ἐνὸς παλαιοῦ πόθου τοῦ πνευματικοῦ κόσμου τῆς χώρας καὶ μιᾶς πραγματικῆς ἀνάγκης: ἡ ἴδρση τοῦ Ἱστορικοῦ καὶ Ἐθνολογικοῦ Μουσείου τῆς Ἑλλάδος. Τὰ πολύτιμα καὶ θαυμάσια ἱστορικὰ κειμήλια καὶ ἄλλα ἀναμνηστικὰ τῶν ἐθνικῶν ἀγώνων, τὰ ὅποια εἶχε προφυλάξῃ μὲ ἀξίεπαινη στοργὴ καὶ φροντίδα — ἔστω καὶ μέσα σὲ κίβωτια καὶ μέσα σὲ ὑπόγεια — ἡ Ἱστορικὴ καὶ Ἐθνολογικὴ Ἑταιρεία, θὰ ἔλθουν ἐπιτέλους στὸ φῶς καὶ θ' ἀνταποκριθοῦν στὸν προορισμὸ τους. Θὰ δίδουν μιὰ ζωντανὴ καὶ παραστατικὴν εἰκόνα τῶν μεγάλων καὶ συνεχῶν ἀγώνων τοῦ Ἐθνους γιὰ τὴν Ἐλευθερίαν καὶ τὸν Πολιτισμὸν, θὰ ἐκφράζον τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς καὶ τοὺς πνευματικοὺς τῶν ἡρώων καὶ θὰ ἐμπνέουν, θὰ παραδειγματίζουν καὶ θὰ καθοδηγοῦν τίς νέες γενεὲς στοὺς πατροπαράδοτους δρόμους τῶν ἐθνικῶν καὶ πολιτικῶν ἰδεωδῶν.

Τὸ Μοῦσεῖο θὰ ἐγκατασταθῇ στὶς ἄνετες αἵθουσες τῆς παλαιᾶς Βουλῆς, καὶ πιστεύομε ὅτι ὄχι μόνο θὰ συσκοτηθῇ καὶ θὰ ὀργανωθῇ μὲ τὸν καταλληλότερον τρόπο, ἀλλὰ καὶ ὅτι, μὲ τὴν ἀγάπην καὶ τὸ ἐνδιαφέρον ποῦ θὰ προκαλέσῃ, θὰ πλουτισθῇ ἀκόμη περισσότερο καὶ θ' ἀξιοποιηθῇ ἀποτελεσματικώτερα.

Η «ΕΒΔΟΜΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΥ»

Στὴν ἀξίεπαινη προσπάθεια, ποῦ ἄρχισε νὰ καταβάλλεται ἀπὸ τὸ Κράτος γιὰ τὴν ἐνίσχυση καὶ τὴν πρόοδο τοῦ Ἑλληνικοῦ κινήματογράφου — καὶ ποῦ πρέπει νὰ συνεχισθῇ μὲ ἰδιαίτερη φροντίδα γιὰ τὴν ποιοτικὴν προπάντων ἀνοδοῦ του — θὰ συμβάλῃ ἀσφαλῶς σημαντικὰ καὶ ἡ «Ἐβδομάς τοῦ Ἑλληνικοῦ Κινήματογράφου», ποῦ ἴδρσε καὶ καθιέρωσε ἡ «Διεθνὴς Ἐκθεσις Θεσσαλονίκης». Μὲ τὴν ἀπαραίτητη προϋπόθεση ὅτι ἡ ὀργάνωσις καὶ ἡ λειτουργία τῆς Ἐβδομάδος θὰ εἶναι πάντα καλὴ καὶ ἱκανοποιητικὴ ἀπὸ κάθε ἄποψη, καὶ ὅτι, περισσότερο ἀπ' ὅλα, θὰ ἐξασφαλίζεται κάθε φορὰ ὁ καταρτισμὸς μιᾶς ἄξιας καὶ κατάλληλης κριτικῆς ἐπιτροπῆς, ποῦ θ' ἀποφαίνεται μὲ ἀσθηρὰ καλλιτεχνικὰ καὶ πνευματικὰ κριτήρια, θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξυπηρετηθῇ σοβαρὰ καὶ ἀποτελεσματικὰ ἡ Ἑλληνικὴ Κινήματογραφία. Διότι ἡ ἄμιλλα, ποῦ θὰ προκαλῇ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων παραγωγῶν, ἠθοποιῶν καὶ τεχνικῶν, θὰ συντελῇ ἀναμφιβόλως στὴν συνεχῆ καὶ γοήγορη ἀνάπτυξίν τῆς, τεχνικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ. Καὶ εἶναι βέβαια αὐτονόμη ἡ ἰδιαίτερη καὶ μεγάλῃ σημασία ποῦ θὰ ἔχῃ μιὰ τέτοια ποιοτικὴ προπάντων — πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ — πρόοδος.

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΑΣ ΚΙ ΕΜΕΙΣ

ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ

Ἡ στήλη μου δὲν πολιτεύεται. Καὶ δὲν μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς πολιτικὴ ἢ ἐκτίμησις πού τρέφω γιὰ τὸν ἄλλοτε γενικὸ γραμματέα τοῦ Ο.Η.Ε. Ντάγκ Χάμμερσελεντ.

Σοβαρός, συνετός, λιγλόλογος, μὲ προσήλωσι στὰ δημοκρατικὰ ἰδεώδη καὶ τῇ συνεργασίᾳ τῶν λαῶν ἀγωνίσθηκε σκληρὰ καὶ ἐπιμοχθα νὰ περισώσῃ τὴν ὑπόστασι τοῦ Ο.Η.Ε.

Ὅτι δὲν ἦταν ἀπλὸς χειριστὴς τῶν διπλωματικῶν ἐλιγμῶν καὶ ὀπαδὸς τῶν πολιτικῶν συμβατικωτέρων ἐφάνηκε ἀπὸ τὴν μετάβασί του στὸ Κογκρέσσον καὶ ἀπὸ τὶς ἀπεγνωσμένες του προσπαθεῖες νὰ ἐπιβάλλῃ τὰ διεθνή ἰδεώδη.

Καὶ ἐκεῖ ἐπάνω στὸν ὑπεράνθρωπο ἀγῶνα του ἀψῆσε τὴ ζωὴ του. Ὁραῖο παράδειγμα πολιτικοῦ, πού ἐκμηδένισε τὸ ἀγεφύρωτο χάσμα θεωρίας καὶ πράξεως. Ἐδρασε καὶ θυσίασθηκε σύμφωνα μὲ ὅσα ἐπίστευε.

★

Σὰς μεταφέρω ὅ,τι μοῦ διηγήθηκε ἕνας φίλος. Βρέθηκα μοῦ ἔλεγε σὲ μία συντροφιά ξένων. Ἐνας Ἄγγλος μὲ ρώτησε γιὰ τὴν Ἑλλάδα, τὸν ἀρχαῖο καὶ νέο πολιτισμὸ τῆς, γιὰ τὸ ἀλφάβητο πού χρησιμοποιοῦμε.

«Ἐχετε τὸ ἀλφάβητο τοῦ Κυρίλλου;» ξαναρῶτησε ὁ Ἄγγλος. «Ὁχι» ἀπάντησα, «τὸ ἀλφάβητο τοῦ Κυρίλλου εἶναι ἐπινοήσις ἐνδὸς Ἑλληνος μοναχοῦ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς, ὁ ὁποῖος δίδαξε τὸν Χριστιανισμὸ στοὺς Σλάβους». «Ὁχι στοὺς Σλάβους», πετάχθηκε ἕνας Γιουγκοσλάβος καὶ μὲ διέκοψε, «ὁ Κύριλλος ἦταν ἕνας Μακεδόνας πού δίδαξε τὸν Χριστιανισμὸ καὶ τὸ ἀλφάβητό του στοὺς Σέρβους».

«Βέβαια, ὁ Κύριλλος ἦταν Μακεδόνας, ἀλλ' ἡ Μακεδονία εἶναι ἑλληνικὴ» ἀντιπαρατήρησα. «Ὁχι», ἀπήντησε ἐκεῖνος. «Ἐμεῖς στὴν πατρίδα μας ἔχομε 6 δημοκρατίες καὶ μία ἀπὸ αὐτὲς εἶναι καὶ ἡ Μακεδονία». «Ὡστε», τὸν ρώτησα, «καὶ στὴν παλαιὰ ἐποχὴ κάποιος Φίλιππος καὶ κάποιος γιός του Ἀλέξανδρος, πού ἔκαναν μεγάλη βασίλειο καὶ ὑπέταξαν τὴν Ἀσία, ἦσαν Σλάβοι;»

Τότε ἐκεῖνος διώρθωσε λίγο τὸν ἑαυτοῦ καὶ κάμποσο τὴν μνήμη του καὶ εἶπε: «Τὰ ἔχουν τρεῖς Μακεδονίες, μία Γιουγκοσλαβικὴ, μία Βουλγαρικὴ καὶ μία Ἑλληνικὴ». «Μὲ συγχωρεῖτε», τοῦ ἀπήντησα, «κάνετε κάποιον λά-

θος, ἡ Μακεδονία εἶναι μία καὶ Ἑλληνικὴ, τὴν ὁποία σεῖς καὶ οἱ Βούλγαροι ἐκουστουρεύσατε».

Τὸ συμπέρασμα εἶναι πὸς οἱ Γιουγκοσλάβοι ξέρουν ἱστορίᾳ καὶ μάλιστα διαστρεβλωμένη, ἐνῶ ἐμεῖ δὲν ξέρομε. Διερωτῶμαι πόσοι ἀπόφοιτοι τῶν Γυμνασίων μας εἶναι σὲ θέσι νὰ μιλάνε γιὰ τὸν Κύριλλο καὶ τὴν ἑλληνικότητα τῆς Μακεδονίας.

Ἐμεῖς στὰ σχολεῖα μας ἔχομε παραδώσει τὴν συγγραφὴ τῆς ἱστορίας μας σὲ ἀγράμματους ἀντιγραφεῖς καὶ ἔχομε ὑποβιάσει τὴν διδασκαλία σὲ τρίτης τάξεως μάθημα. Κατὰ τὰ λοιπὰ προσπαθοῦμε νὰ μεταρρυθμίσομε τὴν ἐκπαίδευσιν σύμφωνα μὲ τὶς τεχνοκρατικὲς ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχομε εἰδικευμένους φρυσικούς, κατάλληλες αἰθουσες καὶ ἐποπτικὰ ὄργανα.

Ἐγὼ νομίζω πὸς ὁ ἀληθινὸς κορμὸς τῆς ἐκπαίδευσῆς γύρω ἀπὸ τὸν ὁποῖο θὰ ἔπρεπε νὰ περιστρέφονται ὅλα τὰ μαθήματα εἶναι τὸ μάθημα τῆς ἱστορίας, τῆς ἀληθινῆς, τῆς ἀντικειμενικῆς, τῆς ἀπικριβωμένης.

Ἀληθινὴ μόρφωσι θὰ πέραμε στὰ σχολεῖα, ἂν γνωρίζαμε καὶ συνειδητοποιοῦσαμε τὴν ἑλληνικότητά μας σ' ὅλο τῆς τὸ βάθος καὶ σ' ὅλο τῆς τὸ μεγαλεῖο. Γιατὶ Ἕλληνας στὸ βαθὺ νόημα τοῦ ὄρου σημαίνει ἥρωας καὶ ἐλεύθερος.

★

Σὲ μιὰ ἐφημερίδα διάβασα 2 ἄρθρα ἐνδὸς δημοσιογράφου (ἀπὸ ἐκείνους πού ἔχουν τὸ πάλαντο νὰ εἶναι πάνσοφοι καὶ συγχρόνως ἀμελέτητοι), πού ἰσχυρίζεταν πὸς πολλὸ μᾶς ἔχει παιδέψῃ ἢ κλασσικὴ παιδεία στὸ σχολεῖο καὶ πὸς εἶναι καιρὸς πιά νὰ στραφοῦμε πρὸς τὴν τεχνικὴ.

«Ἡ κλασσικὴ ἀγωγή τῶν Εὐρωπαίων, ἂν καὶ συνεχίζεταν ἐπὶ αἰῶνες, εἶχε πραγματικὰ πολὺ φτωχὴ ἠθικὴ ἀπόδοσι. Μιὰ φορὰ δὲν ἐμπόδιζε τὰ φρικαλεώτερα ματοκυλίσματα, ἀνάμεσα στοὺς ἴδιους λαούς, πού οἱ ἀρχηγοὶ τοὺς φιλοξενοῦσαν ἀπὸ πάππο καὶ προσπάππο στὶς βιβλιοθῆκες τοὺς ὄλους τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Λατίνους. Δὲν ἐμπόδιζε τὶς φοβερότερες ἀποικιακὲς ἐπιδρομές, δηλαδὴ τὴ θυσία τοῦ ἀνθρώπου στὸν ἔμπορο. Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς πού πήγαιναν στὴν Ἀφρική, στὶς Ἰνδίες, στὴν Ἄπω Ἀνατολή, πού ἔκαναν τὸν ἀνήκουστο

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Κ. Δ. Μέρτζιου: «Ανέκδοτος ἀλληλογραφία τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια». Μέρος Α'. Ἀθήνα 1960.

Ὁ πολυγραφώτατος ἱστοριοδίφης καὶ ἀ. μ. τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κ. Κ. Μ., συνεχίζων τὰς πολυτίμους καὶ ποικίλας δημοσιεύσεις του ἀνεκδότων κειμένων ἐκ τῶν Ἱταλικῶν ἀρχείων καὶ δὴ τῆς Βενετίας, ὅπου ἀπὸ μακρῶν ἐτῶν διαμένει, δημοσιεύει εἰς τὴν παρούσαν ἀνακοίνωσιν 14 ἀνέκδοτα ἔγγραφα τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια. Τὰ ἔγγραφα αὐτὰ ἀντέγραψε ἀπὸ τοῦς φυλασσομένους χαρτοφύλακας εἰς τὴν Ἀκαδημίαν «Labronica», οἱ ὁποῖοι περιλαμβάνουν τὰ κατάλοιπα τοῦ Ἑλλήνου — Ἱταλοῦ ποιητοῦ Φόσκολο. Αἱ ἐξ πρώται ἐπιστολαὶ ἐάν δὲν εἶναι καὶ αὐτόγραφοι ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Καποδίστρια εἶναι ὑπογεγραμμένοι ἀπὸ τὸν Ἰδιον. Αἱ ὑπόλοιποι εἶναι ἀντίγραφα, τὰ ὁποῖα ἔκαμαν οἱ γραμματεῖς τοῦ Καποδίστρια εἰδικῶς διὰ τὸν Φόσκολον. Αἱ ἐπιστολαὶ εἶναι γραμ-

μένα εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν, πλὴν μᾶς ποὺ εἶναι εἰς τὴν Ἱταλικήν. Καὶ τὰ δεκατέσσαρα αὐτὰ ἔγγραφα εἶναι σχετικὰ μετὰ τὰς ἀπεγνωσμένας ἐνεργείας τοῦ Καποδίστρια διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑπτανήσων. Μέσα ἀπὸ ὅλα ξεχειλίζει ἡ βαθυτάτη ἀγάπη καὶ ὁ πόνος τοῦ μεγάλου ἐκείνου πολιτικοῦ ἀνδρός, «ὁ ὁποῖος εἶδε μετὰ μάτια του ὅτι αἱ ἐλπίδες του περὶ πατρικῆς διοικήσεως, περὶ ἐλευθερίας, εὐνομίας καὶ εὐδαιμονίας τῶν νήσων ὑπὸ τὴν Ἀγγλικὴν προστασίαν διεψεύσθησαν παταγωδῶς», ὅπως γράφει καὶ ὁ συγγραφεὺς. Καὶ ὁ τιτάνειος ἀγὼν ποὺ διεξήγαγε τότε ὁ μέγας πατριώτης δὲν ἐτελεσφόρησεν, πρῶγμα τὸ ὁποῖον ἀπετέλει τὴν μόνιμον πικρίαν καὶ τὸν πόνον τῆς ζωῆς τοῦ Καποδίστρια. Τὰ δημοσιεύμενα ἔγγραφα μᾶς ἀποκαλύπτουν τὸ θεομὴν ἐνδιαφέρον καὶ ποὺς διαρκεῖς ἀγῶνας τοῦ μεγάλου αὐτοῦ Ἑλλήνου ὅπως πείσῃ τοὺς ἰσχυροὺς τῆς γῆς νὰ βοηθήσουν εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἀγωνιζομένου ἑλληνικοῦ ἔθνους.

E. E. K.

«πόλεμο τοῦ ὀπίου», ποὺ ἐκρέμαζαν, ποὺ ξαμολοῦσαν ἐπίτηδες γυμνασμένα σκυλιὰ ἐναντίον ἐκείνων ποὺ ἐμάχοντο γιὰ τὴν ἐλευθερία τους, ξεκινώντας γιὰ κεῖ ποὺ τοὺς ἔστειλαν οἱ Κυβερνήσεις τους, ἔβαζαν στὶς βαλίτσες καὶ τὰ ἀχώριστα ἑλληνολατινικὰ βιβλία.

Ἄν καὶ δὲν πιστεύω ὅτι ὅσοι ἔκαναν σφαγὲς καὶ κατακτήσεις εἶχαν μαζί τους τὰ ἑλληνολατινικὰ τους βιβλία, πάντως εἶμαι βέβαιος ὅτι τὰ ἑλληνολατινικὰ βιβλία δὲν εἶναι γιὰ τὶς βαλίτσες οὔτε γιὰ τὶς βιβλιοθήκες, ἀλλὰ γιὰ νὰ θρῆψουν τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἀληθινὸς ἀνθρωπισμὸς δὲν εἶναι μηχανοποιημένη συνταγή, ἀλλ' ἐλεύθερη ἀποδοχὴ τοῦ πνεύματος.

Ἄς ὑποθέσουμε πάλι πὸς πετάξαμε τὴν κλασσικὴ μας παιδεία, πὸς ἀπαρνήθηκαμε τὴν κληρονομιά μας. Στὴ θέσι τους τί θὰ βάλομε; Τοὺς πυραύλους ποὺ δὲν ἔχομε; Τὰ ἐργοστάσια ἀεροπλάνων καὶ αὐτοκινήτων ποὺ δὲν διαθέτομε; Πολὸ φοβοῦμαι πὸς θὰ μοιάξαμε μετὸν ἀετὸ ποὺ ἔχασε τὰ νύχια του καὶ ἔκοψε τὰ φτερά του. Ὁ Ἑλληνισμὸς μας εἶναι ἡ ἀξία μας. Ἡ μοῖρα μας εἶναι ἡ καλλιέργεια τῆς ἀνθρωπιάς μας, ἀλλ' ὄχι μετὴν ἀκριτὴ ἀνάγνωσι τῶν κλασσικῶν, ὅπως γίνεται σήμερα, ἀλλὰ μετὴν εἰλικρινῆ ἀφύπνισι τοῦ πνεύματος.

ΣΧΟΛΙΑΣΤΗΣ

Γεωργίου Λαττοῦ: «Ὁ Ἑλληνικὸς τύπος τῆς Βιέννης ἀπὸ τοῦ 1784 μέχρι τοῦ 1821». Ἀθήνα 1961.

Ἐνα μεγάλο καὶ σημαντικό ἀπὸ τῆς ἀξιολογικῆς του πλευρᾶς κενὸ ἦλθεν νὰ καλύψῃ τὸ ἐξ 134 σελίδων ἔργον τοῦ κ.Λ. Ἀπὸ πλείστα σχετικὰ δημοσιεύματα Ἑλλήνων κυρίως ἀλλὰ καὶ ξένων μᾶς ἦτο ἀρκετὰ γνωστὸν τὸ ἱστορικὸν τῆς γεννήσεως καὶ τῆς ἐξαπλώσεως τῆς ἑλληνικῆς τυπογραφίας εἰς τὴν Βιέννην. Ἡ παρατιθεμένη ἄλλωστε πλουσία σχετικῆ πρὸς τὸ θέμα βιβλιογραφία (σελ. 10 — 14) εἶναι ἀρκετὴ διὰ νὰ μᾶς ἀποδείξῃ ὅτι τὸ ἐξόχως ἐνδιαφέρον τοῦτο θέμα ἀπρὸς ὅλην ἀνέκαθεν ποὺ ἐρευνητὰς. Παρὰ ταῦτα ὅμως τὸ θέμα ἐν τῷ συνόλῳ του ἦτο ἀνερευνητόν. Ἡμῶρεϊ ἀποκαλύπτως καὶ λεχθῆ ὅτι τὸ παρὸν σύγγραμμα ἐρευνᾷ καὶ ἀναπτύσσει πλήρως τὸ θέμα μετὰ ἐπιστημονικὴν μεθοδικότητα καὶ λεπτολόγον ἱστορικὴν διερεύνησιν.

Ὁ συγγραφεὺς διαμένων ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς Βιέννην εἶχε ὄλην τὴν εὐχέριαν καὶ τὴν δυνατότητα νὰ ἐρευνήσῃ διὰ μακρῶν τὰ ἀρχεῖα τῆς ἐκεῖ Ἑλληνικῆς Κοινότητος καὶ νὰ συλλέξῃ ὅλο τὸ σχετικὸν ὕλικὸν ἐκδεδομένον καὶ ἀνέκδοτον. Καρπὸς αὐτῆς τῆς ἐνδελεχοῦς ἐρεῦνης, καρπὸς ὄριμος, εἶναι τὸ παρὸν σύγγραμμα. Πλείστα ὅσα σκοτεινὰ σημεῖα διαφωτίζονται καὶ ἡμποροῦμεν νὰ εἰπώμεν ὅτι τώρα ἔχομεν μίαν κατὰ τὸ δυνατόν πλήρη εἰκόνα

τῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς διαδόσεως τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου εἰς τὴν Βιέννην ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμφανίσεως του μέχρι τοῦ ἔτους τῆς ἐκρήξεως τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Ἐξαιρετικὸν ἠνδιαφέρον παρουσιάζουν, ἐκτὸς ὅλων τῶν ἄλλων, καὶ αἱ δημοσιευόμεναι ὁλοσέλιδοι φωτοτυπία τῶν πρώτων σελίδων ἢ τῶν ἐξωφύλλων ὅλων τῶν ἐκδοθεισῶν κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ἑλληνικῶν ἐφημερίδων, ἀρκεταὶ φωτοτυπία ἐκ πῶν ἑσωτερικῶν διακοσμῆσεων τούτων καὶ ἄλλων σημαντικῶν ἐγγράφων σχετικῶν μὲ τὸν ἐρευνώμενον θέμα.

Ἡ πρώτη ἑλληνικὴ ἐφημερίς τῆς Βιέννης ἐξεδόθη ἀπὸ τὸν Γεώργιον Βεντότην τὸ 1784 δὲν ἀνευρέθη ὅμως μέχρι σήμερον κανένα ἀντίτυπον αὐτῆς καὶ δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς οὔτε τὸν τίτλον τῆς οὔτε τὸ περιεχόμενον τῆς οὔτε τὴν διάρκειαν τῆς ἐκδόσεώς της.

Παραθέτομεν ἐνταῦθα, ὡς χρήσιμον γνώσιν διὰ τοὺς μὴ εἰδικούς, τοὺς τίτλους τῶν ἐφημερίδων, τὰ ὀνόματα τῶν ἐκδοτῶν καὶ τὴν χρονολογίαν ἐκδόσεως:

1) Ἡ «Ἐφημερίς» τῶν Μαρκιδῶν Πουλίου (1790 — 1798).

2) Ἡ Ἐφημερίς «Εἰδήσεις διὰ τὰ Ἀνατολικὰ μέρη», J. F. Hall καὶ Εὐφρόνιος Πόποβιτς (1811).

3) Ἡ Ἐφημερίς «Ἑλληνικὸς Τηλέγραφος», J. F. Hall καὶ Δημήτριος Ἀλεξανδρίδης. (1812 — 1818, 1818 — 1821, 1821 — 1836).

4) Τὸ περιοδικὸν «Ἐομῆς ὁ Λόγιος», Ἄνθιμος Γαζῆς (1811 — 1814), Θεόκλητος Φαρμακίδης καὶ Κωνσταντῖνος Κοκκινάκης (1816 — 1821).

5) Τὸ περιοδικὸν «Καλλιόπη», Ἀθανάσιος Σταγειρίτης (1819 — 1821).

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰς ἐφημερίδας αὐτὰς αἱ ὁποῖαι, παρὰ τὰς δυσκολίας καὶ ἀντιδράσεις, εἶδον τελικῶς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, ὁ συγγραφεὺς τοῦ παρόντος ἔργου ἀναφέρει καὶ ἄλλας προσπάθειαι καὶ ἐνεργείαι διὰ τὴν ἔκδοσιν ἑλληνικῶν ἐφημερίδων εἰς Βιέννην, αἱ ὁποῖαι ὅμως δὲν ἐτροχώρησαν πέραν τοῦ σταδίου τῶν προσπαθειῶν. Παρεπιμπτόντως ὁ κ. Α. ἀναφέρει δι' ὀλίγων καὶ τὰς δύο εἰς Παρισίους ἐκδοθείσας ἑλληνικὰς ἐφημερίδας κατὰ τὸ χρονικὸν αὐτὸ διάστημα, τὴν «Ἀθηνάν» καὶ τὴν «Μέλισσαν».

E. E. K

★

Βασίλ. Α. Χ α ρ ὄ ν η: Συγκριτικὴ μελέτη τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Γαλλίᾳ, Ὁργάνωσις, προγράμματα καὶ μέθοδοι διδασκαλίας. Lyon 1960. Σελ. 274.

Ἡ ὡς ἄνω μελέτη ἐδημοσιεύθη γαλλίστι ὑπὸ τὸν τίτλον «Étude comparée de l'enseignement secondaire en Grèce et en France. Organisation, Programmes et méthodes d'enseignements».

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἐν λόγῳ βιβλίου κ. Χαρόνης εἶναι καθηγητὴς τοῦ Γυμνασίου τῆς Καβάλας καὶ Πτυχιούχος Παιδαγωγικῶν δύο Γαλλικῶν Ἰνστιτούτων Παιδαγωγικῆς, ἔχει δὲ μετεκπαιδευθῆ καὶ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Γενεύης. Ἡ ἐν λόγῳ μελέτη του δύναιται νὰ καταλάβῃ σημαντικὴν θέσιν εἰς τὴν βιβλιογραφίαν τὴν ἀναφερομένην εἰς τὴν συγκριτικὴν παιδαγωγικὴν (Pédagogie comparée), διότι εἶναι ἡ πρώτη, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, μελέτη εἰς τὴν ὁποίαν κατὰ τρόπον ἐμπεριστατωμένον ἢ Μέσῃ μας Ἐκπαίδευσιν ἀντιπαραβάλλεται πρὸς τὴν Μ. Ε. τῆς Γαλλίας. Ἄλλ' ὁ συγγραφεὺς δὲν ἀρκεῖται εἰς ἀπλὴν σύγκρισιν καὶ ἀντιπαραβολήν. Εἰς τὸ τέλος ἐκάστου μεγάλου κεφαλαίου ἐξάγει καὶ συμπεράσματα πολὺτιμα ὄντως τόσον διὰ τοὺς γάλλους, διὰ τοὺς ὁποίους ἐγράφη, ὅσον καὶ διὰ τὸν γαλλομαθῆ Ἕλληνα ἀναγνώστην. Ἄν μάλιστα ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι εὐρισκόμεθα εἰς περιόδον μεταρρυθμίσεως καὶ ἀναδιοργανώσεως τῆς Μέσης Παιδείας μας, τὸ ἐν λόγῳ βιβλίον λαμβάνει ἐξαιρετικὴν ἐπικαιρότητα καὶ ἡ μελέτη του ἀπὸ τοὺς ἀρμοδίους δύναιται νὰ ἀποβῆ λίαν ἐπωφελής. Τὴν μελέτην τοῦ κ. Χ. τὴν καθιστᾷ περισσότερον ἐπιστημονικὴν καὶ ἀντικειμενικὴν καὶ τὸ γεγονός ὅτι τεκμηριώνει ταύτην διὰ πλουσίας καὶ προσφάτου βιβλιογραφίας ἑλληνικῆς καὶ γαλλικῆς. Ἡ ἐργασία αὕτη εἶναι πολυγραφημένη. Ἐν τούτοις ἡ πολυγرافησις, ἡ διάταξις τῆς ὕλης καὶ ἡ βιβλιοθεσία ἔγιναν μὲ πόσῃ ἐπιμέλειαν, ὥστε τὸ βιβλίον νὰ παρουσιάξῃ καὶ ἀρίστην ἐμφάνισιν. Ὁ συγγραφεὺς προτάσσει τῆς ἐργασίας του σύντομον ἱστορικὴν εἰσαγωγὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκτίθεται ἡ ἐξέλιξις τῆς ἑλληνικῆς Μ. Ε. κυρίως ἀπὸ τοῦ 1821 καὶ ἐντεῦθεν. Εἰς τὸν πίνακα τῆς σελ. 19 παρατηρεῖται ὅτι ἐνῶ κατὰ τὸ 1829 — 1830 οἱ μαθηταὶ τῆς Μ.Ε. τῆς Ἑλλάδος ἀποτελοῦσαν τὸ 0,30% τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, κατὰ τὸ 1957 — 58 ἔφθασαν τὰ 2,70%. Ἐν ἀναφορᾷ δὲ μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν μαθητῶν τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως ἐδιπλασιάσθησαν (11% τὸ 1855 — 56, 21,7% τὸ 1957 — 58). Ὁ σ. διαρεῖ τὸ βιβλίον του εἰς τρία μέγιστα μέρη: 1) Ὁργάνωσις τῆς Μ.Ε. ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἑλλάδι 2) Προγράμματα διδασκίας ὕλης καὶ 3) Διδακτικαὶ μέθοδοι. Ἡ γνώσις τῶν παρεχομένων καὶ εἰς τὰ τρία μέρη πληροφοριῶν ἐὰν εἶναι χρήσιμος εἰς πάντα ἐκπαιδευτικὸν εἶναι ἐντελῶς ἀπαραίτητος εἰς τοὺς ρυθμιζοντας τὰ πράγματα τῆς Μ.Ε. τῆς Πατρίδος μας. Ἐὰν ἐκεῖνοι, ποῦ προπαρασκευάζουν τὰ νέα σχολικὰ προγράμματα ἐμελέτων μὲ προσοχὴν τὸ ἐκπαιδευτικὸν σύστημα μῖς μεγάλης Χώρας, ὅπως ἡ Γαλλία, ἀσφαλῶς δὲν θὰ παλαιωροῦσαν τὰ παιδιὰ μας, τὰ ὁποῖα, συμφώνως πρὸς τὸ νέον(;) πρόγραμμα μαθημάτων ὑποχρεοῦνται ἤδη ἀπὸ τῆς πρώτης βαθμίδος τοῦ Γυμνασίου νὰ παρακολουθοῦν 36 διδακτικὰς ὥρας ἐβδομαδιαίας! Καὶ

ἄλλα σημεῖα τῆς παρουσίας μελέτης μαρτυροῦν ὅτι τὰ πράγματα τῆς Μέσης Ἑκπαιδεύσεως δὲν εὐρίσκονται εἰς εὐχάριστον θέσει εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὅπως ἀναφέρεται εἰς τὴν σελίδα 45 εἰς ἕκαστον γάλλον καθηγητὴν τῆς Μέσης ἀντιστοιχοῦν 22 μαθηταί, ἐνῶ εἰς τὸν Ἕλληνα συνάδελφόν του ἀντιστοιχοῦν 40. Ἐπὶ πλέον εἰς τὰ γαλλικὰ γυμνάσια ὑπηρετοῦν καὶ 16.000 γραμματεῖς, λογισταί, βοηθοὶ ἐργαστηρίων κλπ., ἐνῶ εἰς τὴν Χώραν μας τὰ γυμνάσια στεροῦνται καὶ ἐνὸς ἕστω δακτυλογράφου. Ὁσον ἀφορᾷ τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον διέπει τὴν γαλλικὴν ἑκπαιδεύσειν, ἀξίζει τὸν κόπον νὰ ἀναγνώσῃ κανεὶς τὴν σελίδα 52. Παραθέτομεν μερικὰ ἀποσπάσματα τῶν σχετικῶν γαλλικῶν διαταγμάτων: «Ἡ Μ. Ε. εἶναι προσανατολισμένη ὀλιγότερον πρὸς τὴν ἀπόκτησιν γνώσεων καὶ περισσότερον πρὸς τὴν μόρφωσιν τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ χαρακτῆρος. Εἰς τὸ γυμνάσιον τὸ παιδί μανθάνει ἰδίως νὰ σκέπτεται καὶ νὰ ἐκφράζεται ἐλευθέρως καὶ τιμῶς, νὰ ἀναζητῇ τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ ὑποκλίνεται πρὸ αὐτῆς, εἴτε αὐτῆ συμφωνῇ ἢ ἄνευ προκαταλήψεως του εἴτε ὄχι, νὰ ὑποβάλλῃ τὰς ἰδέας του ὑπὸ τὸν ἔλεγχον μιᾶς ἀσθηρᾶς λογικῆς... νὰ ἀποβάλλῃ τὴν ματαιοδοξίαν καὶ τὸν ἐγωϊσμόν, πὸν δηλητηριάζουν τὰς κοινωνικὰς σχέσεις, νὰ θέτῃ εἰς τὴν ζωὴν του ἕνα ἰδανικόν, πὸν τὴν ξεπερνᾷ καὶ τῆς δίδει ἕνα εὐγενὲς νόημα. Γενικῶς οἱ ἑκπαιδευτικοὶ παράγοντες τῆς Γαλλίας ἐνῶ προσπαθοῦν νὰ προσαρμόσουν τὴν ἑκπαιδεύσειν εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς νέας κοινωνίας δὲν ἀπομακρύνονται ἐν τούτοις ἀπὸ τὴν ἀνθρωπιστικὴν παράδοσιν, τὴν ὁποῖαν θεωροῦν ἀναντικατάστατον διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ ἀνθρώπου (σ. 56). Τὸ σπουδαιότερον μέρος τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Χαρόνη εἶναι κατὰ τὴν γνώμην μας τὸ τρίτο μέρος, ὅπου ἐκτίθενται αἱ διδακτικαὶ μέθοδοι καὶ ἀρχαί. Ὑπογραμμίζομεν τὸ κεφάλαιον: «Πρόδοι καὶ ἀβεβαιότητες τῆς νέας ἀγωγῆς» (σ. 228), εἰς τὸ ὁποῖον ἐκτίθενται τὰ πλεονεκτήματα τοῦ σχολείου ἐργασίας, ἀλλὰ καὶ τὰ λάθη τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ, καθὼς καὶ τὸ κεφάλαιον: «Ὁ νέος διδάσκαλος τοῦ νέου ἀνθρώπου» (σ. 252), εἰς τὸ ὁποῖον ὁ συγγραφεὺς μνημονεύει τὰς ἀρετὰς τοῦ ἰδανικοῦ ἑκπαιδευτικοῦ, τὸν ὁποῖον ἀναζητεῖ ἡ ἐποχὴ μας. Θὰ ἦτο εὐχρῆς ἔργον, ἐὰν ὁ συγγραφεὺς ἔδωκε καὶ τὸ θέμα πᾶν σχολικῶν ἐγχειριδίων, τὰ ὁποῖα, ὡς γνωστόν, εἰς τὴν Γαλλίαν εἶναι ἄριστα τόσον ἀπὸ ἀπόψεως περιεχομένου ὅσον καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἐμφανίσεως.

Ὁ κ. Χ. συμπληρώνει τὴν ἐργασίαν του μὲ διαγράμματα, στατιστικὰς καὶ βιβλιογραφικοὺς πίνακας, καθὼς καὶ μὲ πίνακας περιεχομένων εἰς τὴν γαλλικὴν καὶ τὴν ἑλληνικὴν. Ἀπὸ ἀπόψεως ἕφους τὸ ἔργον εἶναι γραμμικὸν μὲ σαφήνειαν καὶ εἰς γλώσσαν εὐληπτον, διότι καὶ ἀναγινώσκειται ἀνέτως καὶ εὐχαρίστως.

Δ. Β.

F. G r a h a m S m i t h: «Radio Astrhnomy», Pelican Book, London 1960, p. 265.

Τὸ ἔργον τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὸν σύγχρονον καὶ μεταπολεμικὸν κλάδον τῆς ἐπιστήμης τὴν Ραδιαστρονομίαν, ἡ ὁποία προσφέρει πολλὰ εἰς τὴν ἐξερεῦνσιν τοῦ διαστήματος. Εἶναι γραμμικὸν κατὰ τρόπον ἀπλοῦν, ἀλλὰ καὶ ἐπιστημονικὸν καὶ παρουσιάζει τὰς ἐξαιρετικὰς ἐπιτεύξεις εἰς τὸν τομέα τῆς ἐρεῦνης τοῦ «ἀοράτου» διὰ τῶν ὀπτικῶν τηλεσκοπίων, σύμπαντος. Ὁ συγγραφεὺς, ραδιαστρονόμος τοῦ Cambridge, Dr. Smith, εἰς τὴν πρώτην σελίδα, μετὰ τὸν τίτλον, παραθέτει τὴν ἀκόλουθον περικλοπὴν ἐκ τῆς Σοφίας Σολωμῶντος (9, 16): «Καὶ μόλις εἰκάξομεν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τὰ ἐν χερσίν εὐρίσκομεν μετὰ πόνου τὰ δὲ ἐν οὐρανοῖς τίς ἐξιχνίασε;» Καὶ εἶναι πράγματι ἀνεξιχνίαστα τὰ τοῦ σύμπαντος!

James S. Pickering: «1001 Questions answered about Astronomy» 2 ed. London 1960 p. 420.

Τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι πρωτότυπον εἰς τὸ εἶδος του. Διότι παρέχει τὴν ὄλην ὄλην τῆς Ἀστρονομίας, κατὰ κεφάλαια, ἀλλὰ μὲ 1049 ἀπαντήσεις εἰς ἀντιστοιχοῦς ἐρωτήσεις. Εἶναι λίαν ἐποπτικὸν δημοσίευμα τὸ ὁποῖον βοηθεῖ πρᾶγματι τὸν ἀναγνώστην διὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ θαυμάσια πεδία τῆς ἐπιστήμης τοῦ οὐρανοῦ καὶ πᾶν ἄστρον. Ὁ συγγραφεὺς καταχωρεῖ εἰς ἰδιαιτέραν σελίδα καὶ τὴν ἀκόλουθον γνώμην τοῦ Ralpd W. Emerson: «Ἐὰν οἱ ἀστέρες ἐφαίνοντο μίαν μόνον νύκτα ἀνὰ χίλια ἔτη, πῶς οἱ ἄνθρωποι θὰ ἐπίστευαν καὶ θὰ ἐλάτρευαν καὶ διατηρεῖται διὰ πολλὰς γενεὰς ἡ ἐνθύμησις τοῦ κράτους τοῦ Θεοῦ τὸ ὁποῖον δι' αὐτῶν παρουσιάζεται!». Ἀξίζει τὸν κόπον νὰ τὸ διαβάσῃ κανεὶς, διότι συν τοῖς ἄλλοις εἶναι καλοτυπωμένο καὶ αἱ φωτογραφίαι του ἐξαιρετικά.

G. A. Wetter: «Philosophie und Naturwissenschaft in der Sowjetunion», Hamburg 1958 σ. 196.

Ἀκριβῆς καὶ ἀντικειμενικὴ ἐξέτασις τῶν τάσεων τῆς Φιλοσοφίας καὶ Φυσικῆς ἐν Ρωσίᾳ ἐπὶ τῇ βάσει κειμένων τῶν κυριωτέρων ἐπροσώπων τῶν ἐπιστημῶν τούτων. Εἶναι λίαν ἐναφῆρον καὶ πλήρως κατατοπιστικόν.

H. Marquard - G. Schuber: «Die Strahlunggefährdung des Menschen durch die Atomenenergie» Hamburg 1969 σ. 178.

Οἱ συγγραφεῖς παρουσιάζουν τὴν φύσιν τῶν ἀκτινοβολιῶν, κυρίως τῶν προερχομένων ἐκ τῆς διασπάσεως τοῦ ατόμου καὶ τοῦ πυρῆος καὶ ἐπισημαίνουν τοὺς κινδύνους εἰς τοὺς ὁποίους ὑπόκειται ὁ ἄνθρωπος, ἂν δὲν λάθῃ τὰ κατάλληλα μέτρα. Αἱ ἀκτινοβολίαι αὐταί, ὑπὸ

ὀριζόμενας ὀρθήκας, ἀποδεικνύονται λίαν εὐεργετικά διὰ τὸν ἀνθρώπινον ὀργανισμόν, καὶ τὴν διάγνωσην καὶ θεραπείαν πλείστον ἀσθενειῶν.

A. Marché «Das neue Denken der modernen Physik» Hamburg 1957, σ. 139.

Τὸ σύντομον, ἀλλὰ λίαν ἐπιτυχὲς καὶ κατατοπιστικὸν τοῦτο ἔργον τοῦ διακεκριμένου καθηγητοῦ, πραγματεύεται τὰ δυσκολώτερα κεφάλαια τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης, ὅπως τὴν θεωρίαν τῆς σχετικότητος, τὴν Κβαντομηχανικὴν, καὶ ἐπιχειρεῖ νὰ καθορίσῃ τὰ ὅρια τῆς φυσικῆς γνώσεως, ὅπως ταῦτα παρουσιάζονται, βάσει τῶν δεδομένων τῆς συγχρόνου Φυσικῆς.

Δ. Κ.

Glanville Downey: «Constantinople in the Age of Justinian» (Norman: University of Oklahoma Press, 1960).

Τὸ ὁμώνυμον Πανεπιστήμιον πῆς πολιτείας Ὀκλαχόμα δημοσιεύει σειράν ἔργων μὲ γενικὸν θέμα «Τὰ Κέντρα τοῦ Πολιτισμοῦ». Πρόκειται περὶ βιβλίων ἄντινα προβάλλουν διαφορὰς πόλεις πρὸ διεραμμάτων σπουδαιότητην σημασίαν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος. Συγγραφεὺς τοῦ πρώτου ἔργου, τὸ ὅποιον φέρει τὸν τίτλον «Αἱ Ἀθῆναι εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους», εἶναι ὁ γνωστὸς καθηγητῆς τῆς κλασσικῆς φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Brown, Charles Alexander Robinson, Jr.

Τὸ ἀνὰ χεῖρας βιβλίον ἐκκλιποφόρησεν μόλις πρὸ ὀλίγων ἑβδομάδων καὶ εἶναι τὸ τρίτον εἰς τὴν ὡς ἄνω σειράν. Ὁ συγγραφεὺς, καθηγητῆς τοῦ Βυζαντινολογικοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ Πανεπιστημίου Χάρβαρντ, εἶναι γνωστὸς ὡς ἄριστος βυζαντινολόγος εἰδικὸς εἰς τὴν βυζαντινὴν φιλολογίαν. Εἶναι συγγραφεὺς διαφόρων βιβλίων καὶ μονογραφιῶν περὶ τὸ Βυζάντιον. Ἐντὸς τοῦ ἑνεστώτος ἔτους κυκλοφοροῦν δύο ἔτερα ἔργα του, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓνα ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀντιοχείας καὶ τὸ ἐκδίδει τὸ Πανεπιστήμιον Πρίνστον.

Εἰς τὴν παρούσαν μελέτην ὁ καθηγητῆς Ντάουნი προβάλλει τὴν Κωνσταντινουπόλιν ὅποια ἦτο εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ὁ συγγραφεὺς ἐξέλεξε τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὡς ἀντιπροσωπευτικὴν, καθ' ὅτι ὁ ἔκτος μετὰ Χριστὸν αἶὼν θεωρεῖται κλασσικὸς εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Βυζαντινῆς Ἀυτοκρατορίας.

Εἶναι ὄντως ἀρίστη ἐργασία. Εἰς τὰ ὀκτὼ κεφάλαια τοῦ βιβλίου ὁ συγγραφεὺς παρουσιάζει διαφόρους φάσεις τῆς ζωῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εἰς τὸν ἐκτεταμένον πρόλογόν του ἔξετάζει τὰς προϋποθέσεις καὶ τοὺς λόγους ὑπὸ τοὺς ὁποίους ἐκτίσθη ἡ Πόλις. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος διείδεν ὅτι ἡ ἑλληνικὴ πόλις τοῦ Βυζαντίου παρουσίαζε τὰς εὐνοικωτέρας

συνθήκας διὰ νὰ ἀποθῆ ἡ νέα πρωτεύουσα ὀχι τῆς παλαιᾶς εἰδωλοκρατικῆς Ἀυτοκρατορίας τῶν Ρωμαίων ἀλλὰ τῆς νέας Χριστιανικῆς Ἀυτοκρατορίας. Ἡ ἀσίμαντος ἑλληνικὴ ἀποικία τοῦ Βοσπόρου συνεχέντρωνε ὅλους τοὺς ὄρους διὰ νὰ ἐξελιχθῆ εἰς πρωτεύουσαν τῆς νέας Ἀυτοκρατορίας τὴν ὁποίαν ὠραματίσθη ὁ πρῶτος χριστιανὸς Ἀυτοκράτωρ. Ἡ Κωνσταντινούπολις θὰ ἦτο ἡ ἐνσωμάτωσις τῶν τριῶν παραδόσεων, τῆς ἑλληνικῆς, τῆς ρωμαϊκῆς, καὶ τῆς χριστιανικῆς.

Ἡ Κωνσταντινούπολις ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ὑπῆρξεν προῖον ὀμαλῆς καὶ φυσικῆς ἐξελίξεως τῶν μετὰ τὸν Μ. Κωνσταντῖνον χρόνων, ἥτις ὅμως ἀνῆλθε εἰς τὸ κορυφωμα τῆς ἐξελίξεως τῆς ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ὁ ἱστορικὸς Προκόπιος παραμένει ἡ σοβαρώτερα πηγὴ διὰ τὴν περιγραφὴν τῆς ἐξελίξεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ. Ἀκολούθως ὁ συγγραφεὺς προβάλλει τὴν θέσιν τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ γενικώτερον εἰς τὴν Ἀυτοκρατορίαν. Ὁ αὐτοκράτωρ ἔθεωρεῖτο «κεχρισμένος» ἀπὸ τὸν Θεὸν νὰ φροντίξῃ διὰ τὴν εὐμερίαν τῆς πόλεως καὶ πᾶν κατοίκων αὐτῆς.

Εἰς τὸ αὐτὸ κεφάλαιον ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει τὴν ὀικονομικὴν, στρατιωτικὴν, κοινωνικὴν καὶ ἐκπαιδευτικὴν συγκρότησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ βασιλεύουσα ἐγνώρισεν ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἡμέρας δόξης εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς πῆς πνευματικῆς, στρατιωτικῆς, καὶ κοινωνικῆς ζωῆς. Καὶ ἐνῶ μὲν ἡ ἑλληνικὴ πολιτιστικὴ παράδοσις ἦτο ἐμφανὴς εἰς τὴν καθ' ὅλου ζῶν τῆς πρωτεύουσας, νομικῶς παρέμενεν αὐτὴ ρωμαϊκὴ.

Ὁ καθηγητῆς Ντάουნი ἀφιερώνει δλόκληρον τὸ πέμπτον κεφάλαιον εἰς τὸ σπουδαιότερον ἔργον τέχνης πῆς ἐποχῆς ἐκεῖνης, τὸν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας. Ἄλλ' ὁ συγγραφεὺς, ὡς συνειδητὸς χριστιανὸς, παρουσιάζει τὴν Ἀγίαν Σοφίαν ὀχι μόνον ὡς ἔργον μεγαλοφυοῦς τέχνης, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ὡς ὑπερτάτην ἔκφρασιν τῆς θρησκευτικότητος τῶν Βυζαντινῶν. Οἱ Βυζαντινοὶ εἶχον ἀνεπτυγμένην θρησκευτικὴν ἐμπερίαν καὶ ἡ θρησκεία κατελάμβανε σπουδαιότατον μέρος εἰς τὴν ὀικονομικὴν καὶ σὺλλογικὴν ζωὴν των. Ἡ ἑλληνικὴ Ὀρθοδοξία ἦτο ἡ πνευματικὴ δύναμις τῶν Βυζαντινῶν καὶ ὁ συνδετικὸς δεσμὸς ὅλων τῶν πολιτῶν τῆς βυζαντινῆς πανοπεριείας.

Τὸ κοινὸν θέμα περὶ σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας ἐξετάζεται καὶ εἰς τὴν παρούσαν μελέτην.

Εἰς τὸ τελευταῖον κεφάλαιον ἐπιγραφόμενον «Ἀθῆναι καὶ Ἱερουσαλήμ» γίνεται λόγος περὶ τῶν σχέσεων τῆς ἑλληνικῆς μετὰ τῆς χριστιανικῆς παραδόσεως. Οἱ Βυζαντινοὶ διακατεῖχοντο πάντοτε ἀπὸ τὴν πίστιν ὅτι ἦσαν ἀπόγονοι καὶ φορεῖς τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀρχαιότητος. Ὀμηρος, Πλάτων, Ἡρόδοτος, Θουκυδίδης καὶ λοιποὶ συγγραφεῖς τῆς ἀρχαι-

ότιος ἦσαν οἱ προσφιλεῖς διδάσκαλοι τῶν Βυζαντινῶν. Ἡ γνώσις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ παιδείας ἦτο ὁ ἕτερος ἐκ τῶν συνδετικῶν κρίκων ποῦ συνέδεε ἄλλους τοὺς Βυζαντινοὺς ἀνεξαρκῆτως τῆς ἐθνικῆς τῶν καταγωγῆς.

Ἄλλ' οἱ Βυζαντινοὶ δὲν ἦσαν μόνον Ἑλληνες εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν παιδείαν — οἱ πλείστοι δὲ ἐκ τῶν ποίων καὶ εἰς τὴν ἐθνικότητα — ἦσαν πρὸ πάντων ὀρθόδοξοι χριστιανοί. Εἶχον θέσει τὸν Χριστὸν εἰς ὑψηλοτέραν θέσιν ἀπὸ πάντα διδάσκαλον τῆς ἀρχαιότητος. Καὶ ἡ Ὀρθόδοξος πίστις ἦτο ἡ σφραγὶς τοῦ γνησίου Βυζαντινοῦ. Εἰς τὸν συγκεκρισμένον δὲ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας μετὰ τῶν ἑλληνικῶν ἰδεῶν ἐνέκειτο καὶ ἡ δόξα τοῦ Βυζαντίου ὄχι μόνον τοῦ ΣΤ' αἰῶνος, ἀλλὰ καὶ ὀλοκλήρου τοῦ μακραίωνος βίου του.

Εἰς τὸν ἐπίλογον ὁ συγγραφεὺς ἀναπτύσσει τὴν ἀντίληψιν ποῦ εἶχον οἱ Βυζαντινοί, ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο ἡ προστατευμένη πόλις τοῦ Θεοῦ — ἡ Θεοφρουρητος Πόλις. Τὸ βιβλίον περιλαμβάνει βιβλιογραφίαν κατ' ἐπιλογὴν καὶ κατάλογον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων. Γενικῶς εἰπεῖν ἡ παρούσα μελέτη, ἂν καὶ δὲν ἐγράφη διὰ ἐιδικῶς ἢ δι' ἐκείνους ποῦ ἐπιδιώκουν βυζαντινολογικὰς σπουδὰς, εἶναι ἀρίστη εἰσαγωγὴ εἰς τὸν βυζαντινὸν πολιτισμὸν τοῦ ΣΤ' αἰῶνος καὶ συμβάλλει τὰ μέγιστα εἰς τὸ νὰ κατανοήσῃ τις τὴν ἑλληνοχριστιανικὴν παράδοσιν ἣτις εἶναι ζῶσα σήμερον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς πᾶσαν ἑλληνορθόδοξον κοινότητα.

Δ Ι. ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΣ

D. Talbot Rice. — M. Hirmer: «The art of Byzantium». Ἐκδ. Thames and Hudson — London.

Μία ἀξιοπρόσεκτη καλλιτεχνικὴ ἔκδοσις ποῦ μᾶς ἤρθε τελευταίως ἀπὸ τὸ Λονδίνο εἶναι τὸ βιβλίον «Ἡ Τέχνη τοῦ Βυζαντίου» γραμμένον ἀπὸ τὸν ἀκούραστο καθηγητὴ D. Talbot Rice.

Ἡ καλλιτεχνικὴ αὐτὴ ἔκδοσις — ὅπως λέει

στὸν πρόλογό του τὸ βιβλίον — περιέχει μίαν πλουσιωτάτην καὶ ἀξιολογὴν συλλογὴν ἔργων τέχνης τῆς Κωνσταντινουπόλεως ποῦ ἀπὸ τὸ 330 μ.Χ. μέχρι καὶ τοῦ 1453 ἦταν τὸ κέντρον τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου. Ἀφορμὴ στὴν ἔκδοσιν τοῦ καλλιτεχνικοῦ αὐτοῦ τόμου ἔδωσε ἡ ἔκθεσις βυζαντινῆς τέχνης ποῦ ἔγινε στὸ Ἐδιμβούργον καὶ τὸ Λονδίνο κατὰ τὸ 1958.

Ἄλλὰ ἡ ἔκδοσις αὐτὴ εἶναι πολὺ περισσότερο ἀπὸ ἓνα ἀπλὸ ἐνθύμημα ἐνὸς σημαντικοῦ γεγονότος.

Διότι ἡ συλλογὴ τοῦ βιβλίου δὲν περιέχει μόνον τὸν ἀριθμὸ τῶν μικρῶν ἀντικειμένων τῆς ἐκθέσεως ποῦ προέρχονται κυρίως ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν — καὶ ποῦ ἦτο δυνατόν νὰ μεταφερθοῦν σὲ μιὰ ἔκθεσιν — ἀλλὰ εἶναι πλουσιωμένη μ' ἓνα μεγάλο ἀριθμὸ ἐγγράμων καὶ μονοχρόμων φωτογραφιῶν ποῦ παρουσιάζουν τὰ μεγάλωπρα βυζαντινὰ κτίρια τῆς πρωτεύουσος τοῦ Βυζαντίου, τὰ ὑπέροχα ψηφιδωτὰ τῆς — καὶ ἰδίως αὐτὰ τῆς Μονῆς τῆς Χώρας (Καχριὲ Τζαμι) ποῦ τελευταίως καθαρίσθησαν καὶ ἀποκαταστάθησαν ἀπὸ τὸ Βυζαντινὸν Ἰνστιτούτον τοῦ Ντάμπαρτον Ὅουκς — ἀκόμα τις θαυμάσιες τοιχογραφίες, δειγμάτων τῆς βυζαντινῆς γλυπτικῆς καὶ μικροτεχνίας, διαλεκτὰ ἔργα τῆς λαμπρῆς ἀτοκροατορίας ποῦ κοσμοῦν σήμερον ὀνομαστά Μουσεῖα καὶ ἐκκλησίες τῆς Εὐρώπης. Οἱ ὀραϊότερες καλλιτεχνικὲς φωτογραφίες ἐλήφθησαν ἀπὸ τὸν συνεργάτη ποῦ κ. Talbot Rice, τὸν καθηγητὴν Max Hirmer, ὁ ὁποῖος εἶναι ἄξιος προσοχῆς ἰδίως γιὰ τὴν ἱκανότητά του νὰ μᾶς παρουσιάσῃ μετὰ τὴν φωτογραφικὴν τέχνην τὴν πραγματικὴν ποιότητα ἐνὸς ἐκαστοῦ ἔργου τέχνης.

Μαζὶ καὶ οἱ δύο αὐτοὶ εἰδικοί τῆς βυζαντινῆς τέχνης ἔχουν ἐπιτύχει μίαν ἀξιοσημεῖωτην σύνθεσιν καὶ μᾶς παρουσιάζουν τις θαυμάσιες 44 ἔγχρωμες καὶ 196 μονόχρωμες εἰκόνες τοῦ βιβλίου μετὰ μιὰ μοναδικὴν ἱκανότητα ἀνώτερη ἀπὸ κάθε ἄλλη παρόμοια ἔκδοσις ποῦ ἡ σύγχρονη τέχνη τοῦ καλλιτεχνικοῦ βιβλίου μᾶς ἔχει προσφέρει μέχρι στιγμῆς. Εἶναι μίαν ἀκόμη εὐκαιρία νὰ θυμηθοῦμε τὸν ἀμύθητο πλοῦτον τῆς μεσαιωνικῆς μας κληρονομιάς.

Π ΜΑΘΙΟΠΟΥΛΟΣ

Μηνιαῖον Περιοδικὸν «Ἀκτίνες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» Ἐκδοσις Χριστ. Ἐνώσεως «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Καρύτση 14, Ἀθήναι (Τηλ. 35-023).— Θεσσαλονίκης: Ἀγ. Σοφίας 38. — Ὑπεύθυνος: Γ. Δ. Ἰατρίδης, κατοικία Ἀριστοφάνους 10 Ἀθήναι (1). — Ἐτησια συνδρομὴ δρχ. 45, ἔξωτ. δολλ. 3 — Πρωστ. τυπογραφεῖον: Δ. Παπακωνσταντίνου, Μυυρομυζήλη 176.—Χειρόγραφα δημοσιεύμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.